

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Romské děti a jejich školní úspěšnost
Bakalářská práce

12. 5. 2008

Autor: Adéla Drmotová

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Jitka Dvořáková, Ph.D.

Abstract

Romanies in the Czech Republic are considered the most numerous national minority. At present time we can perceive especially the gradual disappearance of traditional values of this ethnic and its place on the edge of society. One of the ways out of this situation is considered education of Roma children. The school successfulness is closely related to education. Therefore, the topic of my thesis is called „Roma children and their school successfulness.“ The thesis was conceived as qualitative research, the aim of which was to chart school successfulness of Roma children at the beginning of school attendance (first and second grades) from the view of Roma children and their parents.

In theoretical part I devoted to historical fates of Romany people, their culture and their contemporary position in society. This part contains information on Romanies' education and describes school successfulness of Roma children.

The technique of field data collecting was half-guided dialogue completed with observation and analysis of the documents. The target research group were Roma children from “Erko“- low-threshold facility for children and youth at District Charity in Jihlava, and for their parents. The research results were processed by form of case study and consequently compared with scientific literature.

Following hypotheses resulted from the research: „Education of Roma children is important for Roma parents.“ „It is important to be educated for Roma children as well.“ From the results it is evident that „Roma parents are interested in school results of their children.“ The research showed: „if a child attends pre-school institution, the risk of repetition in the first grade decreases.“ „Main reason of first grade repetition is failure in Czech Language.“ „Czech Language represents the biggest problem for Roma children at the beginning of school attendance, therefore it turns in the least favourite subject.“ „Mothers dominate in the sphere of school duties of their own Roma children.“ The research also realised that „Roma children don't know Roma language.“ „Parents don't tell Roma fairy-tales or stories to their children.“ This work gives basic survey on Roma ethnic. The research material can serve as a base for further study or according to offered hypotheses it can become an inspiration for quantitative research.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Romské děti a jejich školní úspěšnost* vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 12. 5. 2008

.....

Adéla Drmotová

Poděkování:

Touto cestou bych chtěla upřímně poděkovat Mgr. et Mgr. Jitce Dvořákové, Ph.D. za její cenné rady, ochotu a čas, který mi věnovala při vypracovávání mé bakalářské práce. Děkuji i lidem blízkým mému srdci za jejich podporu.

Obsah

Úvod.....	7
1. Současný stav.....	8
1.1 Kdo jsou Romové? Ko amen sam?.....	8
1.2 Historické osudy Romů	9
1.2.1 Odkud Romové pocházejí.....	9
1.2.2 Přijetí Romů v Evropě	10
1.2.3 Historie Romů na našem území do 19. století	10
1.2.4 Romové v období první Československé republiky	12
1.2.5 Holocaust Romů	13
1.2.6 Romové v Československu po 2. světové válce	14
1.3 Romové v ČR po roce 1989	15
1.4 Romská kultura	17
1.4.1 Romipen - romství	17
1.4.2 Způsoby bydlení romského etnika	18
1.4.3 Tradiční romská řemesla a způsob obživy.....	18
1.4.4 Romská rodina	19
1.4.5 Tradice, hodnoty a zvyky Romů.....	20
1.4.6 Romský jazyk - romaňi čhib.....	22
1.5 Svět romského dítěte.....	23
1.6 Vzdělávání Romů v České republice.....	24
1.6.1 Historický pohled na vzdělávání Romů.....	24
1.6.2 Význam vzdělání pro romské etnikum	25
1.6.3 Předškolní vzdělávání romských dětí a příprava na školu.....	26
1.6.4 Povinná školní docházka romského dítěte.....	28
1.7 Školní úspěšnost romských dětí.....	30
1.7.1 Úspěch v dnešní společnosti	30
1.7.2 Úspěšný nástup dítěte do školy	30
1.7.3 Školní úspěšnost	31
1.7.4 Příčiny školní neúspěšnosti romských dětí.....	33

1.7.5 Školní známka - symbol úspěšnosti?	34
2 Cíl práce a hypotézy.....	35
2.1 Cíl práce	35
2.2 Hypotézy práce	35
3 Metodika	36
3.1 Operacionalizace pojmů	36
3.2 Použité metody	38
3.3 Charakteristika výzkumného souboru	40
4 Výsledky	42
4.1 Popis vlastního terénního výzkumu a výsledky z prvního období sběru dat.....	42
4.2 Popis vlastního terénního výzkumu a výsledky z druhého období sběru dat	83
5 Diskuse	114
6 Závěr.....	126
7 Seznam použitých zdrojů	130
8 Klíčová slova.....	137
9 Přílohy	138

Úvod

Tajuplná tvář, jiskřivé oči, výrazný hlas a temperamentní chování. Asi tak nějak na mě vždy působili Romové. Blíže jsem je nikdy neměla možnost více poznat, ale stejně jako ostatní etnika, mě zajímali a svým způsobem i fascinovali. Až dobrovolnictví v Erku, nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež při Oblastní charitě Jihlava, mi více přiblížilo způsob života a kulturu romské národnostní menšiny. Mohla jsem tak více poznat a pochopit postavení Romů v současnosti, nahlédnout do každodenních strastí, ale i radostí romských dětí i jejich rodin. Svět romských dětí se pro mě stal dostupnější a přehlednější. Ve svých očích mají, podle mého názoru, vepsanou obrovskou dávku citů. Temperament a horlivost se u nich střídá s plachostí a zranitelností. Uvědomila jsem si ale také, jak je jejich „jinakost“, exotično a osobitý svět může vzdalovat od většinové společnosti.

Masmédia nám předkládají různé typy informací o menšinách. Zprávy o životě a chování romského etnika jsou často vyostřené a potvrzují předsudky, které kolují v celé společnosti. Záleží však na každém z nás, jaká sdělení si vybereme a zda budeme žít uzavřeni do vlastních problémů, nebo budeme ke svému okolí i k tomu, s čím třeba nesouhlasíme, otevření a chápaví. Domnívám se, že předsudky nejsou záležitostí pouze jedné strany – většinové společnosti, ale i někteří Romové mají předsudky vůči majoritě. Myslím si, že vzájemné poznání by pomohlo odstranit nejistotu i předsudky a zlepšit postavení Romů ve společnosti. Jsem přesvědčená také o tom, že člověk je ostatními lidmi přijímán podle toho, s jakým srdcem přichází – *save jileha avel*.

V současnosti je vzdělávání Romů považováno za významnou cestu, která by mohla vést ke zlepšení jejich životní situace a následně ke vzájemnému porozumění obou kultur. I proto jsem si pro svou bakalářskou práci zvolila téma ***Romské děti a jejich školní úspěšnost***. K rozhodnutí mě také vedl upřímný zájem poznat blíže názory romských dětí a jejich rodičů na školní úspěšnost a vzdělávání.

Byla bych ráda, kdyby se tato práce dostala do rukou těm, jenž nejsou osudy druhých lidí lhostejné, i těm, kteří si cestu k romskému etniku zatím nenašli. Doufám, že má bakalářská práce bude k užítku a přeji Vám otevřenou cestu – *phundrado drom*.

1. Současný stav

1.1 Kdo jsou Romové? Ko amen sam?

Podle starodávné romské pověsti jsou to ti správně upečení. Na počátku byl totiž Bůh na světě sám, a tak chtěl stvořit z těsta lidi. Nemajíce s tím však zkušenosti, vytáhl prvního člověka z pece celého černého, spáleného. Nechal ho tedy žít tam, kde pořád pálí slunce a povstali tak černí lidé. Druhého člověka vytáhl z pece předčasně, byl nedopečený. Rozhodl se, že ho nechá žít v místech, kde je spíš zima než teplo. A tak vznikli bílí lidé. Do třetice uhnětl Pánbůh člověka a dával při pečení pozor. Z pece vytáhl tvora pěkně kávového, zkrátka akorát, jak má být. Sdělil mu, že může žít všude. Na místech, kde je teplo, i tam, kde je zima. A z těchto tvorů povstali Romové (Demeterová, 1998).

Slovo Rom je velmi starého původu a má patrně základ ve slově dom, které bylo souhrnným označením příslušníků indických kast s podobným sociálním statutem (Horváthová, 1999). Davidová (2004) vysvětluje, že název ROM (v pl. Roma- Romové) je souhrnným označením několika etnických skupin, které mají společný původ, společné kulturní rysy a osobité charakteristiky. Rom znamená i muž, také manžel. Sintové jsou skupinou tzv. německých Cikánů, která uznává jen toto pojmenování.

Společný název Rom, Romové je užíván oficiálně od dubna 1971, od 1. kongresu Mezinárodní romské unie v Londýně (Davidová, Lhotka, Vojtová, 2005).

Romové, Sintové a kočovníci představují v rámci Evropy nejpočetnější etnickou skupinu. Celkové odhady se pohybují mezi 8-10 miliony a vzájemně se liší. Nejvyšší počty Romů, podle údajů Rady Evropy, žijí v zemích jihovýchodní a střední Evropy. V zemích jihozápadní Evropy žije nejvíce Romů ve Španělsku, Itálii, v rámci západní Evropy pak ve Francii, v Německu, v Nizozemsku a Rakousku. Nejnížší počty romského etnika mají naopak země severní Evropy, např. Finsko. Romové a Sintové žijí dnes rozptýleně téměř ve všech zemích Evropy, ale i na ostatních kontinentech, v rámci světa v přibližném počtu 12-15 milionů (Davidová, Lhotka, Vojtová, 2005).

1.2 Historické osudy Romů

**Ma de próda, savi hin manušes morči, ałe dikh, savo les hin jilo.
Nehled' na to, jakou má člověk kůži, všímej si, jaké má srdce.**

Romské přísloví

Historeo znamená latinsky pátrám, historie je tedy pátrání. A romská historie je pátrání nesmírně obtížné (Hübschmannová, 2000). Znalosti historických osudů romského etnika, jak uvádí Horváthová (1999), jsou dodnes značně neúplné a někdy i nejasné. Romové svoje dějiny nikdy nezapisovali. K rekonstrukci dějin Romů jsou k dispozici pouze historické písemné záznamy z pera příslušníků majority, které vždy zůstanou jen pohledem zvenčí.

1.2.1 Odkud Romové pocházejí

Pravlastí všech Romů je Indie - „Baro than“, „Velká země“. Odchod jejich předků ze severozápadní a střední Indie se uskutečnil v průběhu dlouhých časových období, v několika migračních vlnách. Jedna z nich šla přes Blízký Východ do střední a východní Evropy, druhý proud pronikal přes Egypt a severní Afriku do Španělska; jistě však byly i migrační proudy další (Davidová, 2004).

Ve své pravlasti náleželi Romové v systému kastovní společnosti k nejnižším sociálním vrstvám. Je pravděpodobné, že jejich tradiční profese kovářství, zpracování kůží, hlíny, dřeva, obchod s tažnými zvířaty (Mann, 2001), provozování hudby či kejklářství je nutily ke kočování již v Indii, protože jejich produkty potřebovalo venkovské obyvatelstvo jen občas a nikoliv pravidelně. Proč se ale jednotlivé rody či skupiny těchto lidí vydávaly v různě silných proudech mezi 3. až 10. stol. n. l. mimo své pravidelné trasy pryč ze své vlasti, se můžeme jen dohadovat. Mohly to být války, hladomory, dlouhá sucha....(Frištenská, Víšek, 2004).

Zastávkami na jejich dlouhé cestě byly, podle Davidové (2004), zřejmě Persie, Egypt a Malá Asie. Při příchodu do Evropy se tehdejší Romové, putující v rodových skupinách, zastavili na delší dobu i v Řecku, kde o nich zprávy mluví jako o potulných kotlářích, hudebnících, kejklířích a provazolezcích.

Mezi raně středověkými zprávami budí zaslouženou pozornost gruzínský text z roku 1068, jehož autorem je mnich z kláštera Iberion na řecké hoře Athos. Pojednává

o lidech zvaných adsincani (odvozeno z řeckého athinganoi, atsigános), pohybujících se v oblasti Cařihradu (Horváthová, 1999). Z tohoto pojmenování, jak uvádí Davidová (2004), vznikl pravděpodobně název, daný Romům ostatním obyvatelstvem, tedy Cikán, Cygan, Zingari, Zigeuner atd.

Hübschmannová (2000) se zmiňuje o tom, že k objasnění původu Romů dovedlo vědce srovnání romštiny s novoindickými jazyky i se staroindickým literárním jazykem sanskrtem. Maďarský student teologie Stefan Váli začal mezi prvními roku 1763 srovnávat romštinu s jazykem tří Indů z Malabáru, se kterými se setkal v Holandsku na Leidenské univerzitě.

1.2.2 Přijetí Romů v Evropě

Prvotní přijetí Romů v Evropě, jak popisuje Horváthová (1999), bylo ze strany církevních i světských feudálů ovlivněno jistým pochopením a tolerancí. Díky pověstem, v nichž Romové vystupovali jako kající poutníci, trpící za ukování tří hřebů pro Kristovo ukřižování, byli obdarováni almužnou a od panovníků získávali ochranné listy. Chápající a blahosklonný pohled evropského obyvatelstva na „kající hříšníky“ se již od počátku 15. století začínal postupně měnit.

K tomu, že se v Evropě změnil postoj k Romům, přispělo v roce 1427 rozhodnutí pařížského arcibiskupa vyloučit Romy z církve za porušování křesťanské morálky (nedodržování půstů, věštění, hádání z ruky, drobné krádeže). Zákony a nařízení týkající se Romů byly téměř všude stejné. Romové, kteří neopustili zemi, byli bití holí, zmrzačováni nebo dokonce usmrcováni. „Zabití Cikána“ se nepovažovalo za zločin, proto v mnoha zemích docházelo k jejich masovému vyvražďování. Tento přístup k Romům trval až do poloviny 18. století (Mann, 2001).

1.2.3 Historie Romů na našem území do 19. století

Za nejstarší doklad o přítomnosti Romů v českých zemích se považuje Dalimilova kronika z počátku 14. století, která popisuje událost z roku 1242, a Popravčí kniha pánů v Rožmberka z roku 1399 (Mann, 2001). V edici Staří letopisové čeští od F. Palackého, jak uvádí Nečas (2000), lze najít zmínku o kočovných Romech z roku 1416.

Romové vstupovali na českou půdu v menších i větších skupinách už koncem 14. století a na začátku 15. století. Zastavovali se pouze k přechodnému pobytu a za výsledky své řemeslné práce, poskytování různých druhů zábavy a předpovídání budoucnosti jim byla poskytnuta odměna. Vzájemné vztahy se však začaly postupně ochlazovat a někdejší toleranci vystřídala nedůvěra. Objevují se první nepodložené pověsti o romském vyzvědačství a žhářství ve prospěch tureckého sultána (Nečas,2000).

Pronásledování Romů

První nám známé veřejné zákroky proti Romům v našich zemích byly provedeny na Moravě roku 1538 (Daniel, 1994). Nečas (2000) uvádí, že na počátku pronásledování Romů v Čechách stojí mandát krále Ferdinanda I. z roku 1545, který ukládá vypovídat z českého území všechny romské kočovníky. Nový mandát z roku 1556 pak povoloval popravovat romské muže, ženám a dětem (do té doby trestány utopením) měly být přikázány obecně prospěšné práce. Přes všechna podobná nařízení Romové v českých zemích setrvali, procházeli jednotlivými místy a marně hledali útočiště.

Pronásledování Romů, o kterém se zmiňuje Horváthová (1999), u nás dosahuje jednoho z vrcholů v roce 1697, kdy císař Leopold I. v novém dekretu postavil Romy ve všech císařských zemích mimo zákon a prohlásil je za psance. Tak mohli být kýmkoliv na potkání beztrestně zabiti jako lovná zvěř. Justicí pak byli romští muži potrestáni popravou, ženy a děti byly mučeny a podrobovány trestům s trvalými následky (uřezávání uší, vypalování R – relegata/vyhoštěna). Dekretem císaře Karla VI. z roku 1721 doléhaly nejvyšší tresty při opakovaném zadržení již i na ženy či dospívající děti. Děti popravených matek byly dávány k výchově do „dobrých katolických rodin“ či do špitálů. Horváthová (1999) také uvádí, že „nejvyšší intenzity dosáhlo u nás pronásledování Romů ve 20. letech 18. století.“ Z této doby je doloženo 182 protiromských procesů.

Snahy osvícených panovníků

Zásadní změnu v přístupu k Romům jako první z evropských panovníků učinila Marie Terezie. Vyhánění a represe však probíhaly delší dobu i za její vlády. Od roku

1761 přistoupila k realizaci programu asimilace a usazování Romů, především v Uhrách a v části Moravy. Romové nesměli používat romštinu, nosit tradiční oděv, provozovat tradiční řemesla. Pojmenování Cikám nahradila termínem Novomaďar a novoosadník. Za vlády Josefa II. byli Romové usazováni na půdě odňaté zrušeným klášterům. Romové tak byli na Moravě usazeni ve 13 obcích, ve dvou z nich později vznikly velké romské osady (Bohusoudov u Jihlavy, Oslavany u Brna) (Horváthová, 1999).

Osvícenští panovníci Marie Terezie a Josef II. kladli důraz na školní docházku a na výchovu dětí. Jejich nařízení poprvé v dějinách Romy nevyháněla, ale počítala s nimi jako s obyvateli své země (Mann, 2001). Mezi klady této doby uvádí Daniel (1994) zrušení hrdebních soudů roku 1763, čímž bylo konečně odstraněno fyzické pronásledování Romů.

Usazování Romů v českých zemích (především na Moravě) pokračovalo v 19. a 20. století a prohlubovalo se nesmělé a opatrné soužití Romů a obyvatel moravských i českých vesnic. Ti, kteří se usadili, postupně přizpůsobovali svůj život zvyklostem neromského obyvatelstva. Z usazených rodin moravských Romů (z rodin Holomků a Danielů) pocházeli první vysokoškolsky vzdělaní Romové. Tento slibný proces integrace přerušila a zničila druhá světová válka (Frištenská, Víšek, 2004).

1.2.4 Romové v období první Československé republiky

V průběhu 19. století a v první polovině 20. století část romské populace, především v prostředí Čech, nadále kočovala. Kočovní Romové nebyli oblíbeni, byli vyháněni, vězněni a úplně odmítáni (Frištenská, Víšek, 2004).

15. 7. 1927 byl přijat zákon č. 117/27 Sb. o potulných Cikánech, který se vztahoval na kočovné Romy, tuláky a „osoby žijící po cikánském způsobu.“ Tyto osoby se musely v roce 1928 podrobit soupisu, na jehož základě bylo vydáno asi 36 000 tzv. Cikánských legitimací. Kočovat a tábořit bylo možné pouze na základě kočovnického listu, byl jim zakázán vstup na určitá místa (lázně, části měst). Usazeným Romům nechtěly obce udělit domovské právo, a tak i tito Romové byli úřady považováni za bezdomovce. Zákon o potulných Cikánech z roku 1927 byl zrušen až v roce 1950 (Lhotka, 1999).

Nečas (1999) se také zmiňuje o tom, že zákon obsahoval i naprostý zákaz držení zbraní a střeliva. Děti mladší 18 let mohly být kočovným Romům odebrány.

V době předválečné Československé republiky žilo na jejím území nejvíce Romů slovenských, maďarských a českých, menší skupina německých Romů (Sintů) a nejmenší skupinu tvořili olašští Romové. Na konci 30. let se do Československa uchýlila řada romských rodin prchajících z nacistického Německa a okupovaného Rakouska, ti byli však vyháněni zpět na německé území (Unucková, 2007).

1.2.5 Holocaust Romů (1939-1945)

Nejsmutnější kapitolou novodobých dějin Romů je období druhé světové války (Mann, 2001). Nečas (2000) se zmiňuje o tom, že výnosem z 30. listopadu 1939 protektorátní ministerstvo vnitra nařídilo Romům trvalé usazení a při nerespektování příkazu jim bylo vyhrožováno zařazením do kárných pracovních táborů.

Na území protektorátu Čechy a Morava, jak zmiňuje Mann (2001), bylo v roce 1940 na základě soupisu evidováno 6 540 Romů. Ve stejném roce byly v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu zřízeny „kárné pracovní tábory pro asociály“, od roku 1942 přeměněné na „sběrné tábory“, později na „cikánské tábory“, kam byly soustřeďovány celé rodiny. Tábor v Letech u Písku existoval od srpna 1942 do srpna 1943. Celkem zde bylo uvězněno 1 319 lidí. Cikánským táborem v Hodoníně u Kunštátu prošlo za dobu jeho existence (od srpna 1942 do prosince 1943) 1 317 vězňů.

Špatné hygienické a zdravotní podmínky v důsledku přeplňování tábory způsobovaly výskyt nakažlivých nemocí (Daniel, 1994). Mezi nejčastější řadí Nečas (1999) průjmy, úplavice a svrab, neštovice, tuberkulózu, břišní tyfus a tyfus skvrnitý.

Z celkového počtu internovaných byla část vězňů propuštěna nebo uprchla, část v táboře zahynula a největší skupina vězňů byla v období od března 1943 do června 1944 deportována do osvětimského táborového komplexu. Ze 6500 protektorátních Romů bylo ponecháno na svobodě pouze 300 osob, zatímco ostatní byli soustřeďováni v táborech nucené koncentrace, kde byli větším dílem vyhlazeni (Nečas, 2000).

Jenom v cikánských táborech zahynulo přes 3 000 mužů, žen a dětí, z toho 326 vězňů v Letech, 207 vězňů v Hodoníně a více než 2 645 v Auschwitz-Birkenau.

Neznámý počet příslušníků romské populace z protektorátu zahynul také v Auschwitz, Buchenwaldu, Ravensbrücku a v dalších koncentračních táborech. Skutečné číslo o německých Romech, kteří se stali obětí nacismu, nelze přesně určit. Po osvobození se z koncentračních táborů vrátilo zpět do vlasti pouze 583 bývalých romských vězňů, kteří přežili útrapy v letech nacistické okupace (Nečas, 1999). V Osvětimi II-Březince zahynulo téměř půl milionu evropských Romů (Davidová, 2004).

13. 5. 1995 byl na místě bývalého hřbitova cikánského tábora v Letech za přítomnosti prezidenta republiky slavnostně odhalen pomník ve tvaru rozpadající se koule všem, kteří se stali obětmi rasové nenávisti vůči Romům ve válečném období (Nečas, 1997). Pomník ve tvaru kříže, na kterém je část vozového kola a koňského chomoutu, jak popisuje Mann (2001), byl odhalen 17. srpna 1997 za účasti představitelů české vlády v Hodoníně u Kunštátu, a to na místě, kde zemřelé pochovávali.

1.2.6 Romové v Československu po 2. světové válce

Důsledkem 2. světové války, jak uvádí Davidová (2004), bylo vyhlazení většiny českých, moravských Romů a skupiny Sintů v koncentračních táborech. Až do roku 1950 byl proti Romům po válce uplatňován prvorepublikový diskriminační zákon „o potulných cikánech“, který byl v rozporu s Košickým vládním programem z roku 1945 o rovnoprávnosti všech občanů.

Z osad na východním Slovensku začaly v letech 1946 – 47 odcházet romské rodiny spontánně za prací a lepším bydlením do Čech a na Moravu, převážně do průmyslových a pohraničních oblastí. Od poloviny 50. let tak žije v České republice převaha Romů ze skupiny slovenských Romů – 85% (Davidová, 1999a).

Roku 1958 byl schválen Zákon č. 74/58 Sb. „o trvalém usídlení kočujících osob.“ Do soupisu bylo zahrnuto 46 500 kočujících a polokočujících osob, z toho většina Romů. Tímto zásahem byla, podle Davidové (1999a), popřena etnicita Romů a následná koncepce asimilace byla v rozporu s ústavou a lidskými právy.

V letech 1965 až 1970 se Romové, motivováni výkupní cenou svých většinou bezcenných chatrčí, „dobrovolně“ přesouvají ze Slovenska do českých zemí a souběžně dochází k likvidaci slovenských romských osad na základě opatření státní politiky

(Frištenská, Víšek, 2004). V rámci tohoto plánu, jak líčí Unucková (2007), došlo k likvidaci hygienicky a sociálně nejhorších osad a zlepšení zdravotní a sociální péče. Na druhé straně se ale narušily tradiční sociální vazby uvnitř romské komunity.

Dočasné navrácení romské identity, kultury a svébytnosti představuje pro Romy krátkodobé politicko-společenské uvolnění v roce 1968, jehož důsledkem bylo ustavení Svazu Cikánů – Romů v ČR a SR v roce 1969. Roku 1973 byl však Svaz Cikánů – Romů zrušen (Davidová, 1999a). V letech 1970-1989, jak uvádí Nečas (1999), se uplatnil ve státní politice program sblížování romské menšiny s majoritní společností.

1.3 Romové v České republice po roce 1989

**Odoj som khere, kaj man den pativ.
Doma jsem tam, kde si mě váží.
*Romské přísloví***

Po listopadu 1989 se v životě Romů mnohé změnilo. Většina Romů začala hledat svou identitu, o romské problematice se začíná otevřeně hovořit, vznikají romské občanské iniciativy či sdružení hájící zájmy Romů (Zunt, 2004).

V prvních polistopadových volbách se zástupci Romské občanské iniciativy na kandidátkách Občanského fóra dostávají do parlamentu (Unucková, 2007).

V roce 1991 Romové získali statut národnostní menšiny a s ním spojené právo rozvíjet svou etnickou identitu, vlastní kulturu i svůj jazyk – romštinu (Dobšíková, 1997) a při sčítání lidu 1991 si mohli Romové zvolit svou národnost (Davidová, 2004).

Od roku 1992 působí v Brně Muzeum romské kultury založené skupinou romských intelektuálů za účelem podpory národnostního uvědomění Romů a zároveň je místem, kde se majorita může seznámit se životem Romů (Unucková, 2007).

Podle Holomka (2000) se česká vláda snaží přibližně od roku 1995 předcházet projevům otevřeného i skrytého rasismu ve společnosti, poněvadž ji státy Evropské unie v tomto směru velmi kritizují.

Roku 1997 přijala vláda tzv. Bratinkovu zprávu, velmi kritický dokument o polistopadové situaci Romů. Pod vlivem tohoto dokumentu se začala v dalších letech formovat tzv. „Koncepce politiky vlády ČR vůči příslušníkům romské komunity,

napomáhající jejich integraci do společnosti.“ Politika integrace Romů zahrnuje boj s rasismem a diskriminací, zahrnuje i podporu využívání romských národnostních práv i opatření na podporu sociálního vzestupu Romů. Zásadním obsahem těchto opatření je zainteresování Romů na vlastním osudu neromské společnosti. Vzniká institut romských poradců, do škol přicházejí romští pedagogičtí asistenti a jsou zakládány nové ročníky základních škol (Frištenská, Víšek, 2004).

Mnozí Romové v roce 1997 rezignují na zlepšení své situace a pokoušejí se o emigraci do Kanady, Anglie, Austrálie i na Nový Zéland (Holomek, 2000).

V roce 1998 vznikla Mezirezortní komise pro záležitosti romské komunity při Úřadu vlády ČR a od prosince 2001 se z uvedeného orgánu stala Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity (Horváthová, 2007). Romové mají v České republice v současné době, jak uvádí Holomek (2000), jedinou politickou stranu – Romskou občanskou iniciativu, která je však v současnosti bez potřebného politického vlivu.

Při sčítání lidu 2001 se podle Českého statistického úřadu k romské národnosti přihlásilo necelých 12 tisíc osob. Tento počet je téměř trojnásobně nižší než v roce 1991 a odbornou veřejností je považován za podhodnocený. V roce 2001 tak podíl romské národnosti v národnostní struktuře obyvatelstva republiky činil 0,1 % všech obyvatel.

Česká vláda v lednu 2005 přistoupila k *Dekádě romské inkluze*, což je mezinárodní iniciativa osmi států, probíhající od roku 2005 do roku 2015. Základním cílem Dekády je podstatné zlepšení životní situace Romů, především v oblasti vzdělání, bydlení, zdraví a zaměstnanosti. Při naplňování Dekády je podstatné zapojení Romů samotných. V rámci akčního plánu Dekády v části vzdělávání je kladen největší důraz na opatření směřující k plnému začlenění romských žáků do hlavního vzdělávacího proudu.

Členové romské komunity jsou v české společnosti vesměs vnímáni jako asociální skupina, mající nízkou vzdělanost, vysokou kriminalitu a nezaměstnanost. Jen malá část společnosti přiznává Romům status národnostní menšiny (Holomek, 2000).

Své místo v české legislativě má od března 2008 zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací (antidiskriminační zákon). Tato norma má pomoci zajistit rovný přístup ke vzdělání, práci, zdravotnické péči i sociálním výhodám bez ohledu na věk, rasu, národnost nebo sexuální orientaci.

1. 4 Romská kultura

**Oda dženo mardo, so ačhil'a čoro, oda mek goreder, so hino korkoro.
Zle je tomu, kdo je chudý, ještě hůře tomu, kdo je sám.
*Romské přísloví***

Romskou kulturu popisuje Davidová (2000d) jako projev zvláštností etnika této národnostní skupiny. V hmotné kultuře se projevují tradiční a specifické způsoby obživy, zaměstnání, bydlení i způsobu odívání. Romská duchovní kultura – to jsou rodinné i skupinové vztahy, charakter rodiny a komunity, víra a pověřivé představy, specifické zvyky a hodnotový systém romských skupin i každého jednotlivce.

1.4.1 Romipen – romství

Romipen je nepsaný zákon a Bakalář (2004) romství dále definuje jako „soubor hodnot, které jsou teoreticky univerzální a vlastní všem Romům.“ Důležitou součástí romipen je čačipen, což je pravda, právo, spravedlnost a skutečnost.

Sekyt (2004) považuje romství za vlastnost nositele romské kultury. Charakterizují je např. znalost některého z dialektů romštiny, romského etnolektu češtiny či jiného evropského jazyka, kulturní návyky, znalost rodinných tradic, hierarchie rodiny a rodu, uznávané a odmítavé hodnoty, specifická rodinná výchova a vzdělávání, systém odměn a trestů, způsob komunikace, způsob orientace v prostoru a čase, vztah k okolí, k věcem, k přírodě, k lidem, pověry a víra. Většinou je romství spjato i s jistými antropologickými znaky. Romství jedinec získává narozením do romské rodiny a ztotožněním se s její hodnotovou orientací. Výchova dítěte v romské rodině je výchovou k romství.

Sekyt (2004) se také domnívá, že romství odráží současný stav: „Je podmíněno historií, je modifikováno zemí, ve které se uplatňuje, a je měněno dobou.“ Romství utváří Romové, ale na jeho utváření se podílí i situace v majoritní společnosti. Některé prvky romství mohou být majoritní společnosti sympatické, neboť v její kultuře chybí nebo jsou oslabeny, jiné prvky romství majoritu zneklidňují.

1.4.2 Způsoby bydlení romského etnika

Po svém příchodu z Indie do evropského prostředí se Romové usazovali v okolí hradů, panských sídel a na okrajích měst. Mezi bydlením a žitím Romů olašských a usedlých byly vždy významné rozdíly. Vlachike Roma (olašští Romové) měli buď přenosné stany (šátře), přenosné jednoduché přístřešky nebo obytné vozy (vurdona). Později se jejich přepravním a obytným prostředkem staly zdobené maringotky, tažené párem koní nebo malým traktorem. Romské vozy a vše s nimi spojené u nás násilným usazením roku 1959 zmizelo. Většina usedle žijících Romů donedávna žila převážně v tzv. „cikánských osadách“ - romane gava, postavených na okrajích měst a vesnic v blízkosti vody, lesa a materiálu pro stavbu příbytků. Mezi prvními usazenými byli romští hudebníci a rodiny kovářů. Ve většině tzv. romských osad byly a jsou základním a převažujícím typem obydlí jednoprostorové nebo dvoupřístorové domky (kher, koliba). Dříve patřily k typům obydlí i zemnice a polozemnice, sloužící jako obydlí trvalé či sezónní (Davidová, 1999b).

Davidová (1999b) dále uvádí, že po poválečné migraci byli Romové usídlováni v průmyslových oblastech do městských bytů horší kvality, do závodních ubikací a do bytů v neopravených, zato historicky cenných domech. Bydlení ve státních domech pro Romy bylo něčím zcela novým a odlišným, některé byty byly zdevastovány. V současnosti u nás žije většina romských rodin ve státních či družstevních bytech v rámci měst, častěji v sídlišťích. V současné době mnozí Romové nemohou získat byt či postavit si rodinný dům především proto, že jsou většinou nezaměstnaní.

1.4.3 Tradiční romská řemesla a způsob obživy

V Evropě si Romové obstarávali obživu vykonáváním profesí, které si donesli z Indie. Romové patřili do kast, které vykonávaly profese typu: kováři, kotláři, korytáři, zpracovatelé kůží, koňští handlíři, muzikanti, cvičitelé hadů a medvědů, hrnčíři, košíkáři, metaři, pradleny, věštitelky budoucnosti, cihláři aj. (Unucková, 2007).

V 17. století, jak uvádí Unucková (2007), začala města na našem území usazovat Romy za protislužby městu či vesnici, později dostali svolení vykonávat své profese. Nejvýznamnějším řemeslem slovenských Romů bylo kovářství. Další formou jejich

obživy byla naturální odměna za zemědělskou výpomoc na polích vesnických sedláků a drobných hospodářů. V Čechách i na Slovensku se Romové věnovali výrobě metel, košíků, ošatek, rohoží, stahování a čištění kůží, broušení nožů, výrobě nepálených cihel a dřevěného uhlí. Doplnkovým způsobem obživy slovenských a maďarských Romů byla hudba. Olašští Romové se naproti tomu tradičně živili koňským handlířství, ženy čištěním peří a věštěním budoucnosti z karet a ruky. Dnes se někteří zabývají nejrůznějšími druhy překupnictví a podvody.

Většina Romů dnes pracuje v nekvalifikovaných dělnických profesích při těžbě dřeva, ve stavebnictví, na železnici, při různých výkopových pracích a při očištění měst (Unucková, 2007). Mann (2001) však také upozorňuje na Romy, kteří působí jako učitelé, lékaři, právníci i inženýři. Mnozí další však nedokázali získat odborné vzdělání, nevyučili se žádnému řemeslu, a proto je dnes mnoho Romů nezaměstnaných.

1.4.4 Romská rodina

**E bacht ke mande avel perdal le čhavorengere vastora.
Štěstí ke mně přichází skrze ručičky mých dětí.
*Tera Fabiánová***

Rodina pro Romy znamenala téměř vše, neboť uspokojovala základní životní potřeby jejích členů. Rodina byla zdrojem obživy, měla funkci vzdělávací (chlapci se učili v rodině řemeslu, dívky starat se dobře o manžela), sociální (nikdo nezůstal sám) a také funkci ochranou (Unucková, 2007).

Pro rodinně příbuzenské skupiny používají slovenští Romové termíny familija (famelija) a fajta, olašští Romové – nipos, amaro nipos (náš lid). V čele fajty či famil'ije stál vajda (muja'lo, thute nebo čhibalo). Tento obvykle nejstarší muž rozhodoval o cestách skupiny a dodržování vnitřních nepsaných tradičních zákonů. Byl soudcem, knězem a rádcem. Jeho funkce byla buď dědičná, nebo byl volen radou mužů za své vlastnosti, schopnosti či dosavadní zásluhy (Davidová, 2004).

Davidová (2004) se dále zmiňuje o tom, že staří lidé tradičně dodnes požívají v romském společenství vážnosti a úcty všech jejích obyvatel. Zvláštní, výsostné

postavení pak v mnoha osadách měla díky svým magickým úkonům, kouzlům a umění léčit „bosorka“, „čarodějnice“ (phuri daj, drap daj, braterkyňa).

Manželského partnera v některých případech určovali a určují rodiče dítěte, a to už v dětském věku. Jako „sňatek výměnou“ („pre čeranki“) je Budilovou a Jakoubkem (2007) popisována situace, kdy si sourozenci (ale také bratrance a jiní příbuzní) z jedné rodiny berou za manžele sourozence (bratrance a další příbuzné) z rodiny jiné.

Pravidla chování uvnitř rodiny byla založená především na autoritě jejích mužských členů. Otec na veřejnosti odpovídal za chování své rodiny. Žena zajišťovala obživu rodině a byla povinna projevovat pokoru a úctu muži. Postavení ženy se v romské komunitě upevňovalo opakovaným mateřstvím, těhotná žena měla určité privilegované postavení. Po porodu bylo dítěti dáno oficiální jméno, používané ve styku s neromským světem, a „cikánské jméno“ - „aver nav“, „anav“, kterým byl jedinec nazýván ve své komunitě prakticky celý život. Děti byly bohatstvím rodiny (Lázničková, 1999).

Unucková (2007) hovoří o tom, že svoji prestiž posilovala rodina počtem narozených dětí. Jejich výchovu měla na starosti především matka, ale o dítě se starali i ostatní členové velkorodiny. Romské děti vyrůstaly obklopeny třemi, někdy i čtyřmi generacemi. V romské rodině se všichni členové vzájemně podporovali a pomáhali si. Svobodní zůstávali u rodičů a sirotků se ujímala jiná rodina.

Za klady romské povahy považuje Davidová (2004) to, že mezi sebe Romové přijmou každého, kdo je má rád a koho si i oni oblíbí nebo kdo jejich pomoc potřebuje.

V současnosti jsou v České republice romské rodiny založené už téměř na rovnocenném vztahu muže a ženy. Davidová (2004) dále hovoří o tom, že děti mají v romských rodinách volnost a prožívají všechno společně s rodiči a dalšími dospělými, kteří před nimi nemají často žádných tajností. Romské děti tak nevyrostají ve zvláštním dětském světě, který by byl bezstarostnější než svět dospělých.

1.4.5 Tradice, hodnoty a zvyky Romů

Romové žili se svojí rodinou pohromadě v jedné osadě či čtvrti a kromě pokrevního příbuzenství je, podle Unuckové (2007), pojili i rodinné tradice a vzájemná solidarita.

Horváthová (1999) se zmiňuje o přísných rodových pravidlech v romských skupinách, nad jejichž dodržováním bděli všichni členové skupiny. Romové věřili, že dodržováním rodových zákonů ochrání celou skupinu před zlem. K nejpřísněji dodržovaným pravidlům patřily normy související s přípravou a konzumací pokrmů. Přísná pravidla se týkala také chování ženy ve skupině. Za porušení pravidel bylo nejvyšším trestem vypořádání z komunity.

K romským tradicím řadí Sekyt (2001) vzájemnou úctu, zdvořilost a pohostinnost. Také se zmiňuje o tom, že Romové nemají vlastní tradiční svátky, ale slaví obvyklé křesťanské svátky s ostatními obyvateli.

Za významný lze pro Romy považovat 8. duben – Mezinárodní den Romů, což je den vzniku Mezinárodní romské unie. Mezinárodní den Romů se slaví každoročně od roku 1990, v České republice probíhají jeho oslavy od roku 2001 (Unucková, 2007).

Hudba a píseň Romů jsou nejvýraznější specifickou hodnotou tohoto etnika až po dnešní časy. Melodie i texty většiny romských písní jsou vzácným bohatstvím, které se uchovalo do dnešních dnů jak Romům samým, tak nám všem (Davidová, 2000c).

Nejvíce prvků tradičního obřadnictví se u Romů zachovalo v souvislosti s odchodem člověka z pozemského života. Víra, že pro umírajícího si přichází někdo již z dříve zemřelých příbuzných, kterého vidí jen on, je obecně rozšířena (Lázničková, 1999). V této souvislosti Davidová (2004) hovoří o víře Romů v duchy zemřelých („mulo“). Snad u všech Romů byla a stále v menší míře je rozšířena víra v dobré a zlé nadpřirozené síly a víra v možnost uhranutí. Patrně i z těchto důvodů mají Romové sklon se za vytrvalého deště, bouřky a tmy shlukovat, nebýt sami. Kromě jiného věří Romové v Boha (o Del).

Celý tradiční systém Romů nejen organizuje život v rodině a ovlivňuje způsob i kulturnost bydlení a stravování, ale spoluvytváří názory a návyky jejich příslušníků (Davidová, 2000d).

Romské zvyky o dodržování tradic se v nejmladší generaci ztrácí. V současné době se někteří romští intelektuálové snaží o obnovení tradic, tradičních hodnot romské kultury a znovuzavedení některých zvyků (Sekyt, 2001).

1.4.6 Romský jazyk - romaňi čhib

**God'aver lav hin vudud.
Moudré slovo je světlo.
Romské přísloví**

Romové mají vlastní jazyk – romštinu. Její základ je tvořen staroindickými jazyky a romština dodnes přesvědčivě odkazuje na část světa, odkud Romové pocházejí. Romštinu a její dialekty spoluvytvářela i slova přejímaná z jazyků používaných v zemích, kudy Romové procházeli a ve kterých různě dlouho pobývali, např. z perštiny, řečtiny, maďarštiny (Frištenská, Víšek, 2004).

V České a Slovenské republice většina Romů romsky rozumí i mluví. Romština je jimi užívaná v několika dialektech: východoslovenský, západoslovenský, středoslovenský, maďarský, dialekt českých a slovenských Romů, rumunských Romů, olašských Romů, dialekt německých Cikánů, tzv. Sintů (Davidová, 2004).

Romština nebyla v minulosti používaná jako psaný jazyk. Byla jazykem, kterým se ústně komunikovalo, kterým se vyprávěním předávaly společenské a kulturní hodnoty. Současná romština již ztratila mnoho ze svých významových možností, do značné míry ji nahradila a stále více nahrazuje čeština a komunikačním jazykem některých Romů se postupně stal romský etnolekt češtiny (Frištenská, Víšek, 2004).

V písních romština zůstává živá. Romské časopisy a periodika používají romštinu rovnocenně s češtinou, a snaží se tak vrátit tomuto jazyku jeho původní čistotu a bohatost, romské populaci její jazykovou kulturu a identitu (Holomek, 1999).

Romský etnolekt češtiny

Hübschmannová (2002) definuje etnolekt jako „neustálenou formu ne-vlastního jazyka, který bilingvní populace užívá jako druhý.“ „Projevují se v něm vlivy jazyka vlastního, prvního.“ Přestože dnešní generace Romů hovoří česky mnohem lépe, než mluvili jejich otcové a dědové, etnolektní projevy v češtině trvají. Podle Holomka (1999) se tak Romové dopouštějí výslovnostních, stylizačních a gramatických chyb.

Bořkovcová (2006) popisuje romský etnolekt češtiny jako „varietu češtiny, jejíž strukturální specifika jsou způsobena vlivy romštiny a slovenštiny.“ Je produktem neukončeného procesu jazykové směny (přijetí češtiny), jejíž počátek se váže k příchodu slovenských Romů do českých zemí v období po 2. světové válce.

1. 5 Svět romského dítěte

*Dale, mire dale,
bo man igen dukhal,
dukhal man mro ilo
la bara bokhatar.*

*Matko, moje matko,
velmi mě bolí,
bolí mě mé srdce
od velkého hladu.*

Romské dítě, jak zmiňuje Říčan (2000), dříve často hladovělo, trpělo bolestí, mrzlo a umíralo v důsledku nedostatečné zdravotní péče na kočovném voze nebo v nuzné osadě. Jeho vzdělání bylo většinou bídne. Žilo však zakotveno v širším společenství velkorodiny, osady nebo kočující skupiny a bylo obklopeno vřelou a přirozeně projevovanou láskou celé řady lidí, jen výjimečně bylo bito. Pozorovalo práci dospělých, účastnilo se jejich spontánního veselí, ale sdílelo s nimi i starost, smutek a hněv. Svět tohoto dítěte byl přehledný a příběh, který žilo, dával smysl. Dnes je na tom dítě nesrovnatelně lépe, pokud jde o stravování, pohodlí, lékařskou péči a vzdělání. Hůře na tom je, pokud jde o vztahy v rodině a v širším společenství.

Mezinárodní Úmluva o právech dítěte, ke které se naše republika připojila, garantuje *právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj* (čl. 27). Naplnit tento zákon je povinností rodičů.

Romské děti popisuje Říčan (2000) jako bezprostřední, hlučné, hravé, přítulné, temperamentní, „živé“ a nadané pro hudbu a tanec. Toto nadání je patrně dědičné a jeho rozvoj podporuje tradiční volnost romské výchovy a uvolňující spontánnost.

Romské dítě většinou nemá svůj oddělený „dětský svět“ jako jeho spolužáci. Často doma nemá psací stůl, někdy ani vlastní postel ne, a to i v rodinách, jak vysvětluje Davidová (1997), kde by to v rámci bytu a životní úrovně bylo možné; není to však považováno za potřebné. Romští rodiče dítěti často nemohou pomoci s úkoly, protože sami třeba základní školu nedokončili.

Smékal (2003) se zmiňuje o rizikových faktorech (setkání s drogami, herními automaty, sexuálními příležitostmi) ve vývoji osobnosti romských dětí, jejichž rodiče nesledují jejich volnočasové aktivity a nechávají je neorganizovaně trávit volný čas. Jako prospěšné se proto ukazuje budování komunitních center volného času, která vznikají na různých místech republiky a umožňují dětem hodnotně trávit volný čas a rozvíjet různé užitečné dovednosti. Některá jsou přímo zaměřena na děti minorit.

1.6 Vzdělávání Romů v České republice

**Barvalo mane manuš, kas hin aľe savo hin, so hin, so džanel.
Bohatý není člověk tím, co má, ale tím, co je, jaký je, co ví a umí.**

Romské přísloví

1.6.1 Historický pohled na vzdělávání Romů

Vzdělání nepatřilo v romském životě k základním a prvořadým otázkám. Rodiče i děti přijímali školu s pocitem nechuti a nedůvěry. Starší generace se obávaly, že by jim jejich potomky mohla škola odcizit. Přesto však zprávy zaznamenávaly četné případy, kdy rodiče dbali o školní docházku svých dětí, dotazovali se na jejich prospěch, chování a někdy se dokonce s učiteli radívali (Nečas, 2005).

Nečas (2005) se dále zmiňuje o tom, že romští školáci sedávali zpravidla v tzv. cikánských lavicích, tedy zvlášť od ostatních spolužáků na nátlak neromských rodičů i kvůli tomu, že děti opakovaně trpěli zavšiveností nebo svrabem. Při cestách do nebo ze školy si hladoví romští žáci často vyžebravali jídlo. Na nepravidelné školní docházce dětí se podílela i značná vzdálenost školy od bydliště či nedostatečné oblečení a obuv.

Mezi sebou se romské děti ve škole vzájemně podporovaly. S ostatním třídním kolektivem navazovali přátelský kontakt spíše chlapci než děvčata. Znevýhodněné a odlišné sociální prostředí i nedostatečné jazykové vybavení dětí z romských rodin způsobovalo, že jako celek zůstávaly romské děti pozadu za ostatními spolužáky. Děti, které byly se svými rodiči na cestách, měly ustavičné problémy s docházkou do školy. Pokud romští žáci předčasně ukončovali kvůli prospěchu školní docházku v nejnižších postupných ročnících, stávaly se dívky poměrně brzy matkami a většina chlapců přejímala řemeslné nebo překupnické dovednosti od svých otců (Nečas, 2005).

I přes diskriminační opatření, jak uvádí Lhotka (1999), byla v prvorepublikovém období zřetelná postupná integrace Romů do společnosti a její výsledky byly evidentní především ve vzdělávání, kdy někteří Romové získávají střední i vysokoškolské vzdělání. V roce 1926 byla založena první škola pro romské děti v Užhorodě. Ve třicátých letech potom vzniká také hudební škola pro Romy v Košicích.

Dědič (1999) hovoří o tom, že po skončení 2. světové války se dalo hovořit o totální negramotnosti a tím nevzdělanosti Romů. Pouze někteří moravští Romové, kteří se vrátili z koncentračních táborů, nebo přežili v ilegalitě, se této skutečnosti vymykali.

Počátky vzdělávání romských dětí v České republice v poválečném období, jak zmiňuje Dědič (2000), spadají do padesátých let. V tomto období ještě neexistovala pro romské děti povinná školní docházka a výuka se uskutečňovala z iniciativy jednotlivých učitelů ve spolupráci s nadšenými pracovníky správy obcí.

K postupnému zavádění povinné školní docházky pro romské děti bylo přikročeno v šedesátých letech. V prvopočátku končily všechny děti školní docházku na 1. stupni základní a především zvláštní školy (dnes již speciální školy, pozn. autorky). S postupujícími léty se objevili první romští žáci v šestých třídách a každým dalším rokem narůstaly počty žáků, kteří končili školní docházku na 2. stupni školy. V nejvyšších osmých třídách se objevovali romští žáci, kteří v průběhu jednoho školního roku zvládli učivo dvou i více ročníků. Řada romských dětí absolvovala učiliště, střední školy a přibývá i studentů a absolventů vysokých škol (Dědič, 1999).

Podle Úřadu vlády České republiky (2005) dosahují dnes romské děti a mládež vyššího vzdělání než jejich rodiče a prarodiče. Dosud mnoho romských dětí však chodilo do zvláštních škol (dnes již speciálních škol, pozn. autorky) a po jejich ukončení nezískávaly další kvalifikaci i přes možnost vyučení i studia na některých školách.

Od druhé poloviny 90. let existuje v Kolíně soukromá romská střední škola. Úspěchem je také existence oboru romanistiky na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Rozvíjejí se projekty romských asistentů ve školách, v některých městech a při krajských úřadech působí tzv. romští poradci (Unucková, 2007).

„Srovnáme-li počáteční stav se stavem současným, vystoupí výrazně do popředí rozdíl ve výsledcích tehdejších a současných a tím ve skutečnosti potěšující realita, čeho bylo za tak krátkou dobu dosaženo,“ líčí osudový zlom v životě Romů Dědič (1999).

1.6.2 Význam vzdělání pro romské etnikum

V souladu s Ústavou České republiky, Listinou základních práv a svobod, Úmluvou o právech dítěte se Česká republika ztotožňuje s pojetím, že *„vzdělání je jedním ze základních lidských práv, které musí být poskytováno všem lidem bez rozdílu.“* „Vzdělávací systém by měl jedince připravit na život ve společnosti, naučit ho přijímat

sociální role a připravit ho na uplatnění se v měnících se podmínkách zaměstnanosti,“ popisuje Bartoňová (2004).

V Národní zprávě o rodině (2004) je zmínka o tom, že „Romové a jejich rodiny patří v ČR mezi skupiny obyvatel nejvíce ohrožené diskriminací a sociálním vyloučením.“ „Přispívá k tomu vzdělanostní struktura romské populace, ve které převažuje základní vzdělání, dlouhodobá nezaměstnanost a z ní plynoucí závislost na dávkách sociálního zabezpečení a problémy s bydlením.“

V dnešní době nabývá vzdělání stále více na významu pro nezastupitelný přínos k profesní úspěšnosti, k uplatnění v životě a k prožití kvalitního a plnohodnotného života. Plnohodnotné vzdělání romských dětí a mládeže se může v budoucnu stát východiskem ze začarovaného kruhu romské neprofesionality a s ní spojených problémů jako je nezaměstnanost, kriminalita či zneužívání návykových látek. Ve vzdělání je budoucnost Romů (Geryková, 2007).

Vzdělání romské populace považuje Bartoňová (2004) za zcela rozhodující předpoklad vzestupu romského etnika a jeho integrace do společnosti. Systém vzdělání by měl být propojen a aplikován na celou romskou populaci v celém jejím průřezu.

1.6.3 Předškolní vzdělávání romských dětí a příprava na školu

Předškolní příprava má, podle Bartoňové (2004), velký význam pro další vzdělávací dráhu jedince. Velká většina romských dětí žije v nepodnětném prostředí, kterým je znevýhodněna již v samotném počátku vzdělávání. To se projevuje v nepřipravenosti zvládnout povinnou školní docházku.

Říčan (2000) se domnívá, že velmi málo romských dětí prochází mateřskou školou a výchova v romské rodině zpravidla není dobrou přípravou na školní práci. Dítě zřídka získává zkušenost s knížkou, hračkami, tužkou a papírem. Chybí omalovánky, doplňovačky, hádanky, stavebnice,... V mateřské škole lze u romského dítěte zlepšit schopnost komunikace, zmírní se jazyková bariéra, často si dítě osvojí hygienické návyky, naučí se listovat v knížkách, kreslit, naváže přátelské vztahy s dětmi.

Přípravenost romského dítěte na povinnou školní docházku je také zajištěna zřizováním přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním. Třídy jsou zřizovány při základních školách či při mateřských školách (Bartoňová, 2004).

Přípravné třídy spolu s funkcí asistenta učitele pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, jak nás informuje Národní zpráva o rodině (2004), byly zavedeny od školního roku 1997/1998 pod vedením Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Kovaříková (1998) se zmiňuje o tom, že přípravné ročníky existovaly v ČR v podobě experimentu již v roce 1993.

Cílem práce učitelů v přípravných třídách je, podle Úřadu vlády České republiky (2005), připravit děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí k bezproblémovému začlenění do vzdělávacího procesu od prvního ročníku základní školy a předcházet tak u nich případným neúspěšným začátkům ve školní docházce. Asistent pedagoga je přítomen vyučování, pomáhá učiteli s individuální výukou, zajišťuje dětem kvalitní trávení volného času a komunikuje s jejich rodinami.

Před vstupem do prvního ročníku ZŠ, jak vysvětluje Balabánová (1999), je téměř každé romské dítě podrobena na doporučení pediatra vyšetřením v pedagogicko-psychologické poradně. Vyšetření jsou zaměřena na posouzení úrovně školní zralosti a inteligenčních schopností. Většina šestiletých romských dětí, žijících v tradiční komunitě, neuspěje v základním Jiráskově testu školní zralosti především z důvodu naprosto odlišného pojetí výchovy v romské rodině, nikoliv z důvodu mentálního handicapu. Balabánová (1999) je také přesvědčena o tom, že „většina romských dětí prožije trauma školního neúspěchu už v prvním pololetí prvního ročníku ZŠ.“

V 90. letech 20. století se Česká republika zapojila do mezinárodních organizací, jejichž činnost se zaměřovala na zjišťování vzdělanostních nerovností. Naše republika byla kritizována za diskriminaci romské minority, za malou vstřícnost české školy vůči romským rodinám a jejich kulturním odlišnostem, za skutečnost, že mnoho romských dětí je posíláno do zvláštních škol (dnes již speciálních škol, pozn. autorky) přesto, že jim jejich intelektové schopnosti umožňují vzdělávání v běžných základních školách (Matějů, Straková, 2006).

1.6.4 Povinná školní docházka romského dítěte

**„Při vzdělávání dítěte má být respektována jeho kulturní identita, jazyk a vlastní hodnoty...“
(OSN, Úmluva o právech dítěte, 20.11.1989)**

Vedle prostředí rodinného je škola nejdůležitějším místem pro romského žáka. Prostředí, ve kterém romský žák žije, dům, byt, v němž tráví převážnou část svého života s rodinou, a způsob bydlení má často bezprostřední vliv i na atmosféru školy. Výchovná činnost je podmíněna biologickými, psychologickými a sociologickými zákonitostmi individuálního i skupinového vývoje lidí (Balvín, 2004).

Podle Bartoňové (2004) je povinná školní docházka obdobím, kdy dítě získává ve škole sociální dovednosti a současně se je učí využívat. Po celou dobu školní docházky je důležité vytvářet kladný vztah romského dítěte ke škole a jeho zájem o učení. Rozhodující role připadá učiteli, který by měl respektovat romské děti s jejich etnickou, kulturní a sociální odlišností.

Podle Rokosové (1996) opakuje nejvíce romských dětí 1. ročník. Romské dítě v něm bývá mezi ostatními dětmi ve specifickém postavení – dostává se do společenství dětí, které vyrostly v jiném myšlenkovém světě a jiném systému hodnot. Většinou v důsledku pro ně rychlého školního tempa brzy ztratí nit s učitelem a třídou.

Balvín (2004) označuje počátek školní docházky a pak také přechod na druhý stupeň za nejrizikovější období, kdy romské dítě vyžaduje individuální péči, aby vyrovnalo handicap daný odlišnou hierarchií hodnot a odlišným životním stylem romské rodiny.

Davidová (1997) se domnívá, že rodina může být buď významným partnerem školy, nebo naopak příčinou neúspěšné práce s žákem. Mnoho romských dětí nemá ve své rodině oporu, pokud jde o pochopení potřeby a významu vzdělání. Romští rodiče většinou své děti nevedou cílevědomě k úspěšné školní práci, k domácímu učení ani k mimoškolním aktivitám. Děti nejsou z rodiny zvyklé na pevnější denní časový režim, mají zcela volnost.

Rodiče romských dětí podle Holomka (1997) netuší, že jejich dítě potřebuje svůj koutek, kde by se mohlo z vlastní vůle realizovat ve svých zálibách a připravit se do školy. Pro dítě je také důležitý alespoň minimální dohled a pomoc v prvních dvou letech školní docházky.

Goral (1999) hovoří o tom, že většina romských dětí dnes získává vyšší školní vzdělání, než měli jejich rodiče a mnohem vyšší, než měli jejich prarodiče, o pomoc s učením se proto romské dítě nemá na koho obrátit.

V Národní zprávě o rodině (2004) je zmínka o tom, že některé romské děti nenavštěvují školu pravidelně, případně nechodí do školy vůbec, tudíž se jim nedostává náležitého vzdělání, připravujícího na budoucí život. Heřmanová a Kovaříková (2000) se domnívají, že „vzdělání nepředstavuje pro většinu romských rodin hodnotu, o niž by bylo třeba usilovat.“

Ve třídě patří podle Říčana (2000) romské děti spíše mezi děti neoblíbené. Při výuce se hůře soustřeďují, mívají slabou úmyslnou pozornost a potřebují častější přestávky. Vyhovuje jim dramatizace a technika hraní rolí. Sekyt (1998a) vysvětluje, že význam vět je totiž pro romské děti často pochopitelný až z intonace hlasu, doprovodných gest a mimiky. Sekyt (1998b) se zmiňuje o tom, že Romům slouží ke komunikaci množství dotyků, v níž není třeba slov. Romské děti proto začínají mluvit později. Slovní zásoba romského šestiletého dítěte je malá, slova jsou mnohoznačná, obecná, pojmy jsou nepřesné a vyskytují se nekorigované vady řeči.

„Základem jazykové výbavy většiny romských dětí přicházejících do prvního ročníku základní školy je, až na výjimky, romský etnolekt češtiny“ (Balabánová, 1999).

Z hlediska dnešní školní mládeže doznává situace jistých zlepšení. Příprava dětí ve školách a nultých ročnících má vést k odstranění jazykových i komunikačních nedostatků. Díky speciální přípravě v základních školách mají děti prokazatelně vyšší šanci na rovnocenný vstup do základní školy a její ukončení s ostatními. Tím se postupně vytvářejí předpoklady k tomu, aby se romským dětem začaly zvyšovat šance na získání kvalifikace (Holomek, 1999).

Davidová (1997) se zmiňuje o tom, že proces vzdělávání romských dětí a mládeže musí být oboustrannou komunikací, založenou na pochopení, toleranci a na vzájemné důvěře.

1.7 Školní úspěšnost romských dětí

*So sikhloha, ňiko tutar na lela.
Co se naučíš, nikdo ti nevezme.
Romské přísloví*

1.7.1 Úspěch v dnešní společnosti

Sekyt (2004) považuje úspěch za velice subjektivní pojem. Co jeden považuje za úspěch, může druhému připadnout jako těžká prohra. Je obtížné stanovit obecná kritéria úspěchu. Úspěch má své atributy, které mají pro jednotlivce různou důležitost: nezávislost, bohatství, moc, zdraví, autorita, vzdělání, sebevědomí, společenské postavení, ... Naopak atributy neúspěchu mohou být chudoba, závislost, nevzdělanost, poníženost či nemoc. Společenské postavení, nezávislost, bohatství i sebevědomí většina občanů získává prostřednictvím práce. Úspěch v práci tedy můžeme považovat za jednu z nejdůležitějších složek celkové úspěšnosti. Středoevropská společnost klade velký důraz na školní vzdělání. Jedním z hlavních předpokladů úspěchu v dnešní společnosti je schopnost a ochota učit se. Pro většinu prací je třeba kvalifikace, založená na dosaženém vzdělání. Školní vzdělání je tedy klíčem k úspěchu Romů v české společnosti.

1.7.2 Úspěšný nástup dítěte do školy

Vstup do školy, jak uvádí Langmeier a Krejčířová (2006), znamená pro většinu dětí značnou zátěž. Ta se zvětšuje se stále stoupajícími nároky na vzdělání a na pracovní výkonnost. Úspěšný školní začátek závisí na celém dosavadním vývoji, který zahrnuje čas nutný k biologickému dozrání, stimulaci pro rozvoj schopností a celkovou emoční i motivační přípravu na školu. Úspěch či neúspěch ve škole ovlivňuje i postavení dítěte v kolektivu třídy, které je významné pro jeho vztahy k druhým lidem i k sobě samému. V našich zemích je povinná školní docházka stanovena pro děti, které dovršily prvního září šestý rok věku. Přitom lze ale vyhovět přání rodičů a zařadit do školy i děti mladší nebo odložit školní docházku na žádost rodičů, která musí být doložena odborným psychologickým vyšetřením.

Zelinková (2001) uvádí, že za základní podmínky vstupu do školy je považována zralost somatická, psychická a sociální. V roce 1964 vytvořil Jirásek Test školní

zralosti, který dobře predikoval (předvídal) školní úspěšnost. Test obsahuje kresbu lidské postavy, obkreslování věty a kopírování určitého počtu rozmístěných teček. Později byl doplněn rozhovorem.

Podle Langmeiera a Krejčířové (2006) závisí úspěch či neúspěch dítěte ve škole i na jeho předchozích zkušenostech a na předškolním učení. Kutálková (2005) se zmiňuje o tom, že „cílem předškolní výchovy je zajistit takový rozvoj schopností, aby dítě bylo ve škole při výuce čtení, psaní a počítání bez větší námahy úspěšné.“

Aby mohlo být dítě ve škole úspěšné, musí ji nejprve přijmout za svou. Škola by měla být pro dítě místem, kam rádo chodí, kde se dobře cítí. Je velice podstatné, aby do školy chodili rádi i rodiče žáků. Základem dobrého školního startu je navázání vzájemné citové vazby mezi učitelem a žákem (Balabánová, 1999).

Bartoňová (2004) se domnívá, že žádná aktivita ve třídě nemůže být úspěšná, pokud ve škole nepůsobí atmosféra klidu, laskavosti a možnost dodržovat pravidla a normy na obou stranách. Na úspěšnosti vzdělávání romských žáků se podílejí i občanská sdružení a organizace.

Lingvistická oblast hraje, podle Šotolové (2001), významnou roli v procesu školní úspěšnosti romských dětí. Horváthová (2005) se zmiňuje o tom, že romský jazyk byl označen za hlavního původce neúspěšnosti romských dětí ve škole. Dnes je tato teorie z odborného hlediska již překonaná, ale přesto řada Romů, ve snaze ulehčit svým dětem život, na ně romsky raději nemluví. Tyto děti znají od rodičů nedokonalou češtinu (romský etnolekt češtiny) a romsky už téměř neumí.

Goral (1999) se zmiňuje o tom, že „romští rodiče své děti milují, a pokud je škola postaví před volbu, zda mají být jejich děti ve škole úspěšné, nebo spokojené a šťastné, Romové vždy zvolí druhou variantu.“ Úspěšnost ve škole neznamená u Romů úspěšnost v životě. Většina romských rodičů si přesto přeje, aby se jejich dětem vzdělání dostalo.

1.7.3 Školní úspěšnost

Školní úspěšnost bývá definována jako „soulad vytvářený v průběhu výchovně-vzdělávacích kooperací a řešící rozpory mezi požadavky školy na straně jedné a výkony, činnostmi a vývojem žákovy osobnosti na straně druhé.“ „Výkony, činnosti

a rozvoj žákovy osobnosti jsou tři aspekty školní úspěšnosti.“ „Úspěch žáka je třeba posuzovat a prožívat nejen podle výkonů, ale také na základě charakteristik činností (na základě operací psychických, psychomotorických), např. jak jsou rozvinuté, zda je žák provádí uvědoměle, spolehlivě, samostatně apod.“ „Školní úspěšnost ovlivňuje celá řada faktorů – klima ve třídě, rodinné prostředí, vztah společnosti ke vzdělání, preferované hodnoty ve společnosti,...“ (Kolář, Šikulová, 2005).

Být úspěšný nebo neúspěšný je, podle Koláře a Šikulové (2005), žákův velmi intenzivní prožitek. Tentýž výkon může být v různých souvislostech posuzován z hlediska jedince jako úspěšný, jindy jako neúspěšný. Obecně platí, že prožitek úspěchu mírně zvyšuje aspirační úroveň a prožitek neúspěchu mírně aspiraci snižuje (ve školní realitě může platit výjimečně i velmi výrazný opak).

Kolář a Šikulová (2005) jsou také přesvědčeni o tom, že úspěšný žák dokáže zvládnout základní učivo, umí srozumitelně vyjadřovat své myšlenky a prožitky, klást otázky, dokáže formulovat a obhajovat svůj názor, je schopen prezentovat učební látku vlastními slovy a je tedy v naprosté většině hodnocen pozitivně.

Pozitivní hodnocení podporuje sebedůvěru, vytváří předpoklady pro prožití pocitu úspěchu, vytváří příznivou atmosféru pro spolupráci s učitelem i spolužáky, příznivé sociální zázemí, předpoklady pro dobrou pozici v rodině, ve třídě (Kolář, Navrátil, Šikulová, 1998).

Neúspěšným žákem je takový, který není schopen (z různých příčin) zvládnout požadavky konkrétní školy a je tedy oceňován většinou známkami vyšších stupňů (podle klasifikační stupnice 4 – 5). Neúspěšný žák propadá, opakuje ročník, případně vykonává opravné zkoušky atd. Neprospívající žáci se stávají výrazným sociálním problémem v souvislosti s možností výběru dalšího studia i z hlediska dalšího uplatnění v životě. I neúspěch však přinese žákovi určité poznání. Může být východiskem pro kvalitní zvládnutí znalostí, činností, způsobů řešení problému atd. Dlouhotrvající neúspěchy ve škole se mohou promítat do tendencí kompenzovat nepříznivá hodnocení ve škole pozitivním hodnocením v jiných aktivitách a oblastech své činnosti, např. v zájmových aktivitách uměleckých či sportovních (Kolář, Šikulová, 2005).

Kolář a Šikulová (2005) se domnívají, že hodnocení je přítomno v každé lidské činnosti a v naprosté většině je značně subjektivní. Hodnocení je přirozenou součástí každé výchovně - vzdělávací činnosti, je přítomno v činnosti učitele i v činnostech žáků a umožňuje posoudit připravenost žáka pro další učení. V dlouhodobém procesu hodnocení je důležité poskytnout každému žákovi prožitek úspěchu. Samostatná hodnotící činnost žáků orientovaná na jejich vlastní výkony, na jejich vlastní práci a zaznamenávání jejich pokroků pomáhá rozvíjet schopnost sebehodnocení.

1.7.4 Příčiny školní neúspěšnosti romských dětí

Příčiny selhání dětí v procesu učení a výchovy, o nichž se zmiňuje Kovaříková (1998), jsou vymezeny podmínkami, které působí v tomto procesu a projevují se v konkrétních výkonech žáků. Za neúspěch lze považovat výkony, které neodpovídají normám, jež jsou měřítkem úspěšnosti - neúspěšnosti v konkrétní oblasti činnosti žáků. Činitelé podléhající se na školní neúspěšnosti Kovaříková (1998) rozděluje na:

1) vnitřní činitelé školní neúspěšnosti

- vliv špatného tělesného stavu (častá onemocnění, nesprávná životospráva, senzorické poruchy, snadná unavitelnost, tělesná slabost)
- nedostatky v psychice žáků (neodpovídající mentální úroveň, nedostatečná připravenost žáků v předchozím vzdělávání, malá vytrvalost žáků a nedostatečná motivace, negativní postoj k učitelům, nepříznivá role žáka ve třídě, poruchy učení,...)

2) vnější činitelé školní neúspěšnosti

- vliv rodiny (nesprávný styl výchovy, nízká vzdělanostní či kulturní úroveň rodiny, nepříznivá role žáka v rodině, nevhodné bytové podmínky)
- vliv školy (nepřiměřené požadavky na žáky a nerespektování individuality žáka za strany učitelů, nesprávné metodické postupy ve vyučování, nedostatečné opakování a procvičování učiva, nízká motivace k učení, nevhodný vliv spolužáků)
- vlivy mimorodinné a mimoškolní (nežádoucí vliv kamarádů, možnosti výdělků bez ohledu na kvalifikaci).

Mezi hlavní příčiny školní neúspěšnosti romských dětí Šotolová (2001) řadí:

- odlišný jazykový vývoj,
- odlišná kvalita plnění funkce rodinné výchovy,
- u některých Romů nedocení významu vzdělání,
- nedostatečná příprava na školu,
- nižší informovanost části dětí, vyplývající ze sociální izolovanosti mnohých rodin,
- nedostatečná připravenost učitelů pro práci s minoritami.

1.7.5 Školní známka - symbol úspěšnosti?

Škola je, jak uvádí Pelikán (1997), svébytná instituce, která má svá kritéria hodnocení. Ukazatelem úspěšnosti žáka ve škole je prospěch. Znamka se v současnosti stala symbolem úspěšnosti, protože otevírá cestu k dalšímu kariérnímu postupu. Ze známky, která by měla být pouze prostředkem vzdělávacího procesu, se tak stává její cíl a účel.

Školní hodnocení je pro rodiče prostředkem, který jim zajišťuje informace o úspěšnosti či neúspěšnosti jejich dítěte ve škole. Zároveň je hodnocení (především v podobě známky) předpokladem úspěšného vstupu jejich dítěte na vyšší stupeň školy. Rodiče často nevidí za klasifikací znalosti, dovednosti, schopnosti, rozvoj osobnostních vlastností, ale pozice a perspektivy svých dětí (Kolář, Navrátil, Šikulová, 1998).

Pelikán (1997) se však domnívá, že sám prospěch neodráží plně inteligenci dítěte a někdy ani skutečné znalosti. Školní prospěch by proto neměl být přeceňován učiteli, žáky, ani jejich rodiči. Škola by měla hledat i jiná kritéria úspěšnosti žáka, než jen kritéria prospěchová.

2. Cíle práce a hypotézy

2.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je zmapovat školní úspěšnost romských dětí na počátku školní docházky (v prvních a druhých třídách) z pohledu romských dětí a jejich rodičů.

2.2 Hypotézy práce

Vzhledem k tomu, že se jedná o kvalitativní výzkum, nejsou hypotézy stanoveny.

3. Metodika

3.1 Operacionalizace pojmů

A) Školní úspěšnost

Školní úspěšnost je, podle Koláře a Šikulové (2005), definována jako „soulad vytvářený v průběhu výchovně-vzdělávacích kooperací a řešící rozpory mezi požadavky školy na straně jedné a výkony, činnostmi a vývojem žákovy osobnosti na straně druhé.“ Kolář a Šikulová (2005) se zmiňují o tom, že školní úspěšnost je také definována tím, jak vyjadřuje uskutečnění nároků společnosti na osobnost, uplatňovaných prostřednictvím školy. Kolář a Šikulová (2005) zastávají tvrzení, že být úspěšný nebo neúspěšný je žákův velmi intenzivní prožitek, tentýž výkon může být totiž v různých souvislostech posuzován z hlediska jedince jako úspěšný, jindy jako neúspěšný. Prožitek úspěchu mírně zvyšuje aspirační úroveň a prožitek neúspěchu mírně aspiraci snižuje, ale ve školní realitě může platit i opak (Kolář, Šikulová, 2005).

Kolář a Navrátil (1998) považují za jednu z prioritních potřeb většiny lidí, jejíž uspokojení je spojeno s příjemnými prožitky, potřebu být úspěšný, a proto se pozitivní hodnocení stává jedním z nejučinnějších motivů školní aktivity žáků. Kolář a Šikulová (2005) jsou přesvědčeni o tom, že hodnocení je součástí každé výchovně - vzdělávací činnosti a v naprosté většině je značně subjektivní, protože člověk hodnotí většinou podle svého zájmu a na základě určitého kritéria (tím může být např. jeho prospěch, užitek jeho samého, jeho přesvědčení nebo jeho individuální zkušenosti). Hodnocení Kolář a Šikulová (2005) vymezují jako jeden z procesů, jejichž prostřednictvím člověk uspokojuje zejména potřebu být úspěšný, dále také být přijímán a pozitivně oceňován, potřebu někam patřit a především potřebu seberealizovat se.

Rodičům školní hodnocení zajišťuje informace o úspěšnosti či neúspěšnosti jejich dítěte ve škole a zároveň je pro ně (především v podobě klasifikace) předpokladem úspěšného vstupu jejich dítěte na vyšší stupeň školy (Kolář, Navrátil, 1998).

Mnoho odborné i populárně naučné literatury se zabývá otázkou školní úspěšnosti či neúspěšnosti romských dětí z pohledu pedagogů, vychovatelů či asistentů pedagoga.

Ve svém výzkumu jsem se pokusila o obrácený postup, kdy jsem zjišťovala subjektivní vnímání školní úspěšnosti samotným dítětem a jeho rodičem.

Definování školní úspěšnosti významně poukazuje na subjektivní vnímání samotným žákem, rodiči, případně učitelem. Z tohoto důvodu jsem za kritéria školní úspěšnosti zvolila následující:

- rodinné prostředí (přístup rodičů ke vzdělání svého dítěte, zájem o školní výsledky, domácí příprava na školu apod.)
- předškolní příprava/ docházka do předškolního zařízení
- kamarádi, spolužáci (vztah k dětem)
- mimoškolní zájmová činnost (vyplnění volného času)

B) Rom

Za Roma považujeme takového jedince, který se za Roma sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) hlásil, a nebo je za Roma považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů (Gabal, 2006).

C) Nerom

Nerom je příslušník jiného než romského etnika (Scheinostová, 2006).

D) Romský etnolekt češtiny

Hübschmannová (2002) definuje etnolekt jako „neustálenou formu ne-vlastního jazyka, který bilingvní populace užívá jako druhý“. Projevují se v něm vlivy jazyka vlastního, prvního a přenášejí se do něho hloubkové struktury původního etnického jazyka. „Romský etnolekt češtiny je,“ podle Hübschmannové (2002), „česká fonetika poznamenaná romskou výslovností.“ Jsou to romské gramatické modely a sémantická pole romských slov vyjadřované českými výrazovými prostředky. Přestože dnešní generace Romů hovoří česky mnohem lépe, než mluvili jejich otcové a dědové, etnolektní projevy v češtině trvají.

3. 2 Použité metody

Pro výzkum ve své bakalářské práci jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu. Jako techniku terénního sběru dat jsem použila polořízený (polostandardizovaný) rozhovor. Rozhovor jsem vedla s vybranými romskými dětmi, které navštěvují Erko, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež při Oblastní charitě Jihlava. Oslovila jsem také vždy jednoho z rodičů romského dítěte.

Výzkum byl realizován ve dvou časových obdobích. První sběr dat se uskutečnil v červnu až srpnu 2007. Leden až březen 2008 se pak stal druhým obdobím sběru dat.

V prvním období terénního sběru dat byly osloveny tři romské děti navštěvující ve školním roce 2006/ 2007 předškolní zařízení (popř. předškolní zařízení nenavštěvovaly) a dále pět romských dětí docházejících ve školním roce 2006/2007 do 1. třídy.

Pomocí rozhovorů s romskými dětmi byly zjišťovány:

- údaje o dítěti
- vztah dítěte k předškolnímu zařízení/ ke škole
- vztah k ostatním dětem
- informace o rodinném prostředí
- pohled dítěte na svoji předškolní/ školní úspěšnost a doplňující informace

Polořízené rozhovory byly také vedeny vždy s jedním z rodičů romského dítěte. Rozhovor s rodičem romského dítěte se zaměřoval na:

- údaje o rodiči
- hodnocení předškolního zařízení/ školy rodičem
- posouzení předškolní/ školní úspěšnosti dítěte rodičem

Ve druhém období sběru dat již celá vybraná skupina romských dětí navštěvovala základní školu. Se dvěma romskými dětmi (sourozenci) a jejich rodičem se rozhovor ve druhém období sběru dat nemohl uskutečnit z důvodu změny jejich bydliště (odstěhování do Anglie). U všech oslovených dětí byly při polořízeném rozhovoru využity okruhy témat použité již v prvním období sběru dat.

Pozornost přitom byla zaměřena především na změny v postojích, názorech a zkušenostech dítěte, které mohly od doby prvního sběru dat nastat.

I témata polořízeného rozhovoru s rodiči romských dětí byla totožná s tématy užitými v prvním období sběru dat. Díky informacím, získaným během druhého období sběru dat, mohla být pozornost věnována možným změnám v názorech rodičů, změnám přístupu rodiče k dítěti či ke škole (zájem o školní prospěch dítěte, účast na rodičovských schůzkách, plánování volného času dítěte, dohled při plnění domácích úkolů apod.).

Témata rozhovoru byla sestavena tak, aby zahrnula oblasti, které se podílí na školní úspěšnosti romského dítěte. „Doplňující otázky pro děti a učitele“, jejichž znění navrhli PhDr. Kovařík a Prof. Dunovský (2001; viz příloha 1), se staly inspirací k některým tématům polořízeného rozhovoru v této bakalářské práci (např. k získání informací o rodinném prostředí). Smyslem polořízeného rozhovoru s romskými dětmi bylo získat vlastní názor těchto dětí na svoji školní úspěšnost a získat informace o faktorech, které ovlivňují nebo úzce souvisí se školní úspěšností (rodinné prostředí, předškolní zařízení, škola, spolužáci, mimoškolní zájmová činnost). Rozhovor s rodiči romských dětí přiblížil především pohled rodiče na vzdělávání a školní úspěšnost svého dítěte.

Ve výzkumu bylo v kombinaci s polořízeným rozhovorem použito pozorování, neboť jsem tuto kombinaci považovala za vhodnou. Z rozhovorů jsem získávala témata pro pozorování a pozorování zase dávalo oporu pro témata rozhovoru. Pro výzkum jsem zvolila přímé zúčastněné pozorování. Předmětem mého pozorování byl styl odívání, úprava vzhledu, vyjadřovací schopnosti, společenské chování (slušnost, zdvořilost, sebeovládání) romských dětí a jejich rodičů. Díky rozhovorům mě rodiče romských dětí zvali také k sobě domů. Mohla jsem tak pozorovat rodinné prostředí a výzkum obohatit o jeho popis a dojmy, které ve mně pobyt během návštěvy vyvolal.

Pro budování důvěry a kvalitní navázání kontaktu s dětmi i rodiči jsem si během rozhovorů a pozorování nezaznamenávala ani nenahrávala získávané informace. Ze stejného důvodu jsem u sebe neměla ani arch s vypsánými tématy, které by mi pomohly vést rozhovor. Během polořízených rozhovorů a pozorování jsem spoléhala na svou paměť a poznámky ze setkání jsem vytvářela až po ukončení rozhovoru a rozloučení se s dotazovaným - pozorovaným.

K doplnění informací získaných polořízeným rozhovorem s romskými dětmi byla využita metoda studia (analýzy) dokumentů, konkrétně technika obsahové analýzy dat. Ředitelé základních škol, které děti navštěvují, mi však pro výzkum odmítli zpřístupnit katalogové listy a známky dětí v pololetí i na konci školního roku. Tato technika byla použita díky vstřícnému přístupu převážné většiny oslovených rodičů, jež mi umožnili nahlédnout do vysvědčení svých dětí na konci školního roku 2006/2007 a v pololetí školního roku 2007/2008. Podle Jankovského (2003) může být totiž dimenze školního úspěchu či neúspěchu dítěte posuzována i měřitelným způsobem, tedy známkami.

Výsledky výzkumu jsou zpracovány formou případové studie. Každá případová studie obsahuje několik částí: údaje o dítěti, vztah dítěte k předškolnímu zařízení/ ke škole, vztah k ostatním dětem, informace o rodinném prostředí, pohled dítěte na svoji školní úspěšnost a doplňující informace, pozorování dítěte, údaje o rodiči, hodnocení předškolního zařízení/ školy rodičem, posouzení předškolní/ školní úspěšnosti dítěte rodičem, pozorování rodiče, pozorování rodinného prostředí. Při zpracovávání případových studií jsem se snažila zachovat autentický způsob výpovědi (konkrétně je označen v uvozovkách).

3.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvořila osmičlenná skupina romských dětí (pět romských dívek a tři romští chlapci) navštěvující Erko, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež při Oblastní charitě Jihlava. Tuto skupinku romských dětí jsem díky svému dobrovolnictví v Erku měla možnost poznat ještě dříve, než začal být tento výzkum realizován. Tato skutečnost mohla být jedním z důvodů toho, že žádné dítě mi rozhovor neodmítlo.

Projekt Erka je realizován od roku 1995. V současné době jsou uživatelům nabízeny tři programy. Program pro předškolní děti - tzv. Klubíčko, kam dochází děti ve věku 3-6 let. Druhým programem je vzdělávací program, ve kterém se zájemci mohou připravovat na školu, psát si zde úkoly a opakovat probíranou látku ve škole. Třetím programem jsou volnočasové aktivity ve formě různých kroužků, jednorázových akcí, výletů, sportovních nebo výtvarných aktivit (viz příloha 2 a příloha 4).

Polořízený rozhovor byl veden individuálně s každým romským dítětem v prostorách Erka. Toto prostředí je totiž dobře známé nejen mně, ale především romským dětem. Vzhledem k rozmanitosti témat rozhovoru jsem se s dětmi setkávala opakovaně během obou období sběru dat. Některé informace jsem od romských dětí získala také během naší společné činnosti (při psaní úkolů, skládání puzzle, vaření,...).

Do výzkumného souboru byl také zařazen vždy jeden z rodičů romského dítěte (v jednom případě se jednalo o prarodiče). Rodiče (prarodiče) měli možnost rozhodnout se, kdo z nich mi rozhovor poskytne. Ve většině případů se maminky (babička) romských dětí samy ujaly rozhovoru, jindy mne oslovení otcové dětí s rozhovorem odkazovali na své partnerky a některé otce jsem neměla možnost ani poznat (důvodem byl momentální pobyt v zaměstnání nebo trest odnětí svobody). Tak jsem tedy v šesti případech rozhovor vedla s maminkami romských dětí, v jediném případě jsem hovořila s babičkou dítěte. Dvě rodiny jsem kontaktovala na základě naší známosti. Se zbývajícími rodiči (i s babičkou) jsem se seznámila díky romským dětem, které mě uvedly do rodin a představily mě. Ihned během prvního kontaktu jsem si vždy s jedním z rodičů domluvila další setkání a seznámila jej s výzkumem. Žádný z rodičů mi rozhovor neodmítl. S jednou z maminek a také s babičkou romského dítěte jsem se na naše společné setkání musela sice domlouvat opakovaně, neboť se několikrát na schůzku nemohly dostavit, ale i přesto mohu říct, že všechny rozhovory pro mne byly přínosné a velmi příjemné. S rodiči romských dětí jsem se setkávala v dopoledních i odpoledních hodinách; náš rozhovor trval přibližně 45 - 90 minut. Komunikace mezi námi probíhala bez problémů, u rodičů se neprojevoval strach pramenící z nedůvěry. Rodiče byli vstřícní, sdílní a projevovali zájem podělit se se mnou o své názory, postoje a někdy i o své životní osudy. **Pro lepší přehlednost používám ve své práci v kapitole diskuse a závěr pojmu rodiče i pro prarodiče romského dítěte.**

V průběhu rozhovorů všichni dotazovaní prohlásili, že jsou Romové (přímo v rozhovoru uvedli „já jsem Rom“).

Jména všech oslovených byla s ohledem na ochranu jejich soukromí změněna a veškerá podobnost s jinými osobami je čistě náhodná.

4. Výsledky

4.1 POPIS VLASTNÍHO TERÉNNÍHO VÝZKUMU A VÝSLEDKY Z PRVNÍHO OBDOBÍ SBĚRU DAT

1) Rozhovor s Johankou a její maminkou

Rozhovor s Johankou

Údaje o dítěti

Johance je 6 let. Zním ji od počátku (od listopadu 2004) své dobrovolnické činnosti v Erku, což je nízkoprahové zařízení pro děti a mládež při Oblastní charitě Jihlava. Od ledna 2005 začala pravidelně docházet třikrát týdně do Klubíčka, což je dopolední vzdělávací program při Erku. Klubíčko navštěvovala i její starší sestra (9 let) a nyní do Klubíčka dochází její mladší sestra (5 let). Odpoledne zůstávala Johanka se starší sestrou často v Erku, kde se účastnily s ostatními dětmi volnočasových aktivit.

Vztah dítěte k předškolnímu zařízení

Školní rok 2006/2007 absolvovala Johanka přípravnou třídu, do které docházela ráda a pravidelně. K autobusu ji doprovázela maminka a poté jela do školy společně s ostatními dětmi a s pedagogickou asistentkou třídní učitelky. V přípravné třídě se jí nejvíce líbily panenky a kočárky, se kterými si také nejčastěji hrála. S některými panenkami si však nehrála, protože byly podle ní „ošklivé“. S paní učitelkou i s romskou pedagogickou asistentkou měla Johanka dobrý vztah, rozuměla jejich otázkám a pokynům. Paní asistentku hodnotí jako hodnější a má ji proto raději. Paní učitelka a paní asistentka ji naučily písmenka, číslice, básničky, písničky; také se s nimi učila tancovat a jezdit na kole. Chtěla by se ještě naučit vyrábět různé výrobky, třeba z papíru. Sděluje mi, že učení a vzdělání je důležité. „Je to hezký, je hezký něco umět,“ dodává Johanka.

Na konci docházky do přípravné třídy dostala od paní učitelky Pochvalný list za docházku do přípravné třídy. Do 1. třídy se těší na jedničky. Zároveň se mi ale svěruje s tím, že neví, co ji ve škole čeká a co se tam bude učit.

Vztah k ostatním dětem

Kamarády v přípravné třídě Johanka měla. Jednou se jí ale děti (romské i neromské) smály, protože přišla do přípravné třídy ve špinavých kalhotách. Jinak se jí neposmívají a téměř se všemi se vídá ve svém volném čase na hřišti, ve městě, v parku nebo v Erku. Výjimku tvoří jedna dívka (nebyla Romka), kterou Johanka neměla v oblibě, protože „dělala rozdíl a každou chvíli se bavila s někým jiným.“ Tato dívka prý bydlí ve vzdálenější lokalitě Jihlavy a tak se ani nepotkávají.

Informace o rodinném prostředí

Johanka nemá doma svůj vlastní pokoj ani „svůj koutek“. Vedle ložnice se podle jejích slov nachází nezařízený pokoj, který chce její tatínek vymalovat a zařídit jako společný pokoj pro děti. Nejraději si doma hraje s panenkami. Také si spolu se sestrami hrála s jejich kočkou, ale zajelo jim ji auto.

Každý den se rodiče ptají, co se nového učila v přípravné třídě, kde s paní učitelkou a s ostatními dětmi společně byly a co dělaly. Všechny pomůcky, které do přípravné třídy potřebuje, jí rodiče kupují. Od rodičů bývá pochválena slovně za to, že pomáhá doma s úklidem a uklidí si po sobě i po sourozencích hračky. Za to, že je hodná a za znalosti získané v přípravné třídě bývá chválena také slovně, dále dostává od rodičů pusy a bonbony. Trestána prý za nic nebývá. Říká o sobě, že je hodná. Akorát slovně je kárána za to, že zůstává s dětmi venku déle, než si domluvila s rodiči. Neví, co dělají její rodiče během dne. Ve volném čase chodí celá rodina do zoologické zahrady, na vycházky do parku nebo „na město“. Často navštěvují babičku a dědu (rodiče maminky). Byli také autem, které si vypůjčili od dědečka, na návštěvě u příbuzných.

Doma Johance nikdo nevypráví romské pohádky, povídky, hádanky nebo básničky, nechtěla by je ani slyšet. Neví proč. S rodiči a se sestrami si doma pouští romskou hudbu. Umí romsky písničku z pohádky Zlatovláska (zaspívala mi ji), kterou se s ostatními dětmi naučila v přípravné třídě. Rodiče doma mluví česky, ale používají i romská slova. Johanka romský jazyk neumí, nedokáže přeložit základní romská slova do češtiny (čhavo – chlapec, čhaj – dívka, Del – Bůh, kaj džas – kam jdeš, so keres – co děláš).

Pohled dítěte na svoji předškolní úspěšnost a doplňující informace

Ve volném čase chodí Johanka se sestrami a s kamarádkami do Erka, na hřiště nebo do parku. Doma si ráda hraje s panenkami a s kočárkem. Také ráda pomáhá doma mamince, především s vařením. Baví ji tancování. Myslí si, že je v tancování dobrá. Až bude velká, chtěla by se stát „paní kuchařkou“. Baví ji pomáhat mamince při vaření.

Momentálně Johanku nic netrápí. Kdyby měla nějaký problém či starost, svěřila by se mamince nebo tátovi. Nemyslí si, že bývá nemocná častěji, než její spolužáci.

Pozorování dítěte

S Johankou jsem rozhovor vedla v arteterapeutické místnosti Erka. Byla oblečena do riflových kalhot a trička, které bylo ušpiněné. Dlouhé vlasy měla upravené do culíku. Johanku jsem v rozhovoru musela více směřovat k danému tématu, dělalo jí potíže udržet pozornost, byla roztržitá. Neustále si prohlížela vyzdobené, pro ni již ale známé, stěny výtvarné místnosti. Odbíhala k rozloženým výkresům a výrobkům, které si chtěla pečlivě prohlédnout. Měla jsem pocit, že mě slyší, ale „neposlouchá“. Bylo pro mne obtížné udržet s ní požadované téma rozhovoru. Neustále mi vyprávěla zážitky z jiných oblastí. Během rozhovoru jakoby „hledala slova“, chvíli ji trvalo, než se vyjádřila. Hovořila útržkovitě. Vyjadřovala se slušně, v některých větách používala hovorový jazyk. Nepoužívala romská slova, ale byl u ní patrný romský etnolekt češtiny.

Johanka mi také vyprávěla o výletě do zoologické zahrady, kterou navštívila s rodiči, sourozenci a s příbuznými. Společně s ostatními dětmi jsme si prohlíželi prezentaci fotografií z tohoto výletu, kterou zpracovala Johančina teta. Prezentace byla doplněna hudbou s italskými a španělskými rytmy.

Rozhovor s maminkou (paní Lucií)

Údaje o rodiči

Mamince Johanky je 26 let. Do 1. a 2. třídy chodila do základní školy, ve 2. třídě však propadla, proto od 2. do 8. třídy navštěvovala základní školu zvláštní (dnes již speciální). Půl roku se učila kuchařkou, ale ze školy odešla a nevyučila se. Chtěla se stát modelkou, „každý mi říkal, že na to mám postavu,“ dodává.

Se svým partnerem (26 let) není paní Lucie ve svazku manželském (znají se od svých 13ti let). Paní Lucie by se zatím ani vdávat nechtěla, uzavření svazku manželského nepovažuje za důležité. Také dodává: „nikdy nevíte, co bude, co se stane.“ Spolu s partnerem mají čtyři dcery. Nejstarší dceři je 9 let (navštěvovala školku, Klubíčko, nyní chodí do 3. třídy), Johance je 6 let (navštěvuje přípravnou třídu), druhé nejmladší dceři je 5 let (navštěvuje Klubíčko), nejmladší dceři jsou 3 měsíce.

Partner paní Lucie má základní vzdělání a řidičský průkaz, pracuje jako zedník na živnostenský list. Paní Lucie nikdy nepracovala, v 17. letech se jí narodila první dcera. Nenevštěvovala ani nenevštěvuje žádný rekvalifikační kurz. Nyní je na rodičovské dovolené s nejmladší dcerou. Baví jí starat se o děti. Vzdělání považuje pro své dcery za velice důležité. Chtěla by, aby se vyučili. Se svou nynější životní situací je spokojená, ale dodává: „Jsem ráda, že mám partnera a děti, ale mít v 15., 16. letech ten rozum, co mám teď, tak bych děti ani partnera tak brzy nechtěla, nic jsem si neužila, ...neužila jsem si mládí.“ Rodina paní Lucie i jejího partnera pochází ze Slovenska.

Hodnocení předškolního zařízení rodičem

Johanka navštěvovala od ledna 2005 třikrát týdně Klubíčko. S předškolním programem Klubíčko byla a stále je paní Lucie spokojená. Klubíčko navštěvovala již její nejstarší dcera a nyní do této klubovny dochází druhá nejmladší dcera. Spolu s partnerem se paní Lucie účastní různých tanečních vystoupení, výstav, besídek či jiných akcí pořádaných Erkem.

Školní rok 2006/2007 absolvovala Johanka přípravnou třídu pravidelně každý den. Paní Lucie ani její partner se neúčastnili společného setkání rodičů s třídní učitelkou přípravné třídy. Neví tedy, jak to v přípravné třídě vypadá. Paní učitelku zná z vyprávění Johanky, je v kontaktu s romskou pedagogickou asistentkou, se kterou vychází dobře, předávají si informace.

Posouzení předškolní úspěšnosti dítěte rodičem

Paní Lucie si myslí, že Johanka má k třídní učitelce přípravné třídy i k romské pedagogické asistentce kladný vztah. I s dětmi prý vychází dobře. V přípravné třídě se, podle slov paní Lucie, Johance líbí a těší se do 1. třídy. Johanka se v přípravné třídě naučila psát některá písmena, umí se i podepsat. Každý den doma vypráví, co se nového naučila (např. básničku, slabiky, písničky) a kde s paní učitelkou a s paní asistentkou celá třída byla. Paní Lucie se domnívá, že „Johance nedělalo v přípravce nic problémy.“

Johance byl třídní učitelkou a pedagogicko-psychologickou poradnou doporučen odklad školní docházky nebo nástup do 1. třídy ZŠ speciální. Ani na jednu z verzí paní Lucie nepřistoupila a po rozhovoru s psycholožkou pedagogicko-psychologické poradny a dalším psychologickým vyšetření nastoupí Johanka v září 2007 do základní školy, kterou navštěvuje i její nejstarší sestra.

Pedagogická asistentka paní Lucii každý den informuje o tom, jak Johanka v přípravné třídě prospívá, co již umí a co jí nejde. Paní Lucie i její partner pak Johanku za výsledky v přípravné třídě slovně chválí. Potrestána „na zadek“ bývá Johanka společně se svými sestrami, pokud přijdou domů déle než se domluvily s rodiči. Nejčastěji tráví Johanka volný čas v Erku, na hřištích a také s dětmi v parku.

Paní Lucie se domnívá, že Johanka by chtěla být sekretářkou a dodává: „To bude záležet už jenom na holkách, čím jednou budou a kde budou pracovat.“ Paní Lucie mi sděluje, že Johanku nejvíce baví tancování a je v něm úspěšná. V červnu 2007 se totiž spolu se svými kamarádkami zúčastnila prvního ročníku taneční soutěže Amen kheles (Pojďme tancovat). Jejich taneční skupina se umístila na 2. místě. Ve volném čase chodí celá rodina na procházku, na návštěvu k příbuzným, do zoologické zahrady, na výlety. Při pěkném počasí se dcery koupou na dvorečku v dětském bazénku. Na děti hovoří paní Lucie a její partner česky i romsky. Partner paní Lucie používá více romských slov. Romštinu paní Lucie s partnerem používají také tehdy, když si chtějí sdělit něco, co by neměly slyšet jejich děti. Romsky prý její děti rozumí, ale ne všemu. Vyslovit umí dcery pouze některá základní romská slova či krátké věty. Romsky je paní Lucie ani jiní příbuzní neučí. Pouze svým dcerám romsky zpívá nebo jim pouští romské písně.

Pozorování maminky

Paní Lucie byla oblečená do čistého domácího oblečení, bavlněných kalhot a trička. Nebyla nalíčená, své polodlouhé vlasy měla upravené. Dle potřeby prý chodí ke kadeřnici a nechává si je moderně sestříhat.

Náš rozhovor byl spíše takovým příjemným vyprávěním paní Lucie o jejích školních letech a o dětech. Vyjadřovala se slušně a spisovně. Nepoužívala romská slova, byl zjevný romský etnolekt češtiny. Mluvila svižně a energicky, byla usměvavá. V její přítomnosti jsem se cítila příjemně.

Pozorování rodinného prostředí

Rozhovor s paní Lucií se uskutečnil v bytě 2+1, kde bydlí společně s partnerem a dcerami v podnájmu. Byt je součástí zděného domu, který se nachází v jedné z ulic vedoucí z jihlavského náměstí. Před domem se nachází menší dvůr, společný všem obyvatelům domu. Dům obývají rodiny romské i neromské.

Maminkou Johanky jsem byla pozvána do dožluta vymalované kuchyně s plovoucí podlahou, stolem pro čtyři osoby a moderní kuchyňskou linkou, kde paní Lucie každý den vaří. Na kuchyňské lince se nacházelo umyté nádobí na odkapávači i neumyté nádobí, pravděpodobně od snídaně. Dále byla také kuchyně vybavena lednicí, elektrickou i mikrovlnou troubou a rychlovarnou konvicí. Okno bylo vyzdobené záclonou s růžovými závěsy a barevnými umělými motýli. Na stěně byla připevněná umělá květina a plakát s červenými květy. V prosklené polici byly vystavené fotografie všech čtyř dcer.

Paní Lucie se se mnou posadila k čistě prostřenému stolu a nabídla mi kávu. Během rozhovoru vykouřila dvě cigarety, po probuzení nejmladší dcery již nekouřila. Podle vyprávění jsem pochopila, že vedlejší místností je ložnice, ve které se kromě postelí, postýlky, skříně a hraček, nachází také televize, počítač a DVD přehrávač. Z ložnice je pak možné jít do dalšího pokoje. Na jeho stěnách je prý však plíseň, kterou se chystá partner paní Lucie očistit, pokoj vymalovat a zařídit pro jejich dcery.

2) Rozhovor s Matějem, Markátkou a s jejich maminkou

Rozhovor s Matějem

Údaje o dítěti

Matěj navštěvoval ve školním roce 2005/2006 pravidelně dopolední vzdělávací program při Erku - Klubíčko. Do přípravné třídy docházel ve školním roce 2006/2007 pravidelně a rád. Je mu 6 let a má o dva roky starší sestru Markátku.

Vztah dítěte k předškolnímu zařízení

V přípravné třídě se Matějovi nejvíce líbily dřevěné logopedické kostky a tabulky na psaní, na které děti vypracovávaly podle pokynů paní učitelky různé úkoly (např. nakresli čtverec, trojúhelník, napiš své jméno, napiš slabiku ma). Nejvíce Matěje ve třídě bavilo psaní písmenek a plnění úkolů, zadaných paní učitelkou. Co se mu ale v přípravné třídě nelíbilo vůbec, byly auta. Ta byla podle něj moc malá. „Doma mám větší a hezčí,“ vysvětlil mi. Také ho v přípravné třídě nebavilo čtení slabik, např. ma, ba, la,... Chápe pokyny paní učitelky, ale sděluje mi, že „nerozumí zvířátkům“. Po jeho důkladnějším vysvětlení jsem pochopila, že má na mysli např. mládě kozy = kůzle, otec štěněte = pes. S paní učitelkou i s romskou pedagogickou asistentkou si rozuměl a ujišťuje mě, že má rád obě dvě stejně. V přípravné třídě se naučil číst a psát tiskací písmena, umí napsat své jméno a jméno své sestry. Sčítá číslice do 20, vyjmenuje číslice do sta, přečte dvouslabičná slova a dle předkresleného jednoduchého vzoru nakreslí stejný obrázek, např. auta. Přiznává, že rád nahlíží do učebnic své starší sestry a pozoruje ji, když píše úkoly. Sděluje mi, že ho sestra naučila počítat.

Vzdělání a vědomosti získané ve škole považuje za důležité, ale neví proč. Na konci školního roku dostal od paní učitelky Pochvalný list za docházku do přípravné třídy. Do školy se těší na paní učitelku a chtěl by se především naučit číst. Neví ale ještě, co si přečte. Pohádky ho prý nebaví a ani mu je doma nikdo nečte.

Vztah k ostatním dětem

S kamarády (romskými i neromskými) z přípravné třídy si Matěj rozumí. S romskými dětmi z přípravné třídy se odpoledne setkává v Erku a na hřišti.

Informace o rodinném prostředí

Se sestrou má Matěj společný pokoj a společný psací stůl. Doma si nejraději hraje s auty. Večer spí s tatínkem v ložnici a sestra s maminkou v dětském pokoji. Pochválen bývá od rodičů za to, co se již naučil v přípravné třídě. Odměněn bývá slovně nebo dostane peníze. Jednou dostal na zadek, protože zlobil, „ale to jsem byl ještě malý,“ dodává. Pokud zlobí, musí klečet u babičky. Za nic jiného potrestán nebývá.

Má všechny pomůcky, potřebné do přípravné třídy. Rodiče se prý Matěje neptají, co se nového naučil nebo jak probíhal „jeho den“ v přípravné třídě. Neví, co dělají jeho rodiče během dne. S rodiči chodí ve volném čase na nákupy nebo na náměstí. Doma mezi sebou rodina mluví česky, nepoužívají prý ani romská slova. Nechtěl by se naučit nic o Romech, romské pohádky mu doma nikdo nevypráví, ani by ho moc nezajímaly.

Pohled dítěte na svoji předškolní úspěšnost a doplňující informace

Matěj si o sobě myslí, že je dobrý v učení, hlavně v počítání. Také rád maluje. Kdyby ho něco trápilo, svěřil by se paní učitelce nebo mamince. Nebývá prý nemocný více než ostatní děti. „Až budu velký, chci být policistou.“ „Líbilo by se mi jezdit autem a dávat pokuty lidem, co jezdí rychle,“ ukončuje náš rozhovor.

Pozorování dítěte

S Matějem jsem si povídala v arteterapeutické místnosti Erka. Byl oblečen do čistých riflových kalhot a mikiny. Na uchu měl menší náušnici s kamínkem. Během našeho rozhovoru sledoval pouze mě a kovové peníze, které držel v ruce a hrál si s nimi. Rozuměl tématům našeho rozhovoru a rychle se rozpovídal. V jeho řeči byl zřejmý romský etnolekt češtiny. Během hovoru o přípravné třídě chce ode mne půjčit papír a tužku, aby mi ukázal, co se naučil. Schovává peníze do kapsy a začíná psát své jméno, příjmení, jméno své sestry a dvouslabičná slova (mama, baba, tata). Při psaní je klidný a soustředěný. Žádá mě, abych mu napsala příklady do 20ti, ale „žádný lehký“. Při počítání si pomáhá na prstech. Také mu píše dvouslabičná slova, která bez problémů přečte (teta, maso, mísa), trojslabičná přečte s mou pomocí. Nakonec na papír nakreslí dvě auta, na jedno napíše policie a na druhé autobus (jednotlivá písmena mu diktují).

Mezi dětmi je Matěj velice živý. Při činnosti, která ho baví, vydrží delší dobu. Pokud ho ale nějaká činnost nebaví, „pokouší“ sestru nebo ostatní děti a vyvolává hádky. Hůře se pak ukáží. V Erku se zapojuje do odpoledního programu volnočasových aktivit. Rád vyrábí výrobky z různých materiálů, účastní se různých her a sportuje v tělocvičně.

Rozhovor s Markétkou

Údaje o dítěti

Markétka je o dva roky starší Matějova sestra, je jí 8 let. Klubíčko při Erku nenavštěvovala. Ve školním roce 2004/2005 docházela pravidelně do přípravné třídy, kde se jí líbilo. Nyní podruhé navštěvuje 1. třídu.

Vztah dítěte ke škole

Do 1. třídy se Markétka těšila. Již na počátku školní docházky jí však činil problémy český jazyk, především psaní. S postupem času ji škola přestávala bavit a nechtěla ji navštěvovat. Maminka ji však neustále opakovala: „Musíš chodit do školy, jinak nás nahlásí na sociálku, nedostaneme žádné peníze a tebe by dali do děčáku.“ Na konci 1. třídy Markétka „propadla“ z českého jazyka. Vzdělání považuje Markétka za důležité. Sděluje mi, že se musí učit, aby se mohla stát prodavačkou.

Znovu do 1. třídy chodí ráda a pravidelně, doma ji ale učení nebaví. Učí se s ní a úkoly s Markétkou vypracovává především tatínek. S tátou se učí číst a psát, a když jí učení vůbec nejde, dostane na zadek. Pokud je táta v práci, pomáhá jí s úkoly mamka.

Paní učitelku hodnotí jako hodnou, ale také občas velmi přísnou. I přesto ji však má ráda. Rozumí všemu, na co se jí paní učitelka ptá. Markétka chodila v tomto školním roce na logopedii a myslí si, že díky doučování si zlepšila výslovnost hlásek Ř, Ž, P a E. Také docházela na doučování čtení a myslí si, že „během roku se trochu číst naučila.“ Ve škole má ráda matematiku, protože jí baví počítat a líbí se jí i slovní úlohy. Nemá ráda český jazyk a psaní, protože jí podle jejích slov nejde a dělá jí největší problémy.

Vztah k ostatním dětem

Se spolužáky (romskými i neromskými) vychází Markétka dobře, nikdo se jí ve škole neposmíval. O přestávkách hraje s dětmi pexeso nebo hru „Na schovávanou“. S některými spolužáky (především romskými) se vídá odpoledne v Erku nebo na hřišti.

Informace o rodinném prostředí

Dětský pokoj má Markétka společný s bratrem. Má tu psací stůl, kde píše úkoly a učí se. Do školy má všechny pomůcky, které potřebuje. Říká, že na učení a na úkoly má doma klid. Rodiče se často ptají, co probírali ve škole, kontrolují notýsek i žákovskou knížku a podle známek ji pochválí. Chválena bývá za jedničky, dvojky a pokud je hodná. Chválena bývá především otcem a to slovně nebo dostává bonbony. Pokud Markétka dostane ve škole „špatnou známku“ (3, 4, 5), musí se doma učit.

Romské pohádky, hádanky ani historky jí nikdo doma nevypráví, Markétka je ani nechce slyšet nebo se je učit. Maminka ji pouze občas zpívá nebo pouští romské písničky. Doma mluví rodiče pouze česky, nepoužívají ani romská slova. Babička s dědou mluví mezi sebou romsky, někdy i s rodiči, ale na ni s bratrem mluví pouze česky. Markétka romsky neumí ani nerozumí romským slovům (čhavo – chlapec, čhaj – dívka, Del – Bůh, kaj džas – kam jdeš, so keres – co děláš).

Markétka mi vypráví, že během dne tatínek pracuje, staví domy. Maminka byla dříve prodavačkou, nyní doma vaří a uklízí. Odpoledne se rodiče dívají na televizi a doma je podle ní nuda. Občas jezdí společně do vodního ráje, na vycházky a návštěvy.

Pohled dítěte na svoji školní úspěšnost a doplňující informace

Markétka ráda zpívá a tancuje. Myslí si o sobě, že je úspěšná v tancování, vystřihování a malování. Se svými kamarádkami z Erka se v červnu 2007 zúčastnila 1. ročníku taneční soutěže Amen kheles a jejich taneční skupina se umístila na 2. místě. Doma si nejraději hraje s dětskou kuchyňkou a také ráda zpívá do dětského mikrofonu. Momentálně nemá žádné problémy, starosti. S problémem by se svěčila jenom mamince nebo by si ho vyřešila sama. Myslí si, že bývá častěji nemocná než ostatní spolužáci. „Často bývám nemocná s ušima, hlavně když mi do nich nafouká vítr,“ vysvětluje mi.

Pozorování dítěte

Rozhovor s Markétkou se odehrál v arteterapeutické místnosti Erka. Markétka byla hezky moderně a čistě oblečená. Svě dlouhé vlasy měla upravené do culíku. Účesy jí dělá maminka. V tématech našeho rozhovoru se velice dobře orientovala. Soustředila pozornost pouze na náš rozhovor. Barvivě vyprávěla o škole a kamarádech, vyjadřovala se slušně a hovořila souvisle. V její řeči byl zřetelný romský etnolekt češtiny.

Vysvědčení Markétky z 1. třídy ve školním roce 2006/2007

	1. pololetí	2. pololetí
Chování	1	1
Český jazyk	3	4
Prvouka	2	3
Matematika	3	3
Hudební výchova	1	1
Výtvarná výchova	1	2
Pracovní činnosti	1	2
Tělesná výchova	1	2

Rozhovor s maminkou (paní Jitkou)

Údaje o rodiči

Maminka Matěje a Markétky má čtyři sourozence: tři sestry a jednoho bratra, který žije s rodinou v Anglii. Její otec je zedník, má živnostenský list. Její matka pobírá dávky sociální podpory a stará se o domácnost. Rodina pochází ze Slovenska.

Paní Jitka chodila do 1. a 2. třídy na základní školu. Ve třetí třídě však přestoupila její spolužačka (Romka) a zároveň její nejlepší kamarádka do základní školy zvláštní (dnes již speciální). Paní Jitka vzpomíná, jak tehdy velmi plakala a otec jí tedy zařídil přestup za její kamarádkou. Po ukončení povinné školní docházky byla týden na internátě a navštěvovala odborné učiliště, obor švadlena. V místě učiliště však byla napadena skinheady a musela být hospitalizována v nemocnici. Otec ji po tomto incidentu nedovolil dále na internátě pobývat, a tím ji neumožnil dokončit školu.

Dodnes ji to velmi mrzí. Šít ji vždy bavilo a nyní vidí, jak je vzdělání důležité. „Všude se na vzdělání ptají, mám problém sehnat zaměstnání.“ „Chci, aby se mé děti alespoň vyučili,“ dodává.

„V 16ti letech jsem se chytla špatný party a prožila jsem si v životě docela nepříjemný okamžiky.“ „Nechtěla bych, aby moje děti jednou prožily to, co já,“ vysvětluje mi. S manželem a dětmi, až budou větší, by se chtěla odstěhovat do menšího města, ze kterého pochází její manžel. Domnívá se, že by tak děti měly menší možnost toho, aby chybovaly stejně jako ona. Také s manželem uvažují o odjezdu do Anglie.

Nyní je paní Jitce 29 let. Za manžela (35 let) je provdaná od roku 1999, znají se již 11 let. O manželovi mi sděluje: „Jsem ráda, že ho mám, nikdy na mě nevztáhl ruku, pořád si rozumíme, nevím co bych dělala, kdybych ho neměla.“

Momentálně pobírá paní Jitka dávky sociální podpory, nenavštěvuje žádný rekvalifikační kurz. „Nějaký čas jsem prodávala a taky zametala na náměstí,“ osvětluje mi svá předchozí povolání. Manžel navštěvoval základní školu a je vyučen zedníkem, nyní pracuje 2. měsíc u technických služeb. Momentálně bydlí rodina paní Jitky v jedné místnosti v bytě jejích rodičů. Byt 3 + 1 se nachází ve zděném domě blízko jihlavských hradeb. Tento byt obývají ještě dvě sestry paní Jitky s rodinami. Paní Jitka nechce s rodinou zůstat bydlet u rodičů, podle jejích slov tam není dostatek klidu a soukromí. Se svými dětmi chodí na návštěvy k příbuzným a na procházky.

Hodnocení předškolního zařízení u Matěje rodičem

S Klubíčkem i přípravnou třídou byla paní Jitka spokojená. Svěřila se mi, že ani ve čtyřech letech neuměl Matěj moc dobře mluvit. Je proto velice ráda, že během pobytu v Klubíčku a převážně pak v přípravné třídě se mu ohromně zlepšila komunikace. S pracovníky Klubíčka si vždy rozuměla. Během docházky Matěje do přípravné třídy byla v kontaktu s romskou pedagogickou asistentkou. Dříve, když ještě celá rodina bydlela v jiné lokalitě Jihlavy, se paní Jitka často vídala i s paní učitelkou z přípravné třídy, která bydlela nedaleko od jejich místa bydliště. Matěje neustále chválila. Paní učitelka i romská pedagogická asistentka jí byly sympatické. Společného setkání rodičů dětí navštěvujících přípravnou třídu se však neúčastnila.

Posouzení předškolní úspěšnosti Matěje rodičem

Do Klubíčka i přípravné třídy docházel Matěj pravidelně. Podle slov paní Jitky se zde zlepšil v komunikaci, naučil se počítat a umí některá písmena, slabiky a básničky. Každý den se rodičům pochlubil, co nového umí. Paní Jitka si myslí, že s paní učitelkou, pedagogickou asistentkou i s dětmi si Matěj rozuměl. Snaží se ho často slovně chválit za jeho vědomosti. Slovně ho napomíná, když zlobí.

Paní Jitka se domnívá, že se Matěj do 1. třídy těší a dodává: „Je velice živý, někdy až moc, ale je vidět, že se chce učit, prohlíží si učebnice Markétky a na mnoho věcí se vyptává.“ „Někdy se mi zdá, že je pozornější a pohotovější než Markétka,“ konstatuje. Paní Jitka by si moc přála, aby Matějovi nadšení vydrželo. Věří, že mu učení půjde. Chtěla by, aby se Matěj vyučil kuchařem.

Hodnocení školy u Markétky rodičem

Klubíčko Markétka nenavštěvovala. Paní Jitka o tomto zařízení v té době nebyla informována. Markétka navštěvovala přípravnou třídu, se kterou byla paní Jitka velmi spokojená. V 1. třídě propadla Markétka z českého jazyka. Paní Jitka se domnívá, že v 1. třídě byla Markétka úspěšná v matematice, ale ta ji nyní (při opakování 1. třídy) dělá potíže. Především při čtení slovních úloh a různých zadání.

Rodičovských schůzek se rodiče Markétky neúčastní. „Je zde moc lidí, bojím se, že mě učitelka před ostatními zostudí,“ vysvětluje důvod své nepřítomnosti paní Jitka. S nynější i předchozí učitelkou paní Jitka hovořila, když odváděla Markétku do školy nebo se s nimi domluvila na individuálním pohovoru. Myslí si, že paní učitelku, která ji vyučovala vloni, měla Markétka ráda. Tu, která ji vyučuje nyní, však nikoliv. Zdá se jí, že si na Markétku zasedla. Markétka půjde v září 2007 do 2. třídy.

Posouzení školní úspěšnosti Markétky rodičem

Do školy se Markétka během roku moc netěšila, především kvůli českému jazyku. Ten ji totiž, podle slov paní Jitky, vůbec nebavil. S Markétkou vypracovával úkoly především její otec. Oba rodiče se jí snažili učivo vysvětlit a poradit jí, pokud probíranou látku sami znali. Za každý pokrok ve škole ji slovně chválili.

Paní Jitka se domnívá, že Markétku ve škole nejvíce baví hudební výchova, tělesná výchova a prvouka. Ve volném čase je s bratrem a dětmi venku, chodí na hřiště, do Erka. Je dobrá v tancování. Zúčastnila se s kamarádkami taneční soutěže Amen kheles. Rodiče Markétce vyhubují, pokud se hádá se svými sestřenicemi nebo s bratranci. Paní Jitka by chtěla, aby se Markétka stala kuchařkou nebo kadeřnicí.

Romsky paní Jitka své děti nikdy neučila a ani si nepřeje, aby romsky mluvily. Bojí se, že by se jim romština s češtinou pletla ve škole a měly by pak problém v českém jazyce. Děti romsky tedy neumí, rozumí pouze základním slovům. Někdy jim ale zazpívá romské písničky. Na děti s manželem i rodiči mluví česky, v přítomnosti dětí také mluví česky. Ve společnosti používají pouze češtinu. Mezi sebou, pokud nejsou přítomny děti, však mluví romsky. Historii Romů paní Jitka ani její manžel neumí a neznají, o ní vypráví dětem občas jejich babička.

Pozorování maminky

S paní Jitkou jsem měla schůzku v kavárně a poté jsme se šli projít na jihlavské hradby. Maminka Matěje a Markétky byla oblečená do moderních čistých riflových kalhot a svetru. Nalíčená nebyla, měla upravené polodlouhé vlasy, které si nechává moderně sestříhávat od kadeřnice. Účes jí slušel. Měla slušné vystupování a zdálo se mi, že je velmi upřímná. Nepoužívala romská slova, byl zřetelný romský etnolekt češtiny. Během našeho rozhovoru kouřila.

3) Rozhovor s Adámkem a jeho maminkou

Rozhovor s Adámkem

Údaje o dítěti

Adámkovi je 8 let. Ve školním roce 2005/2006 nepravidelně navštěvoval dopolední vzdělávací program při Erku - Klubíčko (převážně byl doma s babičkou a maminkou, která t.č. byla na mateřské dovolené). Během školního roku 2005/2006 byl 3krát v přípravné třídě. Nechtěl však do této třídy docházet, chtěl zůstat doma s maminkou a babičkou, proto ho tam mamka pak již nevodila. Do 1. třídy se netěšil.

Vztah dítěte ke škole

V 1. třídě se Adámkovi nejdříve nelíbilo, protože mu dělalo problémy čtení. Během roku začal chodit na doučování k paní učitelce a nyní ho čtení docela baví. Říká, že se učí rád, doma se s ním učí a s úkoly mu pomáhá pouze maminka. „Do školy ale moc rád nechodím.“ „Je zde moc dětí, braly mi taky peníze a nešlo mi čtení,“ vysvětluje. Tvrdí, že s paní učitelkou si sice rozumí, ale nemůže se jí svěřit a důvěřovat jí.

Adam neví, který předmět má ve škole nejraději. „Podle toho, co se ve škole zrovna učíme,“ dodává. Nebaví ho psaní a vůbec celkově mu největší potíže činí český jazyk. Myslí si ale, že se během roku ve čtení zlepšil. Ve škole se prý už naučil číst, psát a počítat. Chtěl by se ještě naučit číst rychle. Navštěvoval také kroužek Anglického jazyka, který ho však nebavil. Vzdělání považuje za důležité proto, „abychom byli chytrí.“ Čtení a psaní považuje za nejdůležitější vědomosti. Do druhé třídy se netěší.

Vztah k ostatním dětem

Zpočátku školní docházky od Adámka někteří spolužáci (neromští i romští) vyžadovali peníze, které měl na svačinu nebo jako kapesné. Chtěli, aby jim něco koupil nebo mu peníze brali. Paní učitelka mu s tímto problémem prý nepomohla, nakonec se s dětmi popral. Rvačkou se prý nakonec vše urovnalo. Nyní už od něj děti nic nevyžadují. Jinak prý kamarády (romské i neromské) ve třídě má. Se spolužáky se odpoledne neschází.

Informace o rodinném prostředí

Adámek má společný pokoj s mladším bratrem (5 let). Na svém psacím stole si vypracovává také úkoly a učí se. Mamka mu vždy koupí všechny pomůcky do školy, které potřebuje. S úkoly mu pomáhá a učí se s ním maminka. Na učení má doma klid. Maminka i babička se každý den ptají, jak se mu ve škole líbilo a co se nového naučil. Mamkou je pochválen za dobré výsledky (1, 2) ve čtení, psaní a počítání. Je pochválen slovně, dostane peníze nebo mu mamka koupí hračku. Slovně mu maminka domlouvá, pokud zlobí nebo dostane špatnou známku. „Během dne je mamka v práci, doma pak vaří, uklízí nebo jdeme všichni ven,“ popisuje Adámek. Taťka je ve vězení.

Adámek neumí mluvit romsky ani nerozumí romským slovům. Doma na sebe celá rodina mluví česky. Babička a taťka prý v řeči někdy používají romská slova, občas mluví romsky s příbuznými. Nikdo mu doma nevypráví o romské historii, zvycích. Neumí žádnou romskou pohádku či hádanku, ani by je nechtěl slyšet. „Moc mě to nezajímá,“ vysvětluje mi. S maminkou a bratrem chodí na návštěvy, na výlety i do kina.

Pohled dítěte na svoji školní úspěšnost a doplňující informace

Adámek rád hraje hry na počítači a také rád hraje karty, které ho naučil bratranec. Umí dokonce i kouzla s kartami. Myslí si o sobě, že je dobrý v basketbalu.

Do Erka už nechodí tak často, nerozumí si tam s dětmi (romskými). Některá odpoledne tráví svůj volný čas s bratrancem a kamarády na hřišti, kde hrají basketbal a fotbal. Kamarádi jsou starší, je jim kolem 10ti let (nejsou Romové). Adámek si nemyslí, že bývá nemocný častěji než ostatní děti. Přímo mi vypočítává, že bývá nemocen tak jednou za pět měsíců, s problémem by se svěřil mamince. Až bude velký, chtěl by se starat o zvířata v zoologické zahradě. Doma mají čtyři křečky, o které se stará on sám.

Vysvědčení z 1. třídy ve školním roce 2006/2007

	1. pololetí	2. pololetí
Chování	1	1
Český jazyk	3	2
Prvouka	2	2
Matematika	2	2
Hudební výchova	1	1
Výtvarná výchova	1	1
Pracovní činnosti	1	2
Tělesná výchova	1	2

Zameškané hodiny 1. pololetí 92; 2. pololetí 68

Pozorování dítěte

Na rozhovor jsme se s Adámkem usadili do kanceláře Erka. Adámek byl moderně a čistě oblečen do riflových kalhot a trička. Během našeho povídání byl klidný, spíše uzavřený. Rozuměl tématům našeho rozhovoru. Vyjadřoval se stručně. Nepoužíval romská slova, nebyl patrný romský etnolekt češtiny. S Erkem se Adámek účastní různých jednodenních výletů. V budově Erka využívá počítačovou místnost, tělocvičnu a rád si zahraje s dětmi stolní hry.

Rozhovor s maminkou (paní Emou)

Údaje o rodiči

Rodina paní Emy pochází ze Slovenska. Její dvě sestry se na Slovensku narodily, ona již v České republice. Když byla paní Ema malá, zemřela jí maminka. Spolu se sestrami vyrůstala s otcem, nevlastní matkou a nevlastní sestrou. Otec paní Emě a jejím sestrám vždy připomínal, aby vydělávaly peníze vždy poctivě. S nevlastní matkou i s nevlastní sestrou si paní Ema vždy rozuměla, vzájemně se navštěvují.

Paní Ema má za sebou osm let školní docházky na základní škole. Poté nastoupila na odborné učiliště - obor kožešnice, kde vytrvala 3 měsíce, poté odešla. Důvodem byla její alergie na kožešiny a tento obor ji ani nebavil. Vždy chtěla pracovat s lidmi.

Nyní je paní Emě 27 let, s nynějším partnerem žije téměř 10 let, mají spolu dva syny (8 a 5 let). Partner není vyučen, má základní vzdělání, vystřídal několik zaměstnání. Nyní je ve vězení, často si píše a paní Ema ho s jeho bratry navštěvuje.

Adámkova maminka nyní pracuje druhým rokem jako pracovnice v sociálních službách a zároveň jako terénní pracovnice v Erku, nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Dříve v tomto zařízení působila rok jako dobrovolnice při mateřské dovolené. Práce s dětmi ji velice baví. Při práci navštěvovala Kurz péče o rodinu a děti, který se jí líbil. Pokud by se naskytla další možnost zúčastnit se takového kurzu, přihlásila by se. Půl roku docházela také na dálkové studium na Romskou střední školu sociální, obor Sociální péče v prostředí etnických minorit. Časově se studium překrývalo s kurzem, proto dala přednost kurzu. Na střední školu sociální by se již vrátit nechtěla. Myslí si, že by školu nezvládala a chce se věnovat svým synům.

Vzdělání považuje za velice důležité. Neustále oběma synům vysvětluje důležitost vzdělání a snaží se je motivovat k učení. Sděluje mi, že se svou současnou životní situací je docela spokojena, ale mohlo by to být lepší. Jejím největším zájmem je její rodina. Žije s dětmi a matkou i sestrou partnera v bytě 2 + 1, který se nalézá v centru Jihlavy. Sděluje mi, že si ona i děti s partnerovou matkou i jeho sestrou skvěle rozumí.

Hodnocení školy rodičem

Paní Ema mi sděluje, že Adámek nechtěl chodit do přípravného ročníku. Chtěl zůstat doma s ní, babičkou nebo s tetou. Myslí si, že na ně byl příliš citově vázán. Do přípravné třídy ho proto nevodila. Měl odklad školní docházky, do 1. třídy se netěšil a během školního roku chtěl zůstat doma. Do 2. třídy se také netěší.

Na rodičovské schůzky paní Ema dochází. Od počátku školní docházky Adámkovi nešlo čtení, proto často chodila do školy domlouvat doučování a také vyšetření v pedagogicko- psychologické poradně. S třídní učitelkou si rozumí.

Paní Ema byla překvapená z velkého počtu dětí ve třídě jejího syna (kolem 30ti) na jednu paní učitelku a pedagogickou asistentku. Myslí si, že jejímu synovi vyhovuje spíše individuální přístup učitelky či asistentky. Má rád, když se někdo věnuje pouze jemu. S formou výuky jejího syna je jinak spokojená.

Posouzení školní úspěšnosti dítěte rodičem

Podle paní Emy dělalo Adamovi zpočátku školní docházky největší potíže čtení, docházel na doučování a paní Ema si s ním četla také doma. Úkoly s ním píše a učí se s ním pouze ona. Neví, který předmět baví jejího syna nejvíce. Myslí si, že ho předmět baví, pokud probíranou látku chápe, jde mu a je za splněný úkol oceněn. Paní Ema si myslí, že se Adam během roku ve čtení zlepšil. Také se domnívá, že od doby, kdy začal Adámek docházet do školy, je více samostatný, naučil se trochu zodpovědnosti. Doma mluví Adámek spíše o tom, co probírali ve škole, o spolužácích nevypráví. Paní Ema mi vysvětluje, že v navazování kamarádství a kontaktu s lidmi je Adámek po ní: „je spíše uzavřenější, než nalezne důvěru k druhým, nebaví se jen tak s někým.“

Paní Ema si myslí, že s paní učitelkou si Adam rozumí, ale pokud se vyskytne problém, nesvěřuje se jí. Podle slov jejího syna ho totiž jednou označila za „žalovníka“.

Svého syna nejvíce chválí za školní úspěchy (1, 2, za zjevný pokrok), snaží se ho co nejvíce motivovat k učení. Také je pochválen, když si po sobě uklidí hračky. Chválen je slovně i materiálně (paní Ema mu koupí nové oblečení, hru na počítač nebo jde se svými syny za odměnu na večeři). Paní Ema říká, že neumí trestat: „trestám tehdy, když nemám a netrestám ve chvíli, kdybych trestat měla.“ Adama slovně pokárá nebo ho plácne po zádech, pokud jí odmlouvá.

O svém synovi paní Ema říká, že je šikovný na počítače. Přála by si, aby se přinejmenším vyučil. Myslí si o svém synovi, že by byl pracovně úspěšný v sociální oblasti nebo ve zdravotnictví, protože se rád stará o druhé. Aby dosáhl vzdělání, bude se ho snažit podpořit finančně a především psychicky. Pokud to dovoluje finanční situace, snaží se s dětmi paní Ema ve volném čase jezdit na výlety vlakem, autobusem. Chodí s nimi do kina, do zoologické zahrady, na výstavy; společně jezdí za kamarádkou, chodí na vycházky a na návštěvy k příbuzným. Přeje si, aby toho její děti co nejvíce poznaly. Adámek si rád zahraje s bratrem fotbal i jinou míčovou hru, navštěvuje i dětská hřiště.

Romsky své syny paní Ema neučí, romštině rozumí, ale používat umí jen některá slova a fráze. Svým synům nevypráví romské pohádky či hádanky, sama je nezná.

Adámek byl diagnostikován v pedagogicko-psychologické poradně jako dysortografik, bylo mu doporučeno nastoupit od dalšího školního roku do třídy pro děti se specifickými poruchami učení. Paní Ema s tímto přeřazením zpočátku nesouhlasila, ale po domluvě s psycholožkou, paní ředitelkou a zástupkyní bude Adámek navštěvovat od 2. třídy, tedy od září 2007, tuto třídu, ve které by mělo být maximálně 10 žáků. Paní Ema doufá, že se Adámkovi ve třídě bude líbit a začne se do školy více těšit.

Pozorování maminky

Rozhovor s paní Emou jsem vedla na dvorku Erka a také v kanceláři Erka. Paní Ema byla moderně oblečená, decentně nalíčená, dlouhé vlasy obarvené na černo měla upravené do culíku. Upravené nehty měla nalakované načerveno. Během rozhovoru kouřila. Vyjadřovala se spisovně, slušně, v její řeči nebyl znát romský etnolekt češtiny.

4) Rozhovor s Terezkou a její maminkou

Rozhovor s Terezkou

Údaje o dítěti

Terezka (7 let) má 2 starší sourozence: 17letou sestru (má jednoho syna) a 20letého bratra (má 2 syny). Sestra s přítelem a jejich synem bydlí s Terezkou a jejími rodiči ve zděném domě na jihlavském náměstí, v městském bytě 2 + 1. Doma mají štěně, které patří její sestře. Rodina pochází ze Slovenska. Ve školním roce 2005/2006 navštěvovala Terezka přípravnou třídu, kde se naučila písmenka a také počítat do 10ti. Do přípravné třídy chodila ráda, protože tam prý „nebyla nuda“. Do 1. třídy nastoupila Terezka ve školním roce 2006/2007.

Vztah dítěte ke škole

Do 1. třídy se Terezka těšila, ale už od počátku školní docházky jí dělalo problém čtení. Chodila na doučování k paní učitelce a četla i doma s maminkou. I přesto si myslí, že se ve čtení nezlepšila a mrzí ji to. Psaní Terezce také nešlo, ale baví ji psát samostatná tiskací písmenka. Napsat své jméno jí dělá již problém. Myslí si ale, že se během roku v psaní trochu zlepšila. Má ráda matematiku, protože umí velice dobře spočítat lehčí příklady. Až na čtení, které jí činí největší potíže, se učí ráda. Kvůli čtení Terezka nerada chodila do školy. Jejím nejoblíbenějším předmětem je výtvarná výchova. Za nejdůležitější vědomosti považuje čtení, psaní a počítání. Ve škole se jí také líbí velká tělocvična.

S paní učitelkou vycházela Terezka dobře, rozuměla jejím pokynům. Hodnotí ji jako někdy hodnou a jindy velice přísnou. Vzdělání považuje za důležité proto, „abychom byli chytrí.“ Jiný význam vzdělání nezná. Ve škole se prý již naučila číst, psát a počítat. Na otázku, co by se ještě chtěla naučit, odpovídá: „Všechno.“ Nechce vyjmenovat konkrétní předměty nebo vědomosti, ujišťuje mě, že „prostě všechno.“

Terezka na konci 1. třídy propadla z matematiky a českého jazyka, z většiny předmětů nebyla klasifikována. Vysvědčení mi nedonesla ukázat. Od září 2007 přestupuje do jiné základní školy. Doufá, že jí tam půjde učení lépe. Znovu do 1. třídy se prý docela těší, výraz její tváře však hovoří spíše o opaku.

Vztah k ostatním dětem

S dětmi ve třídě (romskými i neromskými) si Terežka rozumí. Nikdo se jí ve třídě nikdy neposmíval. S některými spolužáky (především romskými) se vídá i ve svém volném čase. Potkává se s nimi ve městě, na hřišti nebo v Erku.

Informace o rodinném prostředí

Doma nemá Terežka svůj vlastní pokoj ani stůl. Úkoly do školy píše doma sama nebo s maminkou v kuchyni, někdy v Erku. Doma nemá na učení a domácí úkoly moc klid, protože ji z učení vyrušuje synovec. Do školy má všechny potřebné pomůcky. Maminka se každý den ptá na školu, kontroluje notýsek i žákovskou knížku.

Maminka Terežku chválí za to, že pomáhá doma uklízet (stírá prach, vysává, uklidí si pokoj) a to především slovně, někdy dostává peníze nebo dárek (naposledy dostala panenku). Potrestána bývá fackou za nepořádek, který si odmítá uklidit.

Terežce doma nikdo nevypráví romské pohádky, povídky či zvyky, ani by ji prý nezajímaly. Nedokáže mi vysvětlit proč. Mají doma CD s romskými písničkami. Rodiče na ni mluví česky, mezi sebou a s babičkou však hovoří romsky. Terežka si nepřeje, aby na ni rodiče, sourozenci nebo kamarádi mluvili romsky. Říká, že ostatní lidé se pak po nich zvláště dívají. Rozumí základním romským slovům (čhavo – chlapec, čhaj – dívka, Del – Bůh, kaj džas – kam jdeš, so keres – co děláš), romsky hovořit neumí.

Maminka je, podle Terežky, během dne doma a tatínek pracuje v jiném městě a vrací se na víkend. S maminkou chodí každý týden jezdit na koních a na návštěvy k příbuzným. Ve volném čase je venku s dětmi na hřišti, v parku, u kamarádek a v Erku.

Pohled dítěte na svoji školní úspěšnost a doplňující informace

Terežka si ráda hraje s panenkami a také si ráda omalovává. Myslí si, že je úspěšná v tancování – zkouší tancovat doma, u kamarádek a v Erku. Když byla menší, chodila se učit tancovat k jedné paní a vyhrála několik cen v tanečních soutěžích. V červnu 2007 se s kamarádkami zúčastnila 1. ročníku taneční soutěže Amen kheles (Pojďme tancovat) a umístila se s nimi na 3. místě.

Momentálně nemá žádné starosti. Pokud by ji něco trápilo, svěřila by se paní ředitelce nebo rodičům. Myslí si, že nebývá častěji nemocná než ostatní děti. Říká, že má často pouze rýmu. Dodává ale, že ve škole chyběla více než její spolužáci, protože častokrát ráno zaspala a poté už nešla do školy. Až bude velká, chtěla by být kadeřnicí a kosmetičkou. Terezku baví lícit své kamarádky, česat a vymýšlet jim účesy.

Pozorování dítěte

S Terezkou jsem si povídala v kanceláři Erka. Byla oblečená do červených tepláků a trička s dlouhým rukávem. Ve svých dlouhých vlasech měla moderní čelenku.

V Erku nejraději tancuje a také si ráda hraje s ostatními dětmi hru „na něco“ (na prodavačku, na banku, na rodinu,...). Pokud se s ostatními dětmi dostane do konfliktu, jedná slušně, ale zvyšuje intenzitu hlasu a dává důraz svým slovům. Snaží se prosadit svůj návrh, svou pravdu. Účastní se různých výletů a pobytů pořádaných Erkem. Při vyrábění z různých materiálů je snaživá.

Během našeho rozhovoru nepoužívala romská slova, ale byl zřejmý romský etnoлект češtiny. Mluvila spisovně a slušně. Terezka soustředila svoji pozornost pouze na náš rozhovor a udržovala se mnou oční kontakt. Když hovořila o škole, bylo na ní znát zklamání z toho, že bude znovu opakovat 1. třídu.

Rozhovor s maminkou (paní Blankou)

Údaje o rodiči

Maminka i tatínek Terezky mají základní vzdělání. Momentálně není ani jeden z nich, podle slov paní Blanky, zaměstnán a nenavštěvují žádný rekvalifikační kurz. Oba jsou tedy odkázáni na dávky sociální podpory, hledají si práci a nejdéle v září 2007 by chtěli nastoupit do pracovního procesu. Paní Blanku nejvíce baví šít. Dříve pracovala u jedné firmy jako švadlena a práce ji bavila. Není spokojena se svou současnou životní situací, důvodem je nezaměstnanost její a jejího manžela. Vzdělání považuje za velice důležité a svěřuje se mi, že to především nyní pociťuje sama na sobě. Přála by si proto, aby se Terezka alespoň vyučila, nemá ale vůbec žádnou představu čím. Společný čas tráví rodiče s Terezkou na návštěvách u příbuzných nebo jdou na vycházku.

Hodnocení školy rodičem

Dle slov paní Blanky navštěvovala Terežka dva roky přípravnou třídu – měla totiž odklad školní docházky. Jiné předškolní zařízení nenavštěvovala. Do 1. třídy nastoupila ve školním roce 2006/2007. Do školy se Terežka těšila, ale s narůstající látkou začala zaostávat v učivu, především ve čtení, psaní a do školy chodila nerada. Během roku docházela na doučování čtení i psaní k třídní učitelce. „Ve škole šli v probírané látce velice rychle a Terežka prostě učivo nestíhala,“ vysvětluje mi paní Blanka. Maminka Terežky se snažila docházet na všechny rodičovské schůzky a pokud nemohla, šel za ni na rodičovskou schůzku bratr Terežky.

Posouzení školní úspěšnosti dítěte rodičem

Paní Blanka se domnívá, že Terežka měla k třídní učitelce i k ostatním vyučujícím kladný vztah. Myslí si, že i se spolužáky si rozuměla velice dobře.

Podle slov maminky se Terežka během roku zlepšila v matematice – umí počítat do 20ti. Dále umí napsat tiskací písmena, ale psací jí nejdou tak dobře a nedokáže se v nich rychle orientovat („v diktátě pak spíše hádá, než přemýšlí“). Předmětem, který jí dělá největší problémy, tak neustále zůstává český jazyk. Nejvíce Terežku podle slov její maminky baví tělesná výchova, hudební a výtvarná výchova. Paní Blanka si myslí, že je Terežka ještě hravá, nevydrží se delší dobu totiž učit. Na druhou stranu má paní Blanka pocit, že si její dcera uvědomila svou povinnost dávat ve škole pozor, plnit domácí úkoly, mít zodpovědnost.

Paní Blanku moc mrzí, že učení Terežce nejde. Měla prý vždy ohromnou radost, když Terežka měla v žákovské knížce napsanou jinou známku, než 5 či 4 a za dobré známky se snažila svoji dceru co nejvíce chválit. Ze školy chodila Terežka často smutná, mrzelo ji, že zaostává za ostatními dětmi a neustále dostává za 5. Paní Blanka ji hubovala, když utíkala ven za dětmi nebo do Erka místo toho, aby se učila.

„Co se týče domácích úkolů, měla Terežka vždy dohled, nikdy je nevypracovávala sama,“ vysvětluje mi paní Blanka. Nastávající školní rok na ni chce být, co se týče učení, přísnější. Nebude ji tolik pouštět ven za dětmi a bude se s ní snažit více učit. Věřící, že se zlepší.

Podle maminky jde Terezce nejvíce tancování. Tancuje s kamarádkami doma nebo v Erku. K tancování paní Blanka dodává: „Kdyby šlo Terezce učení stejně dobře jako tancování, tak bych byla moc spokojená.“ Romštinu Terezku rodiče neučí.

Terezka na konci roku propadla z českého jazyka a z matematiky, z některých předmětů nebyla vůbec klasifikována. Znovu do 1. třídy bude docházet na jinou základní školu, která jí byla učitelkou, ředitelkou a pedagogicko-psychologickou poradnou doporučena. „Snad se znovu do 1. třídy těší,“ doufá maminka Terezky.

Pozorování maminky

Rozhovor s maminkou Terezky se uskutečnil v kanceláři Erka. Paní Blanka měla dlouhé vlasy upravené do culíku. Měla na sobě riflové kalhoty a riflový kabát. Nevyhledávala oční kontakt. Byla spíše smutná, když vyprávěla o své a manželově nezaměstnanosti a o Terezčině prospěchu. Vyjadřovala se spisovně, slušně, byl zjevný romský etnolekt češtiny, během našeho rozhovoru nepoužívala romská slova.

5) Rozhovor s Klárkou a její maminkou

Rozhovor s Klárkou

Údaje o dítěti

Klárce je 6 let a má tři mladší sourozence. Ve školním roce 2004/2005 navštěvovala Klubíčko, dopolední vzdělávací program při Erku. V docházce se však objevovaly delší časové pauzy, kdy byla Klárka nemocná nebo trávila čas u babičky. Přípravnou třídu navštěvovala ve školním roce 2006/2007 asi necelý měsíc.

Vztah dítěte k předškolnímu zařízení

V přípravné třídě se Klárce vše líbilo, nejraději si zde hrála s kočárky a s panenkami. Paní učitelku i romskou pedagogickou asistentku měla ráda, naučily ji poznávat barvy. Rozuměla všemu, na co se jí ptaly. I s dětmi si Klárka rozuměla. Po měsíci ji maminka do přípravné třídy přestala dávat a Klárce se tam nakonec prý také nechtělo chodit.

Do 1. třídy se těší. Ve škole by se chtěla naučit psát písmenka, umí jen některá přečíst. Také neumí číslice, chtěla by se je naučit psát i číst. „Učení je důležité,“ říká.

Vztah k ostatním dětem

Téměř každý den se svým mladším bratrem navštěvuje Klárka Erko. Využívají zde naplánovaného programu nebo si zde hraje sama, s bratrem nebo se sestřenicemi. S ostatními nepříbuznými dětmi si hrát nechce a sděluje mi, že si s nimi moc nerozumí.

Informace o rodinném prostředí

Doma nemá Klárka svůj vlastní pokoj, s rodiči a sourozenci sdílí jednu místnost. Doma ji baví pomáhat mamince při vaření a také ráda vyťurá. Rodiče ji slovně chválí, když se hezky obleče nebo nalíčí. Také dostává 100 korun, nedokáže mi říci, jak často. Není za nic trestána. Maminka ji naučila některá písmena; např. A, D, S, B, K, M.

Během dne maminka doma vaří a tatínek doma uklízí. Oba rodiče mluví česky i romsky, ale na ni a sourozence spíše česky. Některým romským slovům rozumí (čhavo – chlapec, čhaj – dívka, kaj džas – kam jdeš, so keres – co děláš). S rodiči a sourozenci chodí Klárka do zoologické zahrady, do vodního ráje, na hřiště nebo na vycházky.

Pohled dítěte na svoji předškolní úspěšnost a doplňující informace

Klárka chodí ráda se sestřenicí na dětskou diskotéku. Také s bratrem a sestřenicemi chodí na hřiště, na město, do Erka. Myslí si, že je úspěšná v omalovávání. Kdyby ji něco trápilo, svěříla by se mamince. Momentálně nemá žádný problém. Až bude velká, chtěla by být kadeřnicí. Baví ji česat maminku a sestřenice. Nebývá prý často nemocná.

Pozorování dítěte

S Klárkou jsem si povídala v arteterapeutické místnosti Erka. Na sobě měla rifle, tričko, které jí bylo velké, a riflový kabátek. Na nohách boty na podpatku, které si vypůjčila od své maminky. Měla namalovaná ústa růžovou rtěnkou a nalakované nehty na růžovo. Své přírodní hnědé vlasy má Klárka obarvené na blond.

Na rozhovor se Klárka snažila soustředit, rozmyšlela se a trvalo jí delší dobu, než se vyjádřila, často jakoby „hledala slova“. Domnívala jsem se, že mým slovům někdy neporozuměla, často jsem se proto opakovala. Klárce dělá potíže vyslovovat písmena L, R, Ř a Ž. V její řeči byl zřejmý romský etnolect češtiny.

Do Erka dochází Klárka s bratrem, na kterého dává neustále bedlivý pozor. Zapojuje se do programu Erka. Baví ji zde vyrábět z papíru, omalovávat, hrát si s panenkami. V dětském kolektivu je spíše uzavřenější, neprosazuje se. Cítí se lépe v kolektivu sociálních pracovníků a dobrovolníků. Je ráda, když se někdo věnuje pouze jí. Klárka je usměvavá, většinou mívá dobrou náladu.

Rozhovor s maminkou (paní Ivanou)

Údaje o rodiči

Maminka Klárky je momentálně na rodičovské dovolené. Je jí 25 let a spolu se svým přítelem (28 let) mají celkem čtyři děti. S partnerem se znají 11 let, nejsou spolu ve svazku manželském. Nyní je paní Ivana ve 3. měsíci neplánovaného těhotenství. Má základní vzdělání, nikdy nepracovala. Buď pobírala dávky sociální podpory, nebo byla na rodičovské dovolené. Přítel je vyučen zedníkem. Nyní ani on není zaměstnán, odpracovává si 100 hodin veřejně prospěšných prací. Důvod alternativního trestu paní Ivana nezná. Partner paní Ivany má však podanou žádost o práci u firmy, která se zabývá automobilovým průmyslem. Čeká na pozvání k přijímacímu pohovoru.

Paní Ivana má od narození arytmiie, užívá léky. Několikrát již měla jít na vyšetření (ergometrii), aby mohl být posouzen její zdravotní stav a popř. prý přiznán invalidní důchod, ale z důvodu těhotenství nebo kojení bylo vyšetření vždy odloženo.

Maminka paní Ivany je Češka, otec Rom – jeho rodiče žili na Slovensku. Se svou současnou životní situací není paní Ivana moc spokojená. Chtěla by se přestěhovat do většího bytu a další těhotenství pro ni bylo velice nečekané.

Hodnocení předškolního zařízení rodičem

Paní Ivana mi sděluje, že Klárka nechodila do přípravné třídy a nenavštěvovala ani žádné jiné předškolní zařízení. Důvodem byla skutečnost, že Klárku do předškolního zařízení neměl kdo doprovázet a kdo odpoledne ze zařízení vyzvedávat.

Posouzení předškolní úspěšnosti dítěte rodičem

Klárčina maminka se domnívá, že se svými kamarády vychází Klárka dobře. Do školy se prý těší. Paní Ivana by chtěla, aby se Klárka vyučila. Vůbec však nemá představu, čím by Klárka mohla být a dodává: „To už bude záležet na ni, jak bude chytrá.“ Paní Ivana Klárku chválí slovně za to, že jí pomáhá doma s úklidem a s dětmi. Vyhubuje jí, pokud odmlouvá jí nebo otci.

Ve volném čase navštěvují společně příbuzné. Klárka chodí s mladším bratrem ven za ostatními dětmi (do Erka, na hřiště). Maminka Klárky si myslí, že její dceři jde tancování, často totiž chodí na dětské diskotéky. „Hlavně, aby ji pak, stejně jako tancování, šlo učení,“ dodává.

Romským jazykem doma nehovoří, pouze partner paní Ivany mluví romsky se svojí matkou. Rodiče Klárky neznají romskou historii, neumí romskou pohádku či příběh.

Pozorování maminky

Paní Ivana měla na sobě čisté domácí oblečení, tepláky a volné tričko. Nebyla nalíčená, neměla ani upravené vlasy. Odpovídala pohotově a vstřícně, byl zřejmý romský etnolekt češtiny. Během našeho rozhovoru musela své syny neustále napomínat, používala i vulgární slova. Několikrát během mé návštěvy zopakovala, „že má zlé děti, že z nich zešlí a ještě k tomu čeká zase další.“ Druhý nejmladší chlapec se neustále vysvlékal dohoda a pobíhal po pokoji. Paní Ivana ho během mé přítomnosti dvakrát oblékala. Poté mu pohrozila výpraskem, neboť plival na zem a také schválně vylil šňávu na vytřenou podlahu. Mezi sebou se děti nestále postrkovaly a sprostě si nadávaly.

Pozorování rodinného prostředí

Na rozhovor jsem byla pozvána ke Klárce domů. Tedy do bytu 2 + KK, který se nachází ve starém zděném domě v jedné z ulic, vedoucí z jihlavského náměstí. Byla jsem pozvána do místnosti, kterou obývají dohromady Klárčiny rodiče a všechny jejich děti. V další místnosti pak bydlí matka partnera paní Ivany se svými dětmi. Společnou mají kuchyň a koupelnu se záchodem. Maminka Klárky by se co nejdříve chtěla odstěhovat do většího bytu, ale zatím s přítelem vůbec neví kam.

Místnost, kam jsem byla pozvána byla vlhká a neútná. Zdi byly neobílené a otlučené, na každém kousku se nacházela jiná barva omítky, nejspíš opadávala či prosvítala. V místnosti se nacházela jedna poschod'ová postel, dvě palandy a jedna dětská postýlka. Všechny postele byly ustlané a peřiny se větraly v okně. Byla tu i zachovalá obývací stěna a přeplněná skříň, ze které vyčnívalo oblečení. Dále lednice, otevřená skříň s potravinami, na které byl postaven hrnec plný rýže s masem, pravděpodobně z nějaké konzervy. Na obývací stěně byla postavená televize a hifi věž, jinak stěna zela prázdnotou. Druhá televize byla postavena na lednici. Na zemi byla dřevěná podlaha, dle slov paní Ivany, čerstvě vytřená. Dále byla v místnosti dřevěná lavice a umělohmotný bílý stůl bez ubrusu. Pokoj byl bez jakékoliv výzdoby, akorát na stěně visely umělohmotné hodiny.

Během rozhovoru byli v místnosti přítomni také všichni tři mladší sourozenci Klárky. S nejmladším (1,5 roku) seděla paní Ivana na posteli a držela ho v náručí. Starší dva (5 let, 3 roky) mi ukazovali nepostavenou autodráhu a čtyři plyšáky, nejspíše jediné hračky dětí. Chyběly tu knihy a hračky podporující rozvoj dětí, např. kostky, stavebnice, skládky. Z bonbónů, které jsem dětem donesla, jsem jen zahlédla sem tam nějaký papírek pohozený po zemi. Děti mi nestihly ani poděkovat a rozdělily se stylem: „kdo si jich víc vybojuje.“ Sestře neschovaly ani jeden a mamince také děti nenabídly. Jejich maminka se rozčilovala, že její děti „dělají, jako kdyby nikdy neměly v puse bonbón.“

Během našeho rozhovoru jsem seděla ve dřepu vedle postele, kde seděla paní Ivana a v náručí držela svého nejmladšího syna. Nenabídla mi, abych se u nich posadila.

6) Rozhovor s Olinkou a její maminkou

Rozhovor s Olinkou

Údaje o dítěti

Olinka (8 let) nenavštěvovala žádné předškolní zařízení. Do 1. třídy chodila na základní školu v jednom maloměstě, kde bydlela s maminkou, sestrou a prarodiči (rodiče paní Alice). V 1. třídě byla Olinka často nemocná, měla „problémy se srdcem“, mnoho zameškala a nebyla klasifikována z českého jazyka. O prázdninách se pak maminka s Olinkou a její sestrou odstěhovala do Jihlavy, kde Olinka opakovala 1. třídu.

Babička a děda Olinky začali bydlet v jiném městě. Olinka má o dva roky mladší sestru, dvouletého bratra a dva nevlastní sourozence, které nezná. Její otec s nimi nikdy nebydlel, nevidá se s ním.

Vztah dítěte ke škole

První třídu se Olince opakovat nechtělo, do školy se netěšila. Říká, že paní učitelka na ni byla přísná. Nerozuměla všem jejím pokynům (např. „vyndejte si matematiku“ - nevěděla jakou, mají učebnice dvě apod.) „Neučím se ráda - ani ve škole, ani doma, ale musím, je to povinný a důležitý, lidi by se měli alespoň vyučit,“ sděluje mi.

Nejvíce ji ve škole baví psaní a matematika, dále výtvarná a tělesná výchova. Nebaví ji prvouka a čtení, protože jsou podle ní tyto předměty moc těžké. Ve škole ji především také nebaví sedět na židli a poslouchat. Největší potíže činí Olince český jazyk, docházela na doučování čtení. Ve škole byla také přihlášená a účastnila se hodin logopedie. Ve škole se naučila počítat a psát. Myslí si, že se během školního roku zlepšila v psaní a v matematice. Chtěla by se ještě více zlepšit ve čtení a psaní. Český jazyk považuje za nejdůležitější předmět. Nechodí do žádného kroužku, protože by prý chodila domů až pozdě odpoledne a to nechce. Do 2. třídy se moc netěší.

Vztah k ostatním dětem

Kamarády ve třídě má (romské i neromské). Na počátku školního roku třídní učitelka podezírala Olinku, že má ve vlasech vši. Olinka mi sděluje, že to nebyla pravda a děti (romské a neromské) se jí pak posmívaly. Olinka poté neměla třídní učitelku ráda a nechtělo se jí chodit do školy. S některými spolužáky (Romy) se schází ve svém volném čase v Erku, na náměstí nebo hřišti.

Informace o rodinném prostředí

Olinka nemá svůj vlastní pokoj ani svůj psací stůl. Domácí úlohy vypracovává v kuchyni u malého stolku. Od práce do školy ji vyrušuje její mladší bratr, který se dožaduje její pozornosti a chce si hrát. S úkoly jí pomáhá maminka, která Olince kontroluje každý den známky v žákovské knížce a vyptává se na školu.

Za 1 nebo 2 bývá Olinka slovně pochválená od mamky i babičky, se kterou si telefonuje mamčiným mobilním telefonem. Pokud zlobí, slovně ji mamka pohrozí nebo dostane na zadek. Do školy má všechny pomůcky, které potřebuje.

O Romech jí doma nikdo nevyprávěl, nezná žádnou romskou písničku ani pohádku, nechtěla by je ani znát. „Maminka je taky neumí a nezná,“ vysvětluje mi Olinka. Romský jazyk používá mamčin přítel, maminka Olinky „romsky moc nemluví.“

Během dne maminka vaří, uklízí a stará se o bratra Olinky. Olinka neví, co dělá tatínek během dne, nevidá se s ním. Odpoledne chodí Olinka s mamkou a sourozenci na město, na hřiště, do zoologické zahrady. Nejraději ze všeho jezdí Olinka se sourozenci, s mamkou nebo s tetou na návštěvu za babičkou a dědou.

Pohled dítěte na svoji školní úspěšnost a doplňující informace

Olinka si ráda maluje a hraje si s bratrem. Myslí si, že jí jde psaní. Sděluje mi, že občas cítí na srdci nepříjemný pocit – bušení, ale nebývá už tak často nemocná, jak tomu bylo dříve. Nezameškává proto školu více než ostatní spolužáci. Nejvíce ji trápí, že s nimi už babička a děda nebydlí. Přála by si, aby byla babička s nimi. Maminka jí prý slíbila, že s nimi bude babička možná zase bydlet. Kdyby Olinku něco trápilo, svěřila by se pouze babičce. Až bude velká, chtěla by se stát barmankou.

Vysvědčení na konci 1. třídy ve školním roce 2006/2007

	2. pololetí
Chování	1
Český jazyk	3
Prvouka	2
Matematika	3
Hudební výchova	2
Výtvarná výchova	1
Pracovní činnosti	2
Tělesná výchova	1

Počet zameškaných hodin za druhé pololetí: 76

Pozorování dítěte

Olinka byla oblečená do moderní teplákové soupravy a ve svých obarvených vlasech na blond měla čelenku, která barevně ladila s oblečením. S Olinkou jsem si povídala v arteterapeutické místnosti Erka. Rozuměla všem mým otázkám a odpovídala pohotově. Během rozhovoru se postupně snižovala její schopnost soustředění. V její řeči byla zřetelná nesprávná výslovnost písmen L, S, R, Ř, V, Ž. Nepoužívala romská slova, byl ale zřejmý romský etnolekt češtiny.

V Erku se Olinka účastní různých výtvarných aktivit, s dětmi si často hraje hru „na něco“ – na prodavačku, na rodinu,... Je citlivá, úzkostlivá a rozmrzelá, pokud není „po jejím“. Několikrát jsem ji zaslechla v kolektivu dětí používat vulgární nadávky.

Rozhovor s maminkou (paní Alicí)

Údaje o rodiči

Mamince Olinky je 25 let. Je svobodná. Má 3 bratry a 5 sester. „Můj otec je z Prahy a jako mladý jezdil s komedianty, matka je Češka.“ „Prarodiče pocházeli ze Slovenska,“ vysvětluje mi svůj původ paní Alice.

Od 1. do 7.třídy chodila paní Alice do základní školy. Kvůli mnoha zameškaným hodinám navštěvovala 8. třídu na základní škole zvláštní (dnes již speciální). Ihned po dokončení povinné školní docházky otěhotněla. Říká, že kdyby neměla děti, šla by dále studovat. Ve škole ji učení bavilo. Vždy se chtěla starat o ostatní lidi. Bavilo by ji pracovat v různých stacionářích, dětských domovech. Dodává, že kdyby nebylo jejího syna, přihlásila by se alespoň na nějaký rekvalifikační kurz. Její sestry se jejím představám a snům smejí. Vzdělání považuje za velice důležité. Po narození dvou dcer pracovala, prý krátkou dobu, u dřevařské firmy, ale odešla. S otcem svých dcer nikdy nežila ve společné domácnosti. Olinka se s otcem nikdy nenavštěvovala, prý si k němu nenašla cestu a nemá ho ráda. Mladší sestra Olinky se s otcem vídala, docházela k němu na návštěvy domů. Před pár dny byl však odsouzen k osmiletému trestu odnětí svobody. Důvod trestu mi paní Alice nesděluje, prý sama ani neví. Posledních sedm let se paní Alice navštěvovala s otcem jejího syna. Měsíc a půl spolu dokonce bydleli ve společné domácnosti, ale rozešli se. Paní Alici se nelíbilo, jak se její partner (44 let) choval

k dětem. Byl na ně hrubý a nadával jim. Několikrát jí zakázal nakupovat některé věci pro děti, např. jogurty a ovoce. Zdálo se mu to zbytečné. Paní Alice si ale vždy prosadila svou. Nechápal také postižení jejich syna. Paní Alice svého bývalého partnera označuje za alkoholika. Momentálně bydlí opět sama s dětmi. Má týden nového přítele a cítí se být spokojená. Otec jejího syna občas děti navštíví.

Její nejstarší dcera Olinka (8 let) navštěvuje podruhé 1. třídu. Její druhá dcera (6 let) má odklad školní docházky, nedochází ani nedocházela do žádného předškolního zařízení. Její dvouletý syn prodělal zánět mozkových blan. Operativně mu byl zaveden „shunt“. Má mentální retardaci. Díky CT u něj byla zjištěna na čelním laloku nezvětšující se cysta, která by měla být operativně odstraněna. 2krát ročně odjíždí paní Alice se synem na čtrnáctidenní rehabilitační pobyty. Během její nepřítomnosti se o dcery stará její sestra nebo její rodiče. Se synem bude na mateřské dovolené do 9 let. Lékaři jí sdělují, že se jeho postižení může horšit. Nechtěla by ho ale nikdy dát do ústavu či do stacionáře, chce ho mít doma. Mrzí ji, že nemá takovou podporu od sester, jakou by chtěla. Neustále jí sdělují, že kvůli synovi nadělá moc řečí a přehání péči o něj. Psychickou podporu jí dodávají pouze rodiče. Kromě rodičovského příspěvku odebírá také příspěvek na péči. Jejím největším zájmem jsou její děti.

Hodnocení školy rodičem

Olinka nenavštěvovala žádné předškolní zařízení. Ve školním roce 2005/2006 navštěvovala 1. třídu v jednom maloměstě. Kvůli problémům se srdcem a četné absenci však na konci roku nebyla klasifikována. Po několika vyšetřeních a hospitalizacích byly u Olinky zjištěny vrozené šelesty srdce. Psycholožka u Olinky také diagnostikovala přecitlivělost a úzkosti, které mohou být mimo jiné také spojeny s odloučením od babičky, na kterou byla Olinka velice citově vázána. Olinka dochází na kontrolní EKG. Již dlouho neměla záchvat; pociťuje spíše občasné bušení srdce.

1. třídu opakovala Olinka ve školním roce 2006/ 2007 již v Jihlavě. S formou výuky byla paní Alice spokojená. Docházela na všechny rodičovské schůzky. S třídní učitelkou si rozuměla. Během roku několikrát individuálně navštívila třídní učitelku, aby se s ní domluvila na doučování čtení a na logopedii.

Posouzení školní úspěšnosti dítěte rodičem

Podle slov paní Alice se Olince znovu navštěvovat 1. třídu nechtělo. Do školy chodila pravidelně, i když ne moc ráda. S paní učitelkou si moc nerozuměla, s dětmi ano. Paní Alice se myslí, že Olinku ve škole nejvíce baví matematika. Největší potíže jí činí čtení, protože čte pomalu, má nedokonalou výslovnost. Paní Alice si myslí, že se Olinka během roku ve čtení zlepšila, ale ne natolik, aby se to líbilo paní učitelce. Často s ní paní Alice během roku doma četla. Na doučování čtení chodila Olinka jedenkrát týdně. Také měla ve škole logopedii, dělalo jí obtíže vyslovit L, S, R, Ř, V, Ž. Myslí si, že se její dceři během roku zlepšila výslovnost písmena V.

Maminka kontroluje Olince každý den aktovku, zadané domácí úkoly, žákovskou knížku a vzkazy od paní učitelky. U malého stolu v kuchyni píše s Olinkou úkoly a učí se s ní. Úkoly a učení nechávají na dobu, kdy syn paní Alice spí, tedy ihned poté, co přijde Olinka ze školy nebo po 19. hodině. Snaží se s ní často číst a před zrcadlem spolu zkouší výslovnost. Každý den Olinka vypráví, co dostala ve škole za známky.

Olinku paní Alice chválí slovně za to, že pomáhá doma. Také je chválena za dobré známky (1, 2) ve škole. Vyhubuje ji, když zlobí, odmlouvá a používá sprostá slova. Také za to, když si např. v osm hodin večer vzpomene, že má úkol na druhý den. Také jí vyhubuje nebo jí dá „na zadek“ za 5, kterou získala Olinka podle paní Alice zbytečně.

Romskou řečí doma nikdo nemluví. Paní Alice ji totiž neumí, rozumí pouze některým slovům. Děti také neumí mluvit romsky. Olinka rozumí některým romským slovům, které slyší od ostatních romských dětí. Paní Alice nezná žádnou romskou pohádku či povídku, tudíž ji nevypráví ani svým dětem.

Olinka se mamce prý často zmiňuje o tom, že by chtěla být kadeřnicí. Paní Alice si myslí, že to jsou ještě „takové dětské sny“. „Pohlídám si, aby se Olinka alespoň vyučila.“ „Nechci, aby dopadla jako já,“ dodává.

Ve volném čase je Olinka venku s dětmi, tedy na hřišti, v Erku nebo u sestřenice. Paní Alice navštěvuje s dětmi svoji sestru, chodí s nimi také na dětské hřiště nebo do parku. Olinka je prý velmi starostlivá, ráda se stará o druhé. Dokáže se postarat o mladší sourozence, bratrance či o sestřenici.

Pozorování maminky

Maminka byla oblečená do elastických bavlněných kalhot a trička. Na bradě měla piercing a vlasy měla upravené do culíku. Vyjadřovala se slušně a velice rychle, gestikulovala rukama. Byl zřejmý romský etnolekt češtiny. Neustále se mi omlouvala za chování svého syna. Svěřila se mi, že „to někdy psychicky nezvládá“ a cítí se unavená. Také si uvědomuje, že převážnou pozornost věnuje svému synovi a na dcery jí už nezbývá tolik času. Dva dny před mou návštěvou uklízela paní Alice v chodbě odpadky okolo popelnic a zranila se o použitou jehlu. Ty se prý spolu s použitými injekčními stříkačkami vyskytují okolo popelnic velice často. Paní Alice šla ihned k lékaři na odběr krve, ale má strach z výsledků.

Pozorování rodinného prostředí

Rozhovor se odehrál v bytě 1 + K, který se nachází ve druhém patře starého zděného činžovního domu blízko jihlavského náměstí. Než jsem se dostala před dveře bytu, musela jsem projít setmělou přízemní chodbičkou s nerovnou písčitou podlahou okolo popelnic přeplněných odpadky a vystoupat po kamenném točitém schodišti. Během mé cesty k bytu jsem upozorovala několik pootevřených sklepů. Asi jeden metr od dveří bytu byl na chodbě vestavěný splachovací záchod, u kterého dveře nahrazoval tmavý závěs. Maminka Olinky mě informovala, že záchod slouží, kromě jim, také dvěma dalším romským rodinám. Záchod označuje jako „hroznej“, je „z něj nešťastná“ a neustále ho chodí umývat dezinfekčními prostředky. Po otevření dveří do bytu se ihned vchází do místnosti, sloužící jako kuchyně. U dveří se nacházela pohovka, v kuchyni byla také linka s dřezem, umyvadlo, lednice a elektrická trouba s plynovým sporákem. Vedle linky byla zabudovaná sprcha. Na lednici byla rychlovarná konvice, sendvičovač a ledabyle položené kuchyňské potřeby – palička na maso, příbory...

Vedlejší místnost slouží jako obývací i ložnice dohromady. Podél stěny byla mohutná „starodávná“ obývací stěna s rozbitou zásuvkou. Na polici bylo vystaveno šest plyšových zvířátek a poskládané oblečení dětí. Ihned před stěnou se nacházela dvě křesla, poněvadž by se už jinam nevešla, a vedle stěny stálo ještě jedno. Na křeslech byly potahy s motivem květin. Naproti křeslům byla umístěna rozkládací pohovka,

sloužící i jako postel pro děti. Pohovky byly přikryté dekami s dětskými motivy a s motivy zvířat. Také se v místnosti nacházela skříňka a na ní televize s DVD přehrávačem. Během hovoru zněla z televize moderní popová hudba. Na zemi ležel skateboard, na kterém co chvíli seděl syn paní Alice. O zeď bylo opřené žehliččí prkno. V bytě nebyly knihy ani dětské časopisy. Nezapomínala jsem zde žádné hračky, které by podporovaly rozvoj dětí. Celá místnost byla kvalitně vymalována do modra a se stěnou ladily modré ozdobné závěsy s bílou záclonou. Peřiny s modrým povlečením se větraly v okně. Na zemi byla dřevěná podlaha, natřená černou barvou.

V bytě byl cítit plyn. Olinčina maminka mi vysvětlila, že příčinou jsou „vafky“. Proto je zapíná pouze, když něco vaří či ohřívá. K topení užívají elektrický ohřívač.

Při rozhovoru jsem seděla na rozkládací pohovce, paní Alice seděla na křesle a její syn okolo nás neustále pobíhal, křičel a dožadoval se mamčiných náručí. Maminka Olinky je kuřáčka, nekouří však před dětmi.

7) Rozhovor s Tomáškem a jeho babičkou

Rozhovor s Tomáškem

Údaje o dítěti

Tomáškově je 8 let. Má tři vlastní bratry (11, 10 a 5 let) a také nevlastní sourozence, ale neví kolik. Se svými dvěma bratry (10 a 11 let) bydlí u babičky a dědy ve staré zástavbě blízko jihlavských hradeb, v bytě 1+ 1. Jeho rodiče jsou rozvedeni. Maminka bydlí ve svém bytě, s Tomáškem se vídá. S otcem se Tomášek neseťkává.

Ve školním roce 2003/2004, 2004/2005 docházel Tomášek pravidelně do Klubíčka. Přípravnou třídu navštěvoval ve školním roce 2005/2006. V Klubíčku se mu líbilo více, protože si mohl s dětmi v tomto zařízení více hrát. V září 2006 nastoupil do 1. třídy.

Vztah dítěte ke škole

Do první třídy se Tomášek „bál“. Nevěděl, co ho tam bude čekat, ale pak školu poznal a začala ho bavit. Ve škole se mu líbí, chodí do ní pravidelně a rád, protože tam není nuda a „učení je potřeba“. Těší se do 2. třídy, do jiné školy by chodit nechtěl. Říká, že na „základce“, kam dochází, jsou všichni hodní, učitelé i děti, a rozumí si s nimi.

Ve škole se naučil číst a počítat. Matematiku a čtení považuje za nejdůležitější předměty. Učení ho baví, největší potíže mu činí český jazyk, dochází na doučování čtení. Myslí si, že se během roku ve čtení zlepšil. Ve škole ho nebaví logopedie, říká: „je to nuda.“ Nechodí do žádného kroužku. Nejvíce ho baví výtvarná výchova, matematika a čtení. Chtěl by se naučit pracovat: stavět zdi, pilovat a vyrábět ze dřeva,...

Vztah k ostatním dětem

Se spolužáky (romskými i neromskými) si rozumí, neposmívají se mu. S některými spolužáky (romskými dětmi) často zůstává po výuce na školním hřišti a hrají spolu basketbal nebo se s nimi vídá „na městě“ nebo v Erku.

Informace o rodinném prostředí

Tomášek nemá svůj vlastní pokoj ani svůj stůl. Úlohy vypracovává u většího či menšího stolu v obývacím pokoji. Na úkoly má doma klid a do školy má potřebné pomůcky. Domácí úkoly vypracovává sám a pokud si neví rady, požádá o radu bratry. Babička i děda mu kupují různé cvičební listy na procvičování matematiky a čtení, které s ním vypracovávají nebo mu je kontrolují. Babička se každý den ptá na školu, kontroluje notýsek a žákovskou knížku. Společně s dědou ho chválí za hezké známky: za 1 dostane většinou 10 Kč, někdy 50 Kč. Mamka mu dá občas „na zadek“ za zlobení.

Tomášekovi doma nikdo nevyprávěl romskou povídku nebo hádanku. Pouze příbuzní zpívají romsky při rodinných oslavách (narozeníny,...) a dědeček je doprovází na kytaru. Sám mi říká, že o Romech všechno umí. Nedokáže mi už ale vyjmenovat, co konkrétně. Babička i děda romský jazyk umí, ale na Tomáška a jeho bratry mluví česky. Tom rozumí některým romským sloům a frázím, umí říct romsky některá slova (čhavo – chlapec, čhaj – dívka, Del – Bůh, kaj džas – kam jdeš, so keres – co děláš).

Babička každý den vaří a uklízí, je doma a pobírá dávky sociální podpory. Dědeček pracuje: obkládá, kope, nosí kameny,... Tomáš chodí dědečkovi někdy pomáhat (neřekl mi, jak často a kdy). Vydělané peníze (i 300 korun) si šetří na dětskou diskotéku, utratí je za něco pro sebe nebo je dává babičce. S babičkou chodí na návštěvy, pomáhá jí vařit, uklízet i nakupovat. Volný čas tráví s bratry a kamarády na hřišti a v Erku.

Pohled dítěte na svoji školní úspěšnost a doplňující informace

Tomášek rád hraje fotbal, basketbal, vaří a maluje. Myslí si, že je dobrý ve vaření. Pomáhá vařit doma babičce. V Erku vaří s kamarády a pracovníci Erka.

Kdyby měl nějaký problém, nebo kdyby ho něco trápilo, svěřil by se paní učitelce. Momentálně ho trápí to, že lidi kolem něj umírají a neumí si to vysvětlit. Nedávno mu umřeli teta a strýc. Povídal si o tom s dědečkem a ten mu řekl, že věří, že lidi se po smrti v něco změň, třeba v ptáka, rybu. Na to Tomášek ale nevěří. Přál by si, aby jeho babička nikdy nezemřela.

Nemyslí si, že bývá nemocný více než ostatní děti. Až bude dospělý, chtěl by být kuchařem a novinářem. Kuchařem proto, že ho baví vaření. Pro druhé povolání se rozhodl kvůli tomu, že novináři toho hodně vědí.

Vysvědčení z 1. třídy ve školním roce 2006/2007

	1. pololetí	2. pololetí
Chování	1	1
Český jazyk	3	4
Prvouka	2	3
Matematika	3	4
Hudební výchova	1	2
Výtvarná výchova	2	2
Pracovní činnosti	1	1
Tělesná výchova	1	1

Pozorování dítěte

Tomášek, oblečený do čistých riflových kalhot a trika, udržoval během našeho rozhovoru neustále zrakový kontakt, působil na mě sebejistě. Ihned na začátku rozhovoru mi sdělil, o čem mluvit nechce (např. o mamince, otci). Domluvil si se mnou, že si o některých tématech (např. o doučování) promluvíme jindy, protože se o tomto tématu mluvit nechtělo a neměl náladu. Soustředil se na téma hovoru, vyjadřoval se jistě. V jeho řeči je patrný romský etnolekt češtiny, v dětském kolektivu občas používá

romská slova. Před pracovníky Erka a přede mnou se vyjadřuje slušně. V kolektivu kamarádů jsem několikrát v jeho řeči zaslechla vulgarismy a nadávky. Při konfliktu s kamarády nebo s bratry reaguje verbálně a někdy i fyzicky agresivně.

V Erku společně s kamarády a bratry využívá tělocvičnu, kde společně často hrají fotbal, dále kuchyni, kde probíhá nácvik vaření, a počítačovou místnost. Za pěkného počasí navštěvuje Tomášek s kamarády také dvorek Erka, kde společně hrají basketbal. Uvědomuje si pravidla her a snaží se je dodržovat. Podle nálady se účastní také různých pracovních činností nebo vyrábění z různých materiálů a snaží se. Lehčí úkony v kuchyni, při nácviku vaření, zvládá výborně. Těší ho, když je pochválen a oceněn.

Rozhovor s babičkou (paní Stelou)

Údaje o babičce

Babičce Tomáška je 49 let. Se svým manželem (52 let) se znají již 35 let, vychovali společně dvě dcery a dva syny. O Tomáška a jeho dva starší bratry (10, 11 let) paní Stela pečuje s manželem již od jejich narození. Jejich dcera (matka chlapců; 26 let) se o své syny ihned po porodu odmítla starat, bydlí ve svém bytě. Za svými syny a rodiči dochází téměř každý den, někdy v jejich bytě i přespí. Momentálně je Tomášova maminka zaměstnána, vybaluje zboží v obchodním domě.

Tomášková babička má základní vzdělání. Je nezaměstnaná 5 let, pobírá dávky sociální podpory. Snažila se kvůli vnukům sehnat práci na jednu směnu, aby se jim odpoledne mohla věnovat, nikde ji však nezaměstnali. Domnívá se, že hlavním důvodem její nezaměstnanosti je to, že je Romka. Také ale dodává, že „bez vzdělání se nikam dneska nikdo nedostane“. Vzdělání považuje pro své vnuky za významné.

Během dne se paní Stela stará o domácnost, každý den vaří a uklízí. Dříve také velice ráda vyšívala a četla romány půjčené z knihovny či od příbuzných. Dokonce jednou četla i romské povídky, které se jí velmi líbily. Když byli vnuci menší, čítávala jim každý den před spaním pohádky, učila je říkanky, hádanky a zpívala jim české i romské písničky. Romské pohádky ani povídky jim nikdy nečetla ani nevyprávěla, sama je nezná. Nyní hůře vidí, nosí brýle, i přesto si však ztěžuje na pálení a slzení očí. Velice rychle mívá oči unavené. Jejím největším zájmem jsou její vnuci.

Tomáškův dědeček pracuje 12 hodin denně u výkopových služeb. Vnuci s ním mají vřelý vztah. Tomášek ho oslovuje „tati“. V Erku však o něm hovoří jako o dědovi.

Se svou současnou životní situací není paní Stela moc spokojená. S manželem a vnuky bydlí ve staré kamenné zástavbě, v bytě 1 + 1, který nemá koupelnu, ani teplou vodu. Záchod je umístěn na chodbě a užívá ho ještě jedna romská rodina, s níž nejsou v příbuzenském vztahu. Pokud se jim nepodaří sehnat větší byt s koupelnou a teplou vodou, plánují si zabudovat karmu a sprchový kout. Dále ji tíží její nezaměstnanost.

Rodina paní Stely i jejího manžela pochází ze Slovenska. Mezi sebou a příbuznými hovoří převážně romským jazykem. Vnuky však romštinu neučí, ani na ně romsky nehovoří. Paní Stela i její manžel se obávají toho, že by se vnukům mohla ve škole plést romština s češtinou. Občas prý sice vnuci vysloví romská slova nebo zpívají romské písničky, ale podle slov paní Stely chlapci ani nerozumí tomu, co říkají a zpívají. Také mi vysvětluje, že až budou její vnuci velcí a budou sami chtít, romštinu se naučí.

Hodnocení školy babičkou

Se školou, kam Tomášek dochází, je paní Stela spokojená. Účastní se rodičovských schůzek a s třídní učitelkou si rozumí. Pokud je Tomášek nemocný, navštěvuje paní Stela třídní učitelku, která jí dává úkoly pro Tomáška, aby nezameškal učivo.

Posouzení školní úspěšnosti dítěte babičkou

Dva roky docházel Tomášek pravidelně do Klubíčka. Přípravnou třídu navštěvoval ve školním roce 2005/2006. Do 1. třídy, v září 2006, se mu zpočátku chodit nechtělo. Tomášek neustále přemlouval babičku, aby ho nechala doma. Nechtělo se mu ráno vstávat. Na přimluvení manžela napsala Tomáškově několikrát omluvenku. Sděluje mi, že v té době měla obavu, že ho snad s manželem moc rozmazlili.

S učitelkami i se spolužáky si, podle slov paní Stely, Tomášek rozumí. Domnívá se, že ho ve škole nejvíce baví hudební výchova, neustále si totiž prozpěvuje. Myslí si, že Tomáše během roku nebavila logopedie. Nesprávně vyslovoval hlásky Š, Ř a musel je neustále cvičit ve škole i doma. Paní Stela s ním každý den cvičila výslovnost, během jakékoliv činnosti mu doma opakovala, jak má správně písmena vyslovovat.

Nyní vyslovuje obě hlásky správně. Tomášek docházel téměř celý školní rok na doučování matematiky a čtení, protože mu tyto předměty dělaly největší potíže. Během školního roku chtěla paní Stela Tomáška přihlásit do různých kroužků, ale on si to nepřál.

S úkoly se snaží paní Stela i její manžel Tomáškoví i jeho bratrům pomoci. Úkolům, které má plnit David, paní Stela i její manžel rozumí. S některými úkoly starších vnuků (např. s množinami) si však již nevědí rady a posílají děti do Erka.

Tomášek bývá od babičky pochválen tehdy, když si napíše hezky domácí úkol, když jí pomáhá při vaření či s nákupem. S manželem Tomáška za nic netrestají, občas ho slovně napomenou. O Tomáškoví mi jeho babička sděluje, že nezlobí a je hodný.

Paní Stela si myslí, že poslední dobou bývá Tomášek často nemocný. „Je nachlazený, mívá horečky a kašel.“ „Učení ale vždy dožene, po návratu do školy se nevyskytují problémy,“ popisuje mi paní Stela.

Tomášek je ve svém volném čase venku s bratry a s ostatními dětmi. Často navštěvuje Erko. Paní Stela se zúčastňuje Mikulášské, vánoční besídky a různých akcí pořádaných tímto zařízením. Na společné vycházky či výlety babička s manželem a vnuky chodí pouze občas. Vnuci jsou totiž neustále venku s dětmi a manžel pracuje do večera. Když ale mají všichni čas, posadí se ke stolu a hrají spolu kostky, dostihy nebo staví puzzle. Paní Stela si myslí, že Tomášek je ve skládání puzzle velmi šikovný. Také jí rád pomáhá s vařením a ještě raději jí, proto by chtěla, aby se vyučil kuchařem. „Doufám jen, že neumru dřív než se vyučí a zůstanu ještě chvíli zdravá, abych mu mohla k vyučení pomoci,“ svěřuje se mi se svými obavami paní Stela.

Pozorování babičky

Tomášková babička se na první čtyři osobně domluvené schůzky, které se měly odehrát v Erku, nedostavila. Když jsem ji pak vždy šla navštívit a domluvit si náhradní termín schůzky, pokaždé se mi omluvila a vysvětlovala mi rodinné důvody, kvůli kterým se nemohla na smlouvanou schůzku dostavit. Na rozhovor jsem nakonec byla pozvána přímo k nim do bytu. Paní Stela mě uvítala velice přívětivě. Byla vstřícná, klidná a usměvavá. Hovořila romským etnolektem češtiny.

Oblečena byla do čistých sportovních kalhot modré barvy a modrého čistého trička. Své krátké vlasy měla ošetřené trvalou a obarvené na černo. Nehty měla upravené a nalakované na načerveno. Je kuřačka, přede mnou však nekouřila.

Pozorování rodinného prostředí

S Tomáškovou babičkou jsem si povídala v jejich bytě velkém 1 + 1. Byt nemá žádnou předsíň. Přímo ze schodiště domu se vchází do kuchyně bytu. Kuchyně byla zařízená starší kuchyňskou linkou s dřezem, plynovým sporákem, byly tu také dvě lednice a jeden mrazák. Stála tu i větší skříň s prosklenými poličkami, ve které byly vyrovnané porcelánové hrnky. Vedlejší místnost, do které jsem byla pozvána, slouží jako jídelna, obývací pokoj i ložnice dohromady. V místnosti se nacházela obývací stěna, v jejíž poličkách byly vystavené skleničky různých velikostí, porcelánové hrnky, šálky, různé keramické drobnosti a sošky Panny Marie. Na obývací stěně byl prostor vyplněn květinami a také asi šesti vázami plnými různými druhy květin, které dostala paní Stela od příbuzných k narozeninám. V této místnosti nechyběla televize, video a DVD přehrávač.

V místnosti dále byly dvě rozkládací pohovky, jedna postel, mohutná skříň na oblečení a menší stůl. Uprostřed místnosti pak byl stůl se šesti židlemi. Na oknech visely bílé záclony. I přesto, že se mi zdálo, že je v bytě uklizeno a čisto, nesměla jsem se zout, neboť prý nebylo vytřeno.

Byt není vybaven sociálním zařízením, není tu ani teplá voda. Hygiena se provádí po ohřátí vody v plastové vaničce („lavoru“). Záchod zabudovaný na chodbě mají společný s jednou romskou rodinou.

Na stěnách obývacího pokoje viselo mnoho fotografií blízkých příbuzných, obrázky Panny Marie a Ježíše Krista. Svaté obrázky se nacházely i v kuchyni.

4.2 POPIS VLASTNÍHO TERÉNNÍHO VÝZKUMU A VÝSLEKY Z DRUHÉHO OBDOBÍ SBĚRU DAT

1) Rozhovor s Johankou a její maminkou

Rozhovor s Johankou

Údaje o dítěti

Johanka (7 let) nastoupila v září 2007 do 1. třídy základní školy, kterou navštěvuje i její starší sestra (10 let).

Vztah dítěte ke škole

Do školy Johanka chodí ráda a pravidelně, ve škole se jí líbí. Sděluje mi, že kdyby do školy nechodila, přišla by k nim domů „sociálka“. Myslí si, že je dobré se učit, abychom dostávali ve škole hezké známky. Jinou důležitost vzdělání si neuvědomuje. Třídní učitelku má ráda, přesto ale někdy nerozumí jejím pokynům. Johanka nedokáže už dále konkretizovat o jaké pokyny jde.

Ve škole ji baví čtení a psaní úloh z matematiky. Jejím nejoblíbenějším předmětem je hudební výchova. Nebaví ji a ani jí prý moc nejde psaní v rámci českého jazyka a vymalovávání obrázků, zadaných třídní učitelkou. Také ji ve škole baví hrát si a nemá ráda, když se spolužáci mezi sebou hádají. Johanka nechodí na žádné doučování a školních zájmových kroužků se také neúčastní.

Ve škole se Johanka naučila číst, psát, počítat. Neví, které vědomosti získané ve škole, jsou pro ni důležité. Nedokáže mi také sdělit, v čem se během docházky do školy zlepšila a co by se chtěla ještě naučit.

Vztah k ostatním dětem

Se všemi spolužáky si Johanka rozumí, některé mi vyjmenovává. Popisuje mi také spolužáka (Roma), za kterého se prý jednou vdá. Jsem pozvána na svatbu. Sděluje mi, že se jí jednou někdo ve škole posmíval, blíže se mi ale už nesvěřuje. S některými spolužáky (romskými) se vídá na hřišti, v parku nebo v Erku.

Informace o rodinném prostředí

Dětský pokoj má Johanka společný se sestrami, psací stůl v něm však chybí. Johanka má do školy všechny pomůcky, které potřebuje. Domácí úkoly si píše nejčastěji s „tetou“ (pracovnice Erka) a pravidelně se s ní také doučuje látku z různých předmětů dle potřeby. Za určitý počet splněných úkolů pak Johanka od „tety“ dostává odměnu. Doma píše úkoly a učí se spíše s maminkou u jídelního stolu v kuchyni. Říká, že na učení má doma „docela klid“. Pochválená bývá od rodičů často za pěkné čtení. „Vynadáno dostanu, když přijdu pozdě domů a za odmlouvání,“ vysvětluje mi. Oba rodiče kontrolují každý den žákovskou knížku a ptají se Johanky na školu.

Doma si Johanka nejraději hraje s panenkami. Ráda chodí se sestrami a kamarády do Erka, na hřiště, „na město“. S rodiči a se sestrami chodí na procházky a na návštěvy k příbuzným. „Maminka se stará celý den o sestřičku a chodí za babičkou, táta staví,“ popisuje mi Johanka denní činnost svých rodičů. „Máma i táta doma mluví česky a cikánsky.“ „Taťka s mamkou mi říkají české pohádky, třeba O červené Karkulce, o Romech ne,“ vysvětluje mi. Ve škole o Romech od paní učitelky také prý vůbec nic neslyšela. Romská pohádka by ji zajímala a žádá mě, abych jí nějakou příště vyprávěla.

Pohled dítěte na svoji školní úspěšnost a doplňující informace

Johanka si myslí si, že je úspěšná v matematice. Také ji baví zpívat a být venku s dětmi. Momentálně ji nic netrápí, se starostmi by se obrátila na paní učitelku. Nemyslí si, že by bývala nemocná častěji než ostatní spolužáci. „Ale když jsem nemocná, tak za to přeci nemůžu,“ dodává. Až bude velká, chtěla by být princeznou. „Nebo raději prodavačkou,“ mění svou volbu Johanka.

Pozorování dítěte

Johanka měla na sobě moderní riflové kalhoty a růžové tričko s nápisem. Během rozhovoru byla málo soustředěná, nechala se rychle rozptýlit jinými podněty (vzdálené hlasy a smích dětí). K tématu našeho rozhovoru jsem ji musela každou chvíli směřovat. Nedokončovala věty, nevyjadřovala se úplně. V její řeči byl zřejmý romský etnolekt češtiny.

Vysvědčení z pololetí 1. třídy ve školním roce 2007/2008

	1. pololetí
Chování	1
Český jazyk	3
Prvouka	2
Matematika	3
Hudební výchova	1
Výtvarná výchova	1
Pracovní činnosti	2
Tělesná výchova	1

Rozhovor s maminkou (paní Lucí)

Údaje o rodiči

Paní Lucie je s nejmladší dcerou na rodičovské dovolené. Její partner a otec jejích dcer pracuje ve stavebnictví. Se svou současnou životní situací je velmi spokojená. Vzdělání považuje za velmi důležité. „Víte, myslím si, že všechna výchova je od rodičů.“ „To, jak se děti chovají a jak mluví, závisí na rodičích.“ „Jak si rodiče dítě vychovávají, takové bude,“ dodává.

Hodnocení školy rodičem

Johanka se do školy každý den těší, dochází do ní pravidelně. S třídní učitelkou si paní Lucie rozumí, účastní se rodičovských schůzek a s výukou je spokojena. S paní učitelkou i se spolužáky si prý Johanka rozumí. Ve třídě má Johanka dokonce sestřenici.

Posouzení školní úspěšnosti dítěte rodičem

Na školu si, podle slov paní Lucie, zvykla Johanka „docela dobře“. Do 1. třídy se těšila. Nejraději má Johanka ve škole čtení, často si čte i doma. „Nečte ale hezky, čte moc pomalu a slabikami, nespojuje slova dohromady,“ dodává paní Lucie. Nebaví ji matematika a ani jí prý moc nejde, především odčítání. Baví ji tělesná výchova a malování. Johanka se neúčastní žádného doučování ani školního kroužku.

Ve škole se již Johanka naučila číst a psát. Během pololetí se zlepšila ve čtení. Paní Lucie a její partner se s Johankou často učí, především matematiku a čtení. Některé domácí úkoly si Johanka vypracovává v Erku. Pochválená je od rodičů slovně za hezké známky. „Na zadek“ dostane za odmlouvání a zlobení. Paní Lucie by si přála, aby se Johanka jednou vyučila švadlenou nebo kuchařkou. Ve vyučení ji chce podporovat. Ve svém volném čase chodí Johanka se sestrami na hřiště a do Erka. „Úspěšná je Johanka v malování.“ „Při malování je potichu, soustředí se a maluje moc hezky.“ „Má radost, když jí obrázek pochválím,“ vysvětluje mi paní Lucie. Doma si Johanka hraje často s panenkami. Společně chodí celá rodina o víkendu na vycházky nebo se dívají na pohádky. Podle slov paní Lucie nebývá Johanka často nemocná.

Romsky paní Lucie a její partner své dcery neučí. Mají obavu, že by se jim romština pletla ve škole a „stejně by jim to bylo v dnešní době k ničemu.“ Jejich dcery rozumí pouze některým slovům, romský jazyk používat neumí.

Pozorování maminky

Rozhovor s paní Lucií se uskutečnil v cukrárně. Během našeho rozhovoru se o nejmladší dceru staral doma partner paní Lucie. Paní Lucie měla na sobě riflové kalhoty a moderní pletenou halenu. Vlasy měla sestříhané k ramenům a obarvené nahnědo. Na krku měla pověšený stříbrný řetízek, neměla žádné náušnice ani prstýnky. Maminka Johanky byla milá, neustále se usmívala, držela se témat našeho rozhovoru. Vyjadřovala se slušně, v její řeči byl zřejmý romský etnolekt češtiny.

Pozorování rodinného prostředí

Byt paní Lucie a jejího partnera jsem navštívila v době, kdy jsem se přišla domluvit na termín našeho rozhovoru. Předsíň bytu byla uklizená, kuchyně byla čerstvě vymalovaná do sytě růžové barvy a na oknech visely dlouhé bílé záclony. Byl tu i nový dřevěný stůl s lavicí a dvěma židlemi. Žádnou jinou změnu jsem v kuchyni jinak nezaregistrovala. Dětský pokoj byl již, podle slov paní Lucie, také zrekonstruovaný, ale do něj jsem neměla možnost nahlédnout.

2) Rozhovor s Matějem, Markétkou a s jejich maminkou (paní Jitkou)

V listopadu 2007 odjela paní Jitka s manželem a svými dětmi (Matějem a Markétkou) do Anglie. Rozhovor s nimi se tedy nemohl uskutečnit, a tak jsem navštívila alespoň sestru paní Jitky. Od ní jsem se dozvěděla, že celá tato rodina bydlí v Anglii v bytě 2 + 1 panelového domu. Paní Jitka vybaluje zboží v hypermarketu a její manžel je zaměstnán jako zedník. Výplatu i přídavky na své děti dostávají každý týden a jsou nadmíru spokojeni. Matěj i Markétka docházejí v Anglii do základní školy, kde mají ve své třídě k dispozici českou pedagogickou asistentku. Ta jim překládá pokyny učitelů a snaží se je naučit anglický jazyk. „Ve škole jim to prý jde a děti už tu angličtinu taky docela začínají ovládat,“ vypráví sestra paní Jitky.

Paní Jitka ani její manžel prý nechtějí zůstat v Anglii natrvalo. Plánují našetřit si peníze a vrátit se zpět do České republiky. Jejich snem je koupit nebo postavit si vlastní dům někde na okraji města nebo na venkově. „Hlavně dětem se angličtina bude hodit.“ „Třeba pak najdou dobře placené místo, přála bych jim to,“ zamýšlí se sestra paní Jitky.

3) Rozhovor s Adámekem a jeho maminkou

Rozhovor s Adámekem

Údaje o dítěti

Adámek dochází od září 2007 do 2. třídy pro děti se specifickými poruchami učení.

Vztah dítěte ke škole

Ve škole se Adámekovi líbí, chodí do ní rád a říká, že „učení je důležité třeba proto, abych rozuměl tomu, co si říkají lidé v Itálii.“ S třídní učitelkou si rozumí. Ve škole Adámka nejvíce baví matematika a čtení. Nemá rád výtvarnou výchovu. Není prý nic, co by mu nešlo. Na doučování ani do žádných kroužků nedochází. Ve škole se naučil počítat, psát a číst. Zlepšil se ve čtení a psaní, které mu však i nadále činí potíže. Chtěl by se naučit anglicky a německy.

Vztah k ostatním dětem

Adámek má ve třídě kamarády (neromské i romské) a tráví s nimi občas i volný čas.

Informace o rodinném prostředí

Doma má Adámek pokoj s mladším bratrem, má svůj koutek. Do školy má všechny pomůcky, které potřebuje. Domácí úkoly píše a učí se pouze s maminkou, na učení má doma klid. Pochválen bývá od mamky za hezké známky (1,2) a také, když si po sobě uklidí hračky. Trestán nebývá za nic. Maminka se každý den ptá, co dělal ve škole a co nového probírali. Také se společně s babičkou každý den ptají, jak se mu ve škole líbilo a zajímají je známky, které Adámek dostal. Ve volném čase chodí Adámek rád ven s dětmi (romskými i českými) - na hřiště, do parku, nebo hrají hru „na babu“. Rád také hraje počítačové hry. S maminkou a bratrem chodí na procházky a na hřiště, někdy na různé výlety. Doma hovoří maminka česky, pouze občas použije romské slovo, babička používá romštinu více. Romsky Adámka nikdo neučí, ani by se romsky naučit nechtěl, protože by ho to nebavilo. Nezajímaly by ho ani romské příběhy nebo hádanky. Rozumí některým romským slovům, ale vyslovit a používat je nedokáže.

Pohled dítěte na svoji školní úspěšnost a doplňující informace

Adámek si rád čte, třeba Ferdu Mravence. Rád také chodí ven za dětmi. Častěji nemocný než ostatní děti nebývá. Kdyby ho něco trápilo, svěřil by se mamince. Momentálně nemá žádný problém či těžkost. Myslí si, že je úspěšný v tělesné výchově. Také dobře ovládá počítač. Nedokáže mi říct, čím by se chtěl stát, až vyroste.

Vysvědčení z pololetí 2. třídy ve školním roce 2007/2008

	1. pololetí
Chování	1
Český jazyk	2
Prvouka	1
Matematika	1
Hudební výchova	1
Výtvarná výchova	1
Pracovní činnosti	1
Tělesná výchova	1

Pozorování dítěte

S Adámkem jsem si povídala v klubovně Erka. Na sobě měl riflové kalhoty a moderní mikinu. Držel se témat našeho rozhovoru a hovořil plynně, chvílemi se rozmýšlel. Na rozhovor se plně soustředil, nenechal se rozptýlit zpěvem dětí a dalším hlukem z chodby. Romský etnolekt češtiny nebyl v jeho řeči patrný.

V Erku využívá Adámek především počítačovou místnost a tělocvičnu, účastní se také různých soutěží a výletů pořádaných tímto zařízením. Domácí úkoly v Erku nepíše, ani se zde nedoučuje.

Rozhovor s maminkou (paní Emou)

Údaje o rodiči

Paní Ema i nadále pracuje jako pracovnice v sociálních službách a terénní pracovnice v Erku na poloviční úvazek. Paní Ema bydlí se svými syny, partnerovou maminkou a sestrou ve stejném bytě. Všichni si navzájem rozumí. Partner paní Emy je stále ve výkonu trestu odnětí svobody. Píší si dopisy a paní Ema se ho snaží často navštěvovat, někdy i se syny, pokud chtějí.

Se svou současnou životní situací je paní Ema nespokojená. Říká, že člověk by nikdy neměl být úplně spokojen, vždy by měl chtít něco víc a snažit se to získat. „Mám pocit, že když se člověk cítí delší dobu být spokojen se svým životem, musí přijít nějaká daň,“ dodává. „Já bych se cítila šťastná, kdybych měla doma vedle sebe svého partnera, a díky tomu spokojenou jeho matku a samozřejmě zdravé děti.“ „Jsem ale také ráda, že si mohu rozsvítit, zatopit, že mám v bytě čisto.“ „Možná to zní samozřejmě, ale poznala jsem mnoho lidí, co tyto možnosti nemají.“ „Proto si toho tolik vážím,“ dodává Adámkova maminka.

Vzdělání paní Ema považuje za „ohromně důležité“, oběma synům tuto důležitost neustále vysvětluje a opakuje. Paní Ema mi sděluje, že jejím největším koníčkem je její práce a její děti. Také ji baví trávit čas s ostatními dětmi, které jsou s ní v příbuzenském i nepříbuzenském vztahu. To, že je ve svém životě neustále obkloповána dětmi, jí připadá už jako samozřejmost. Už jako malá se totiž starala o mladší děti, každý rodič jí je svěřoval a důvěřoval jí.

Hodnocení školy rodičem

Do školy dochází Adam pravidelně. Paní Ema se domnívá, že děti dostávají ve škole mnoho domácích úkolů, jinak je s formou výuky svého syna spokojená. Na všechny rodičovské schůzky dochází a s třídní učitelkou si rozumí. Pedagogickou asistentku zná pouze z vyprávění Adámka. Ta se totiž rodičovských schůzek neúčastní.

Posouzení školní úspěšnosti dítěte rodičem

Do školy se Adámek moc netěšil, ale na docházku do školy si zvykl poměrně rychle. S paní učitelkou i s pedagogickou asistentkou si Adámek rozumí. Doma o nich hovoří jako o moc hodných. S dětmi ve třídě si také rozumí, ve svém volném čase se s nimi nevidá. Ve škole ho nejvíce baví prvouka, tělesná výchova a matematika. Paní Ema si všimla, že sešit do prvouky má velice pěkně vedený a upravený. Nemá rád a zároveň mu největší potíže činí český jazyk. Adámek je pedagogicko-psychologickou poradnou diagnostikován jako dysortografik, proto např. vynechává či zaměňuje při psaní písmena.

Ve škole se toho již mnoho naučil, např. číst a počítat. Paní Ema se domnívá, že se Adámek zlepšil ve všech předmětech. Adámek nedochází na žádné doučování ani nenavštěvuje žádný kroužek. Na počátku školního roku docházel do kroužku počítačů a do výtvarného kroužku. Kroužku se však účastnilo mnoho dětí a ostatní museli čekat, než se jim bude paní učitelka věnovat, a to ho nebavilo.

Doma nejčastěji vypráví, co dostal nového za známky a jaké má domácí úkoly. S domácími úkoly mu pomáhá paní Ema po příchodu z práce. Každý den má Adámek domácí úlohy z matematiky a českého jazyka. Úkoly jsou dlouhé, proto mu paní Ema dává přestávky na hraní. Každý den také Adámek čte. Paní Ema chválí Adámka za hezké známky (1, 2), a to slovně nebo mu něco koupí. Potrestán bývá občas pohlavkem za zlobení nebo odmlouvání. Někdy však mívá pocit, že je na Adama hodná i ve chvíli, kdyby neměla být. „Jsem máma, neumím být prostě taky tátou,“ dodává.

Paní Ema by chtěla, aby se jednou Adam sám rozhodl pro své budoucí povolání, nebude ho prý do ničeho nutit. Je odhodlaná mu poradit a ve škole ho finančně podpořit. Říká, že „pokud je člověk šikovný, může si i díky řemeslu vydělat pěkné peníze.“

Ve volném čase Adam hraje hry na počítači, rád také maluje a někdy vyplňuje i úkoly z různých cvičebních listů, které nemá za domácí úkol. Nebývá více nemocný, než ostatní děti. V běžné mluvě nepoužívá Adámek romská slova, romštině však rozumí a některá romská slova umí použít. Paní Ema svým synům nevypráví romské pohádky ani povídky. Neučí je romskou řeč.

Paní Ema se domnívá, že Adámek je úspěšný v matematice a prvouce. Společně se svými syny a ostatními příbuznými i nepříbuznými dětmi tráví paní Ema čas na hřišti. Se syny také chodí na návštěvy k příbuzným.

Pozorování maminky

S paní Emou jsem vedla rozhovor v Erku. Měla na sobě černé kalhoty a černé tričko s bílými znaky. Svě na černo obarvené vlasy měla sestříhané a hezky upravené. Nehty měla nalakované načerveno a na ruku měla několik stříbrných prstýnků, které ladily se stříbrnými náušnicemi. Celkově jí to slušelo.

Paní Ema mluvila souvisle, držela se témat našeho rozhovoru. V řeči byla velice temperamentní, přitom na mě působila klidně. Během rozhovoru nebyl zřejmý romský etnolekt češtiny.

Pozorování rodinného prostředí

Byt paní Emy, jejího partnera, manželovy maminky a sestry je velmi útulný. Prostorná chodba je vymalovaná dožluta, stejně jako kuchyně. V docela malé kuchyni je menší dřevěný stůl se čtyřmi židlemi, kuchyňská linka a stůl s televizí. Kuchyně je vybavena rychlovarnou konvicí, lednicí s mrazákem, mikrovlnou a elektrickou troubou.

Pokoj paní Emy a jejích synů je velice prakticky zařízený. V místnosti je vestavěná palanda na spaní. Je zde dětský stolní stůl, na kterém je počítač i dostatečný prostor pro psaní úkolů, malování apod. Také tu je televize a police s hračkami, vystavenými keramickými figurkami a s dětskými knihami. Na zemi je koberec a matrace, na které si mohou děti hrát.

4) Rozhovor s Terezkou a její maminkou

Rozhovor s Terezkou

Údaje o dítěti

Terezka ve školním roce 2007/2008 opakuje 1. třídu.

Vztah dítěte ke škole

Do školy dochází Terezka velice ráda a pravidelně. Ve škole se jí všechno líbí a učení ji baví. Myslí si, že je vzdělání důležité, ale neví proč. Říká o sobě, že je ještě malá a až bude dospělá, bude všemu lépe rozumět. Terezka si s třídní učitelkou rozumí, hodnotí ji jako hodnou, i když občas přísnou.

Ve škole ji nejvíce baví tělesná výchova, výtvarná výchova a školní procházky venku. Má ráda všechny předměty. Potíže má trochu s matematikou, ale i přesto dostala na vysvědčení jedničku. Terezka se domnívá, že ze všeho nejdůležitější je umět číst, psát a správně mluvit. Na doučování nechodí. Zato pravidelně dochází k velice hodné paní učitelce do výtvarného kroužku, kde nejenom kreslí, ale vyrábí výrobky z různých materiálů. Každý den po škole zůstává Terezka ve školní družině. Ve škole se toho již Terezka mnoho naučila, např. číst a psát. Myslí si, že oproti loňskému školnímu roku se zlepšila úplně ve všem. Ve škole by se chtěla naučit ještě rychle číst.

Vztah k ostatním dětem

Ve třídě má Terezka romské i neromské spolužáky. Se všemi se baví, nikdo se jí neposmíval. S některými (spíše romskými) se schází ve svém volném čase v Erku, v parku nebo na houpačkách.

Informace o rodinném prostředí

Terezka má již svůj vlastní pokoj, svůj stůl. Do školy má všechny potřebné pomůcky. Domácí úkoly si plní doma s maminkou nebo s tatínkem. Úkoly vypracovává většinou chvíli po příchodu domů, po splnění domácích úkolů si může chvíli hrát, poté se musí učit a po učení může jít s dětmi ven. „Tento školní rok se učím mnohem víc, než ten loňský,“ svěruje se mi Terezka. Na učení má klid a učí se sama i s maminkou.

Především maminka kontroluje každý den žákovskou knížku a notýsek. Pochválená bývá Terezka od rodičů slovně, dostává také peníze, za které si může koupit, co chce. Rodiče ji prý za nic netrestají.

Ve svém volném čase si hraje doma s panenkami a domečkem pro panenky nebo tráví čas s dětmi v Erku, na houpačkách nebo na hřišti. S rodiči, sestrou a synovcem chodí Terezka na vycházky do parku. Terezka neví, co dělají její rodiče během dne. Ví, že maminka se momentálně uchází o místo uklízečky (neví kde) a tatínek již sehnal práci (Terezka neví jakou). Doma i ve společnosti mluví rodiče česky. Pouze s příbuznými a babičkou Terezky hovoří rodiče romsky i česky. Terezka romský jazyk nepoužívá, některým romským slovům rozumí. O Romech jí doma nikdo nevypráví. Terezka neumí žádnou romskou pohádku, povídku a nechtěla by je ani znát. „Nezajímá mě to, Romové jsou zlí, bijí se a nadávají si.“ „Chci se učit o českých dětech,“ vysvětluje mi Terezka.

Pohled dítěte na svoji školní úspěšnost a doplňující informace

Terezka ráda maluje a vyrábí. Nebývá často nemocná. Kdyby ji něco trápilo, světila by se mamince, mně nebo některé jiné z „tet“ (tak oslovují děti pracovnice Erka).

Myslí si, že je úspěšná ve čtení a psaní. Až bude velká, chtěla by se stát sekretářkou (toto povolání neuměla sama nazvat; mluvila o paní, která „vyplňuje papíry a vaří kávu,...“), protože si na ni ráda hraje.

Pozorování dítěte

Terezka byla oblečená do bílého svetru, do moderní černé krátké sukně a bílých kozaček. Své černé vlasy k ramenům měla rozpuštěné. Během rozhovoru se neustále usmívala, byla velice chápavá a hovorná. Dávala bedlivý pozor na téma našeho hovoru, nenechala se ničím rozptýlit. V její řeči byl zřejmý romský etnolekt češtiny.

V Erku si často s ostatními dětmi hraje „na paní prodavačku“ nebo „na banku“. Účastní se různých her a soutěží. Také ráda vyrábí z různých materiálů a navléká korálky. Je snaživá a ocenění ji potěší.

Vysvědčení z pololetí 1. třídy ve školním roce 2007/2008

	1. pololetí
Chování	1
Český jazyk	1
Prvouka	1
Matematika	1
Hudební výchova	1
Výtvarná výchova	1
Pracovní činnosti	1
Tělesná výchova	1

Počet zameškaných hodin za první pololetí: 33

Rozhovor s maminkou (paní Blankou)

Údaje o rodiči

Dcera (17 let) paní Blanky a jejího manžela se spolu se svým přítelem a synem odstěhovali do jiného bytu. Momentálně tedy bydlí v bytě paní Blanka pouze s manželem a Terezkou.

Se svou současnou životní situací není maminka Terezky spokojena, především kvůli tomu, že je stále nezaměstnaná, nenavštěvuje žádný rekvalifikační kurz. Kvůli Terezce shání práci pouze na částečný úvazek a práci se jí nedaří nalézt. Je přesvědčena o tom, že kdyby hledala práci na plný úvazek, byla by zaměstnána. Bojí se však nechávat ráno Terezku samotnou doma, sama by se prý do školy ještě nevypravila. Manžel paní Blanky pracuje příležitostně jako zedník.. Vzdělání považuje paní Blanka i její manžel za velice důležité.

Hodnocení školy rodičem

Do školy dochází Terezka pravidelně. S výukou je paní Blanka spokojená. Každé tři měsíce dochází na rodičovské schůzky, s třídní učitelkou si rozumí. Přála by si, aby Terezka docházela do školy na doučování čtení, při příští rodičovské schůzce se chce paní Blanka na doučování paní učitelky zeptat.

Posouzení školní úspěšnosti dítěte rodičem

Do školy se Tereзка těšila a zvykla si velice rychle. Dochází do ní pravidelně a ráda. S paní učitelkou i se spolužáky (romskými a českými) si prý Tereзка rozumí.

Nejraději má Tereзка ve škole výtvarnou výchovu. Paní Blanka neví o ničem, co by její dceru nebavilo. „Potíže ji dělá trochu čtení a v matematice si neustále plete znaménka + a –“. „Ve škole se už naučila psát, počítat a trochu číst.“ „Za toto pololetí se zlepšila snad ve všem,“ popisuje mi maminka Terezky. Tereзка nedochází na žádné doučování ani do žádného kroužku. Úkoly s ní píše paní Blanka, snaží se s ní také číst, ale Tereзка je často netrpělivá a chce jít už ven za dětmi. Tereзка bývá pochválena za hezké známky a pokud se snaží pěkně a správně číst. Jestliže dostane ve škole pětku, má zákaz jít ven za dětmi a musí se učit. „Zákaz ale málokdy dodržím, protože Tereзка žadoní a brečí a tak ji nakonec ven pustím.“ „Vím ale, že bych trest měla dodržet,“ sděluje mi paní Blanka.

Tereзка se doma často zmiňuje o tom, že by chtěla být paní prodavačkou. „Myslím si, že se to mnohokrát ještě změní.“ „Ve vzdělání ji chci podporovat, jak to půjde.“ „Chtěla bych, aby se alespoň vyučila,“ svěřuje se mi paní Blanka.

Ve svém volném čase je Tereзка nejraději venku s dětmi (v Erku, na hřišti, v parku). Paní Blanka se domnívá, že Tereзка je úspěšná ve zpěvu a tancování, neboť jí tyto činnosti baví doma i v Erku. Ve škole je úspěšná ve výtvarné výchově. Tereзка nebývá, podle slov své maminky, často nemocná.

Paní Blanka je přesvědčena o tom, že by Terezce romština ztěžovala učení, proto ji s manželem romsky neučí. Tereзка rozumí některým romským slovům, ale romštinu používat neumí. Romské pohádky a příběhy Terezce a jejím sourozencům vždy vyprávěl jejich dědeček, dokud ještě žil. Nyní je už Terezce nikdo nevypráví, protože je nikdo tolik nezná. Společně chodí celá rodina na procházky nebo navštěvovat příbuzné.

Pozorování maminky

Paní Blanka byla oblečená do bílých domácích kalhot a bílého trička. Své dlouhé vlasy měla upravené a obarvené do mahagonova. Na ruce měla zlatý prstýnek. Nebyla nalíčená, ale přesto jí to slušelo.

Byla vstřícná, přívětivá, udržovala se mnou oční kontakt a nabídla mi kávu. Úsměv na její tváři jsem zpozorovala pouze několikrát, z její tváře se daly vyčíst spíše starosti. Kromě hlavních témat našeho rozhovoru jsme se bavili o nezaměstnanosti, bytové situaci a o politice. V její řeči byl znát romský etnolekt češtiny.

Pozorování rodinného prostředí

Na rozhovor mě paní Blanka pozvala do jejich velice čistě uklizeného městského bytu 2 + 1. Sňh a kuchyně byly sladěny do teplých červených barev. V menší moderně zařízené kuchyni, kde se rozhovor odehrával, byl dřevěný stůl se třemi židlemi. Kuchyně byla vybavena elektrickou a mikrovlnou troubou, rychlovarnou konvicí, lednicí s mrazákem. Na kuchyňské lince stál pouze košík se sladkostmi, jinak byla čistě uklizena. Na stěnách viselo mnoho fotografií dětí a vnoučat paní Blanky a jejího muže. Útulnost kuchyně dotvářely jistě také živé květiny. I umělé zelené květiny zaujímaly některá místa na stěnách kuchyně. Na okně visela bílá záclona ozdobená barevnými motýlky. Na zemi byl červený koberec. Z vedlejší místnosti byl slyšet zpěv jednoho okrasného ptáka, kterého dostala paní Blanka od svých dětí. Během našeho rozhovoru jsme nebyli ničím rušeni.

5) Rozhovor s Klárkou a její maminkou

Rozhovor s Klárkou

Údaje o dítěti

Od září 2007 navštěvuje Klárka 1. třídu a zanedlouho bude mít čtvrtého sourozence, sestřičku.

Vztah dítěte ke škole

Do 1. třídy se Klárka těšila, na docházku do školy si, podle jejích slov, zvykla. Ve škole ji učení baví, moc se jí tam líbí. Myslí si, že je vzdělání důležité. Neví však proč. Paní učitelka je prý na Klárku hodná, rozumí si s ní. Klárku mrzí, že některé děti paní učitelku zlobí. Pedagogická asistentka každý den Klárku vozí autem nebo s ní jede trolejbusem do školy i ze školy. „Paní asistentka je Romka a mám ji taky ráda,“ dodává.

Ve škole Klárku baví všechny předměty, nejvíce čtení, dále psaní diktátů z českého jazyka, výtvarná a tělesná výchova, prvouka a počítání. Sděluje mi, že není předmět, který by jí nebavil. „Trochu mi nejde matematika – počítat,“ říká o předmětu, který jí činí potíže. „Nechodím na doučování ani do školních kroužků, ale v družině se někdy učíme anglicky a baví mě to,“ svěřuje se mi Klárka. Myslí si, že z předmětů je nejdůležitější čtení a psaní. Sděluje mi, že ve škole se naučila číst, psát a něco spočítat. Neví, co by se ještě chtěla naučit a dodává „všechno už umím“.

Vztah k ostatním dětem

Ve třídě má kamarády (romské i neromské), s některými (romskými i neromskými) se vídá i odpoledne na hřišti. Ve škole se jí nikdo neposmíval.

Informace o rodinném prostředí

Doma Klárka nemá svůj vlastní pokoj ani svůj pracovní stůl. Do školy má všechny pomůcky, které potřebuje. Domácí úkoly si vypracovává v družině s paní učitelkou, občas v Erku s některou z „tet“ nebo sama doma u velkého stolu. Doma se učí sama. Na učení a úkoly má větší klid v družině, doma ji ruší sourozenci. Pochválená bývá od rodičů slovně za jedničky. Potrestána prý nebývá za nic. Rodiče se každý den ptají na známky a kontrolují žákovskou knížku. Klárka jim také v notýsku ukazuje vzkazy od paní učitelky.

Ve volném čase navštěvuje Klárka s rodiči tetu, u které si hraje se sestřenicemi a bratrancem. Společně pak chodí na hřiště a do parku. Klárka chodí často i k babičce a do Erka, které navštěvuje s bratrem (5 let) a sestřenicemi. S rodiči a sourozenci chodí na procházky. Doma si nejraději hraje s panenkou a kočárkem nebo si čte ze slabikáře a čítanky.

Během dne rodiče společně vaří a uklízí. Maminka doma mluví česky, tatínek hovoří česky i romsky. Romsky ji rodiče neučí, některým slovům ale rozumí. Romské pohádky jí doma nikdo nevypráví, od rodičů neslyšela ani žádnou romskou písničku. Romské pohádky a hádanky by jí však zajímaly a chtěla by je slyšet.

Pohled dítěte na svoji školní úspěšnost a doplňující informace

Klárka si ráda hraje s panenkami a kočárkem a také si ráda čte. Myslí si, že je úspěšná ve čtení. Momentálně ji nic netrápí. O svém problému by hovořila s paní učitelkou, maminkou nebo tatínkem. Myslí si, že bývá nemocná častěji než ostatní děti. Až bude velká, chtěla by se stát kuchařkou. Baví ji hrát si v dětské kuchyňce v Erku, někdy také vaří s kamarádkami a s některou z „tet“ opravdové jídlo.

Pozorování dítěte

S Klárkou jsem si povídala v klubovně Erka. Je více hovorná, než při našem prvním rozhovoru, lépe se vyjadřuje a dobře rozumí tématům, o kterých se spolu bavíme. V řeči je zřejmý romský etnolekt češtiny, nesprávně vyslovuje hlásky L, R, Ř a Ž.

Na sobě měla Klárka barevné punčochy, riflovou sukni a růžový svetr, který barevně ladil s dětskou kabelkou. Vlasy měla rozpuštěné a na ruce měla korálky, které si sama navlékala.

V Erku si nejraději hraje se svými sestřenicemi v dětské kuchyňce. Také ráda navléká korálky, maluje nebo vyrábí předměty z různým materiálů. Účastní se spolu se svým bratrem výletů a soutěží pořádaných Erkem. V kolektivu dětí nepatří mezi dominantní.

Vysvědčení z pololetí 1. třídy ve školním roce 2007/2008

	1. pololetí
Chování	1
Český jazyk	2
Prvouka	1
Matematika	1
Hudební výchova	1
Výtvarná výchova	1
Pracovní činnosti	1
Tělesná výchova	1

Počet zameškaných hodin za první pololetí: 75 hodin

Rozhovor s maminkou (paní Ivanou)

Údaje o rodiči

Maminka Klárky je v 8. měsíci těhotenství, s partnerem očekávají holčičku. Z narození dalšího dítěte má paní Ivana obavy. Není si jistá, zda zvládne péči o všechny své děti. Zvláště pak, až její nejstarší syn (5 let), nastoupí v září 2008 do 1. třídy. Již nyní je pro ni starostí Klárčina docházka do 1. třídy a s ní spojené finanční výdaje, domácí úkoly, rodičovské schůzky apod. Partner je nezaměstnaný, příležitostně pracuje na stavbách. Se svou současnou životní situací je paní Ivana docela spokojená. „Spíš musím být spokojená, nic jiného mi nezbývá,“ dodává. Na finanční situaci si paní Ivana nestěžuje a dodává: „Moje děti nebyly nikdy hladý, vždycky s penězi nějak vyjdu.“

Po narození dcery by se chtěla paní Ivana odstěhovat s partnerem a dětmi do jiného bytu (také v blízkosti centra města), kde by měli vlastní koupelnu a záchod. Uvolnili by tím také prostor partnerovým bratrům a sestrám, kteří bydlí společně s matkou partnera ve druhé místnosti bytu. Maminka Klárky se mi svěřuje, že i přesto, že si s partnerovou matkou i s jeho sourozenci rozumí, chtěla by mít více soukromí.

Maminka Klárky nemá vůbec čas na své zájmy. „Občas večer, když děti usnou, chodím s přítelem na diskotéku nebo do hospody,“ vypráví mi paní Ivana. Během její a partnerovy nepřítomnosti pohlídá děti sestra partnera.

Vzdělání nepovažuje paní Ivana ani tak za důležité, jako především za povinné. „K čemu vůbec těch devět let je, je to zbytečný, úplně k ničemu.“ „Člověk se akorát nemůže dřív přihlásit na pracák.“ „Chci, aby se Klára uměla alespoň podepsat a něco spočítat,“ líčí mi svůj názor na vzdělání maminka Klárky.

Hodnocení školy rodičem

Na počátku školního roku byla Klárka často nemocná, bolely jí zuby. Do školy nyní dochází pravidelně a veškeré zameškané učivo se prý Klárka již doučila. S výukou Klárky je paní Ivana spokojena. Zpočátku školního roku měla maminka Klárky velké obavy ze vzdálenější lokality školy. Kvůli synům nemohla a nestačila doprovázet Klárku do školy a chodit pro ni po vyučování. Nyní s Klárkou jezdí do školy i ze školy (trolejbusem nebo autem) pedagogická asistentka a paní Ivana je klidnější a spokojená.

Třídních schůzek se maminka Klárky účastní. „S učitelkou si rozumím normálně, prostě jako s učitelkou,“ popisuje mi svůj vztah paní Ivana k třídní učitelce Klárky.

Posouzení školní úspěšnosti dítěte rodičem

Klárka se do 1. třídy těšila. Do školy chodí ráda a pravidelně. Podle slov paní Ivany má Klárka paní učitelky ráda, třídní učitelka je prý velice hodná. Se spolužáky (romskými i neromskými) si Klárka rozumí. Odpoledne se s nimi však nevidá, bydlí totiž v jiných lokalitách Jihlavy. Momentálně nebývá nemocná více, než její spolužáci.

Ve škole Klárku baví anglický jazyk. Doma neustále vyslovuje nově naučená anglická slovíčka a chlubí se jimi rodičům. Paní Ivana mi nedokáže vyjmenovat předměty, které by Klárku nebavily. Sděluje mi, že Klárce dělá potíže čtení. Často si prý ale sama od sebe bere doma do rukou knihu a čte si. Paní Ivana se domnívá, že se Klárka ve čtení postupně zlepšuje.

Ve škole se Klárka účastní hodin logopedické péče, dělá jí obtíže vyslovit hlásky R, Ř, L a Ž. Klárka nenavštěvuje žádný zájmový kroužek. „Na kroužek už nezbývají peníze, např. plavání stojí 800 měsíčně.“ „Za ty peníze nakoupím raději dětem jídlo.“ „Kdybych měla pouze Klárku, tak bych ji do kroužku přihlásila,“ vysvětluje mi paní Ivana. Klárka doma nejčastěji vypráví o tom, co se nového ve škole naučila, co již umí přečíst a jaké zná nové anglické slovíčko. Domácí úkoly si vypracovává sama. Sama si i čte a učí se. Pochválená bývá Klárka slovně za jedničky. „Na zadek nebo vynadáno ode mně dostává za drzost,“ popisuje způsob potrestání maminka Klárky.

Paní Ivana nemá představu o tom, co bude Klárka dělat, až vyroste. Přeje si, aby Klárka dokončila povinnou školní docházku a pak bude záležet pouze na ni samotné. „Mě učení nebavilo a rodiče mě do ničeho nenutili.“ „Taky ji nebudu nutit.“ „Pokud se bude chtít něčím vyučit a budu mít peníze, pomůžu jí,“ dělí se o svoji představu se mnou maminka Klárky. Ve volném čase je Klárka venku s dětmi, především se svými sestřenicemi. Společně pak navštěvují především Erko.

Paní Ivana neumí hovořit romsky, pouze některým slovům rozumí. Její partner používá romštinu mnohem více. Klárka užívá několik romských slov, které ji naučila babička. Paní Ivana se domnívá, že Klárka je úspěšná v anglickém jazyce.

Nedávno se Klárka svojí mamince svěřila s tím, že by chtěla pracovat v pizzerii. Společně s partnerem a všemi dětmi chodí paní Ivana občas na vycházky nebo na hřiště. Dodává ale, že ji takovéto vycházky unavují, protože děti neustále velmi křičí a dohadují se mezi sebou.

Pozorování maminky

Maminka Klárky byla oblečena do černých kalhot a červeného trička, po místnosti chodila bosá. Své dlouhé vlasy měla obarvené do mahagonova a spletené do drdolu, nebyla nalíčená. Zdobily jí zlaté náušnice, zlatý řetízek s přívěsky a několik zlatých prstýnků na ruku. Celkově vypadala upraveně, ale zároveň unaveně.

Během rozhovoru byla velice vstřícná a hovorná. V její řeči byl zřejmý romský etnolekt češtiny. Několikrát použila během mé přítomnosti vulgární slova. Měla jsem pocit, že se nerozmýšlí nad tím, co mi odpoví. Udržovala se mnou oční kontakt a sledovala mé reakce na chování svého syna, který tancoval na stole.

Pozorování rodinného prostředí

Maminka Klárky mě díky plánovanému rozhovoru pozvala opět do jejich bytu, resp. pokoje. Pokoj, ve kterém se uskutečnil i náš první rozhovor, byl čerstvě vymalován na modro. Na stěnách pokoje však byly zřetelné „ohromné čmouhy“ a na jednu stěnu se modré barvy zřejmě ani nedostalo. I z tohoto důvodu nejspíš byly na stěnách připevněny deky s motivem delfínů a koček. Jednu ze stěn také zdobil okrasný zelený koberec a několik umělých květin. Na obou oknech visely bílé záclony s modrými závěsy z lesklého materiálu. Obývací stěna však byla postavena před jedno z oken, které téměř celé zakrývala a zamezila tak přístup k němu. Na skříni byla televize s videem a DVD přehrávačem, nechyběla tu ani hifi-věž. Police skříně již nezely prázdnotou, ale byly vyplněny srovnáním oblečením pro děti, dětskými plenami a několika plyšovými zvířaty. Poschod'ová postel, dětská postýlka, skříň na oblečení, skříň s potravinami a lednice s mrazákem nezměnily od mé minulé návštěvy své místo. Na lednici byla mikrovlnná trouba. V místnosti se nacházela i manželská postel, dvě křesla a velká sedačka, u které stál umělohmotný bílý stůl s modrým umělohmotným

ubrusem. Také tu byla navíc jedna skříň s policemi, ve kterých byly vystaveny skleničky a hrnky. V místnosti byl také připraven červený kočárek. Dřevěnou podlahu částečně překrýval červený koberec. Postele byly ustlány a v pokoji bylo celkově uklizeno. Připadalo mi až neskutečné, kolik nábytku a různých potřeb se může vejít do tak malé místnosti.

Paní Ivana mě po mém příchodu pobídla, abych si „někam sedla“. Sama během našeho rozhovoru skládala prádlo, přebalovala nejmladšího syna (1,5 roku) a neustále napomínala svého druhého nejmladšího syna (3 roky). Ten měl na každé noze obutou jinou botu, tancoval na stole a neustále dokola pouštěl hudební videoklip maďarských zpěváků, který pomocí ovládní zesiloval. Paní Ivana syna neustále napomínala, aby nestál na stole a ztišil hudbu. Také mu důrazně sdělila, že ji bolí hlava a má návštěvu. Syn se několikrát ohradil vulgární nadávkou a hudbu zesiloval dále. I ona několikrát použila neslušná slova a pohrozila mu výpraskem. Poté, co její nejmladší syn začal tancovat v postýlce a poté dále na podlaze, sděluje mi, že se asi zblázní, až si na ni kvůli hlasitosti hudby bude opět bytná stěžovat. Během rozhovoru také několikrát prohlásí, že má „zlé děti“ a označí je vulgární nadávkou.

6) Rozhovor s Olinkou a její maminkou

Rozhovor s Olinkou

Údaje o dítěti

Od září 2007 začala Olinka docházet do 2.třídy.

Vztah dítěte ke škole

Olinka se do 2. třídy vůbec netěšila. Ve škole si jí nelíbí, nenavštěvuje ji ráda, protože ji nebaví brzy ráno vstávat. Také se neučí ráda, „je to nuda,“ vysvětluje mi. Vzdělání považuje za důležité proto, abychom něco uměli a mohli pracovat. „Je také potřeba k tomu, abych si uměla něco přečíst a třeba prodavačky se musí zase naučit dobře počítat,“ dodává.

Svou třídní učitelku hodnotí jako hodnou, zato pedagogické asistentky jsou prý na ni velice přísné. Rozumí všemu, co po ní paní učitelka požaduje.

Ve škole Olinku nejvíce baví psaní, diktáty a prvouka. Připadá jí totiž, že tyto předměty ve škole rychle uběhnou. Zato vůbec ji nebaví hudební výchova, dále pak výtvarná výchova i tělesná výchova. Tyto předměty jí ve škole utíkají pomalu a považuje je za „nudné“. Stejně tak doučování čtení a logopedie, které má 2x týdně s třídní učitelkou, Olinku nebaví. Naopak ji baví počítat, ale myslí si, že matematika jí moc dobře nejde. Největší potíže jí ve škole činí čtení. Za nejdůležitější vědomosti, získané ve škole, považuje Olinka čtení, psaní a počítání. Také mi sděluje, že se toho ve škole ještě moc nenaučila, ale myslí si, že se během tohoto pololetí zlepšila v počítání. Chtěla by se naučit správně vyslovovat hlásky a umět lépe číst.

Olinka nenavštěvuje žádný zájmový kroužek. Svěřuje se mi, že mohla chodit na tancování nebo bruslení, ale její mamka nechtěla a Olinka prý nakonec také ne.

Vztah k ostatním dětem

S dětmi ve škole (romskými i neromskými) si prý Olinka docela rozumí, ve volném čase se s nimi nevidá. Má však pocit, že je ve škole u dětí (romských i neromských) spíše neoblíbená, s důvodem svého tvrzení se mi nesvěřuje.

Informace o rodinném prostředí

Doma nemá Olinka svůj vlastní pokoj, domácí úkoly si vypracovává pravidelně v Erku, doma s maminkou a občas i sama u malého stolu v pokoji. Na učení má doma klid, učí se sama. Do školy má všechny pomůcky, které potřebuje. Každý den mamka kontroluje notýsek a žákovskou knížku. Olinku chválí za pěkné známky ve škole (1, 2). Pokud Olinka zlobí nebo odmlouvá, dostane od mamky většinou facku.

Většinu svého volného času tráví Olinka se sestrou, sestřenicí a ostatními kamarády v Erku nebo „někde venku“, třeba na hřišti. S dětmi, se kterými se vidá v Erku, si docela rozumí, ale hraje si především se sestrou a sestřenicemi. V Erku se také vidá se dvěma dívkami (Romkami), které jí několikrát řekly, že „má vši a je špinavá.“ Takové označení si nenechá líbit a jejich společné setkání tak většinou končí hádkou.

Doma si nejčastěji hraje s kočárkem a panenkou. S maminkou, sestrou a bratrem chodí společně na procházky do parku. Během dne maminka uklízí a sleduje televizi.

Otec Olinky a její sestry je ve vězení. O partnerovi matky hovoří v přezdínce. Vysvětluje mi, že ho nemají se sestrou rádi a on nemá rád je, nadává jim.

Olinka nezná romské pohádky, povídky či písničky a ni by je nechtěla znát. Důvodem je podle ní to, že by se jí ostatní smály. Nedokáže konkretizovat slovo „ostatní“ (nelze tedy určit, zda měla na mysli děti romské, neromské, spolužáky či společnost obecně,...). Romsky umí vyslovit a přeložit některá neslušná slova a slovní spojení, které ji naučila sestřenice (6 let). Ta ji naučila i některá základní romská slova (čhave – děti, čhavo – chlapec, čhaj – dívka, kaj džas – kam jdeš, so keres – co děláš).

Pohled dítěte na svoji školní úspěšnost a doplňující informace

Olinka přede mnou prohlásí, že není úspěšná vůbec v ničem. Po chvílce zaváhání mi však sdělí, že je „docela dobrá v psaní a v matematice.“ Baví ji navlékat korálky a tvořit výrobky z papíru,... Momentálně ji mrzí, když dostane od maminky za zlobení facku. Ještě více ji však trápí, když jí maminka řekne, že ji babička nemá ani trochu ráda. Když má nějaký problém, sdělí ho do telefonu babičce nebo tetě. Myslí si, že bývá nemocná více než její spolužáci. Až bude velká chtěla by se stát cukrářkou nebo kuchařkou, aby si mohla vydělat peníze.

Vysvědčení z 2. třídy ve školním roce 2007/2008

	1. pololetí
Chování	1
Český jazyk	4
Prvouka	3
Matematika	3
Hudební výchova	1
Výtvarná výchova	2
Pracovní činnosti	2
Tělesná výchova	1
Logopedická péče	2
Dyslektická péče	2

Počet zameškaných hodin za druhé pololetí: 92

Pozorování dítěte

S Olinkou jsem si povídala v arteterapeutické místnosti Erka během navlékání korálků. Na sobě měla riflové kalhoty a barevný svetr. Vlasy měla upravené do dvou culíků a na krku umělohmotné kolečko na provázku, které si sama navlékla.

Na rozhovor se snažila soustředit, ale od tématu rozhovoru se nechávala rychle rozptýlit (např. hlasy dětí z chodby). Několikrát jsem jí musela připomínat, o jakém tématu se bavíme a více ji motivovat k hovoru. Olinka rychle měnila téma rozhovoru. Někdy nedopověděla celou větu či příběh. V obsahu její řeči jsem se v některých chvílích ztrácela. V její řeči byla slyšitelná nesprávná výslovnost několika hlásek. Několikrát během rozhovoru také zopakovala: „mluvím hnušně.“ Romský etnolekt češtiny byl u Olinky během rozhovoru zřejmý.

V Erku vyhledává Olinka společnost spíše pracovníků nebo dobrovolníků, často si zde hraje se sestřenicemi. S dětmi, které s ní nejsou v příbuzenském vztahu si moc nerozumí. Ráda vyrábí předměty z různých materiálů, účastní se některých výletů nebo si ráda jen tak s někým povídá.

Rozhovor s maminkou (paní Alicí)

Údaje o rodiči

Se svou současnou životní situací není maminka Olinky spokojená. Paní Alice se bude asi za měsíc se svými dětmi stěhovat do bytu 2+1. Adresu svého budoucího bydliště chce co nejdéle tajit před otcem svého syna, se kterým udržovala 7letý vztah a vrátila se k němu po dvouměsíční známosti s novým přítelem. „Ty dva měsíce jsem měla já a hlavně děti klid, byla jsem šťastná, ale můj bývalý partner mi nedal pokoj, tak jsem se k němu vrátila,“ svěřuje se mi paní Alice. Nyní si však nepřeje, aby ji a děti po jejich přestěhování navštěvoval. Paní Alice se s ním neustále hádá, několikrát ji i udeřil. Dvakrát dokonce zavolala Policii, ale ta jí prý sdělila, že si to musí vyřídit s partnerem mezi sebou. Jejím dcerám nadává, nemají ho rádi. Také prý její partner nechápe a nedovede přijmout zdravotní stav svého syna. Paní Alice má možnost odstěhovat se za rodiči do jednoho z velkoměst, ale obává se, že by dětem nemuselo stěhování a nové prostředí prospět a Olince by přestup na jinou školu mohl činit potíže.

Vzdělání svých dětí považuje za velice důležité. Samotnou ji mrzí, že má pouze vzdělání základní. Na své zájmy jí nezbyvá vůbec žádný čas.

Hodnocení školy rodičem

Paní Alice mi sděluje, že Olinka dochází do školy pravidelně. S formou výuky je maminka Olinky také spokojena. Za toto pololetí se nezúčastnila žádné rodičovské schůzky ani individuálního pohovoru, protože nezpozorovala žádnou pozvánku v žákovské knížce nebo notýsku.

Posouzení školní úspěšnosti dítěte rodičem

Do 2. třídy se podle slov maminky Olinka docela těšila. Nyní se do školy těší někdy více, někdy méně. Paní Alice se domnívá, že si Olinka s učitelkami i se všemi svými spolužáky ve třídě rozumí. Paní učitelku často doma Olinka označuje jako hodnou a se spolužáky, které s maminkou potkává (např. během nakupování), se srdečně zdraví.

Podle slov paní Alice baví Olinku matematika, ráda totiž počítá příklady a ráda plní domácí úkoly z matematiky. Nebaví ji a zároveň jí největší potíže činí čtení. 2x týdně se ve škole účastní doučování logopedie a čtení. Nenavštěvuje žádný zájmový kroužek.

Maminka Olinky má pocit, že se během tohoto pololetí Olinka celkově zhoršila v prospěchu, v přístupu ke škole i ve svém chování. Také ji vždy bavilo s maminkou vařit, uklízet a starat se o bratra, nyní už doma tolik nepomáhá. Po příchodu ze školy již ve dveřích Olinka volá, co dostala za známky, odloží školní aktovku, často se ani nenají a běží za dětmi ven. Domácí úkoly většinou vypracovává společně s maminkou až vpolední. Paní Alice však poslední dobou zpozorovala, že téměř každý den před spaním si Olinka bez vyzvání vezme školní čítanku a čte si.

Paní Alice Olinku chválí za hezké známky (1, 2) a za to, když si hraje s mladšími sourozenci nebo je pohlídá. Potrestána „na zadek“ bývá, pokud není k paní Alici slušná a odsekává jí. Také, když si po 20. nebo 21. hodině teprve vzpomene na domácí úkoly.

Olinka podle slov paní Alice nebývá často nemocná. Společně se svou mladší sestrou tráví Olinka volný čas „venku“ s ostatními dětmi (romskými). Paní Alice chodí se svými dětmi na vycházky a na hřiště, otec jejich syna s nimi ven nechodí.

Romský jazyk paní Alice neužívá, romsky neumí mluvit, ale převážně většině slov rozumí. Olinka umí říct některá romská slova, romské řeči však nerozumí. Maminka Olinky si přeje, aby se Olinka vyučila. Třeba cukrářkou nebo kuchařkou, nechá Olinku rozhodnout se sama. Ve škole je Olinka, podle slov paní Alice, úspěšná v matematice a mimo oblast školy je velice starostlivá, dokáže se postarat o své mladší sourozence, bratrance i sestřenice.

Pozorování maminky

Maminka Olinky měla na sobě červenou teplákovou soupravu. Na bradě měla piercing, vlasy měla upravené do culíku a nebyla nalíčená. Působila na mě unaveně. Při našem rozhovoru byl zřejmý romský etnolekt čestiny. Mluvila pohotově, při hovoru gestikulovala rukama. Je velice družná a temperamentní. Během rozhovoru sledovala činnost svého syna a udržovala se mnou oční kontakt. Požádala mě o vysvětlení pojmu dyslektická péče, hovořili jsem také o systému příspěvků na péči. Maminka Olinky se mi omlouvala za nepořádek v bytě a svěřila se mi, že jí poslední dobou nebaví vařit ani uklízet. Přála by si mít partnera, který by byl pro ni oporou. Péči o svého syna hodnotí jako postupně náročnější. Kvůli dětem se snaží být silná, ale někdy se cítí velmi unavená. Výsledky krve, která jí byla odebrána poté, co se zranila o injekční jehlu při uklízení odpadků, se ukázaly jako negativní.

Pozorování rodinného prostředí

K bytu paní Alice a jejích dětí, do kterého jsem byla pozvána na rozhovor, jsem po kamenném a především ne zcela osvětleném schodišti vystoupala podvkrát zbytečně. Poprvé na mě čekal na dveřích připevněný vzkaz, ve kterém se mi paní Alice omlouvala za svoji nepřítomnost z důvodu očkování svého syna. Podruhé mi dveře bytu otevřel její přítel, omluvil nepřítomnost paní Alice a požádal mě, ať je navštívím o něco později. Potřetí jsem byla úspěšná. Maminka Olinky se mi neustále omlouvala za svoji dřívější nepřítomnost a svého přítele poslala nakoupit.

Vybavení kuchyně a postavení nábytku v kuchyni se od mé poslední návštěvy ani trochu nezměnilo. Pouze tu byla nová pračka, která prý výborně pere, zato vůbec neždíme. Mokrý prádlo se sušilo na věšáku v kuchyni.

V místnosti sloužící jako obývací pokoj i ložnice zároveň nahradily mohutnou obývací stěnu drobnější skříňky. Na jedné z nich byla televize s DVD přehrávačem. Syn paní Alice seděl na ustlané manželské posteli, sledoval animovanou pohádku a chvílemi pobíhal po místnosti. O bonbony, které jsem mu donesla, se rozdělil s maminkou a jeden dal i mně. V pokoji se dále nacházela sedačka, na které jsem seděla já a křeslo, ve kterém seděla paní Alice. Vedle křesla byla otevřená police, ve které bylo nedbale položené oblečení přikryté mikinou. V této místnosti chyběl stůl. Na zemi byl barevný koberec, na zdi dva malé obrázky s krajinou a umělá květina. Během našeho rozhovoru dvakrát někdo zaklepal a vracel peníze, vypůjčené od paní Alice.

V obývacím pokoji ani v kuchyni se nenacházely vůbec žádné hračky, ani kočárek s panenkou, o kterém se mi zmiňovala Olinka.

7) Rozhovor s Tomáškem a jeho babičkou

Rozhovor s Tomáškem

Údaje o dítěti

Tomášek dochází od září 2007 do 2. třídy.

Vztah dítěte ke škole

Do školy nechodí Tomášek moc rád. Vzdělání ale považuje za důležité proto, aby si mohl jednou vydělat peníze. Nebaví ho učení, především český jazyk, který mu také činí největší potíže. Každý týden má doučování čtení s třídní učitelkou, která je prý hodná a Tomášek si s ní rozumí. Baví ho matematika. Myslí si, že mu jde rychle počítat a u tohoto předmětu se nenudí. Nepochází do žádných zájmových kroužků. Matematiku a český jazyk považuje ve škole za nejdůležitější. Ve škole se Tomášek naučil již počítat, psát a trochu číst. Během tohoto pololetí se zlepšil v matematice a chtěl by si vylepšit ještě čtení.

Vztah k ostatním dětem

Tomášek si ve třídě rozumí se všemi dětmi (romskými i neromskými). Ve škole se mu nikdo neposmíval. S některými spolužáky (především romskými) se schází ve svém volném čase na hřišti, „na městě“ nebo v Erku.

Informace o rodinném prostředí

Tomášek nemá doma svůj vlastní pokoj ani svůj vlastní koutek. Do školy má všechny potřebné pomůcky. Babička mu pomůcky vždy dokoupí nebo mu dá na ně peníze. Domácí úkoly si většinou vypracovává společně s dědou a babičkou u velkého stolu v pokoji. Někdy si plní domácí úkoly i v Erku. Vysvětluje mi ale, že v Erku nemá čas, je tam s kamarády a na úkoly má doma větší klid. Pochválen bývá od babičky a dědy za jedničky. „Zaracha dostanu, když donesu domů poznámku třídní učitelky,“ popisuje formu trestu Tomášek. Babička i děda se každý den ptají, jaké známky dostal, babička kontroluje žákovskou knížku a notýsek.

Ve svém volném čase je Tomášek venku s bratry a kamarády (romskými) v jejich „bunkru“, na hřišti nebo v Erku. Doma rád sleduje pohádky a filmy na videu nebo DVD, také rád poslouchá hudbu (např. hip hop, Gipsy.cz).

Babička ani děda Tomáška momentálně nepracují. Chodí společně nakupovat, vaří a uklízí. Společně také všichni navštěvují příbuzné. Tomášková babička prý půjde brzy do práce, ze které se bude vracet až po 14. hodině.

Doma hovoří Tomášova babička i děda česky, používají ale romská slova a věty, kterým Tomášek rozumí. Na návštěvách a oslavách hovoří převážně romsky. Tomáškův děda občas zpívá s kytarou romské písničky. Romské pohádky Tomáškovi nikdo nevypráví a ani ho neláká je znát. Neví proč.

Pohled dítěte na svoji školní úspěšnost a doplňující informace

Tomášek nejraději ze všeho hraje fotbal s kamarády. „Fotbal hraju od malička, jsem v něm hodně dobrý,“ vysvětluje mi. Také si myslí, že je úspěšný v matematice. Nemyslí si, že by byl častěji nemocný než jeho spolužáci. Kdyby ho něco trápilo, světil by se své babičce nebo svému dědovi.

Jednou by se chtěl stát kovářem, aby si sám pro sebe vyrobil meče. „Třeba bych pak mohl být rytířem,“ uvažuje nahlas a usmívá se přitom. „Chtěl bych se naučit kovat některé výrobky a prodávat je,“ vysvětluje mi už s vážnější tváří.

Vysvědčení z pololetí 2. třídy ve školním roce 2007/2008

	1. pololetí
Chování	1
Český jazyk	4
Prvouka	3
Matematika	3
Hudební výchova	1
Výtvarná výchova	2
Pracovní činnosti	1
Tělesná výchova	1

Pozorování dítěte

S Tomáškem jsem si povídala v klubovně Erka. Měl na sobě rifle, moderní mikinu a na hlavě kapuci. Během rozhovoru byl roztržitý, bylo na něm znát, že by nejraději zase utíkal za kamarády. Mluvil rychle, pohotově a souvisle, držel se témat našeho rozhovoru. V jeho řeči byl zřejmý romský etnolekt češtiny.

V Erku nejčastěji využívá především tělocvičnu, kde hraje s kamarády fotbal. Podle nálady se účastní také vyrábění či malování. Společně s kamarády a s „tetami“ velice rád vaří. V kolektivu svých kamarádů občas používá neslušná slova, na která je pracovníky Erka upozorněn; snaží se je pak neužívat. Je temperamentní a zvědavý.

Rozhovor s babičkou (paní Stelou)

Údaje o babičce

Paní Stela nastupuje po šesti letech od počátku nastávajícího měsíce do práce. Bude pracovat u technických služeb města jako uklízečka. Pracovní doba od 6. do 14. hodiny jí vyhovuje, dokonce se zná s některými budoucími spolupracovnicemi.

Manžel paní Stely nepracuje, je evidován na úřadě práce jako uchazeč o zaměstnání. Paní Stela žádá společně s manželem o převzetí vnuků do pěstounské péče. Vysvětluje mi, kolik toho musí zařídit, ale doufá, že se jí toto úsilí vyplatí. Pomocí dávek pěstounské péče by pak chtěla hradit výdaje spojené se zvyšujícími se potřebami jejích vnuků (např. nákup oblečení, poplatky ve škole, kapesné dětí, výlety,...).

Se svou současnou životní situací je paní Stela spokojená. Je velice ráda, že získala zaměstnání, cítí větší finanční jistotu. Vzdělání svých vnuků považuje za velice důležité. Přeje si, aby se vyučili.

Hodnocení školy babičkou

Tomáš dochází do školy pravidelně. S výukou Tomáška je paní Stela spokojená. Třídních schůzek se účastní a s paní učitelkou si rozumí. Společně se na rodičovských schůzkách v tomto pololetí shodují na tom, že kdyby se Tomáš více snažil, mohl by mít velice pěkné známky.

Posouzení školní úspěšnosti dítěte babičkou

Podle slov paní Stely se Tomáškovi do školy moc chodit nechce. Paní Stela si myslí, že „Tomáš je rozmazlený, lenivý, nic ho nebaví a celkově se v tomto pololetí pohoršil.“ Domnívá se ale, že s učitelkami i se spolužáky (romskými i neromskými) si Tomášek rozumí. S některými spolužáky (především romskými) se vídá ve svém volném čase.

Nejvíce Tomáška ve škole baví tělesná výchova. „Může se vyřádit a nemusí sedět na židli a namáhat hlavu,“ upřesňuje důvody svého tvrzení paní Stela. Jeho nejméně oblíbeným předmětem je český jazyk, protože ten mu také činí potíže, především čtení. Paní Stelu mrzí, že Tomášek dostal na pololetí z českého jazyka čtyřku a pohrozila mu, že si ji musí opravit. Každý čtvrtek dochází k třídní učitelce na doučování čtení. Ve škole se Tomášek podle slov jeho babičky naučil počítat jednoduché příklady, s chybami číst a psát. Nezpozorovala, že by se během tohoto pololetí v některém z předmětů zlepšil. Tomášek nechce navštěvovat zájmový kroužek, a to i přesto, že by mu ho babička s dědou zaplatili.

Domácí úkoly s Tomáškem píše jeho dědeček. „Má s ním zlatou trpělivost, já jsem mu musela několikrát dát během psaní úkolů pohlavek, dělal zbytečné chyby a vím, že kdyby se více snažil, napsal by úkol lépe,“ vysvětluje mi paní Stela. Přála by si, aby si Tomášek psal domácí úkoly v Erku, ale on si chce psát úkoly doma. Za nic jiného Tomášek nebývá trestán. Chválen bývá od paní Stely i jejího manžela slovně za pěkné známky (1, 2). Tomášek nejčastěji vypráví o veselých příhodách ze školy a svěruje se doma se známkami, které dostal.

Tomášek nebývá často nemocný, volný čas tráví s bratry a kamarády (romskými), podle slov paní Stely, „někde venku“. Nejraději hraje fotbal a basketbal, také rád maluje a vaří. Podle paní Stely je Tomášek nejvíce úspěšný v tělesné výchově, ve fotbale a jiných pohybových hrách.

Romsky vnuky paní Stela neučí. Sami se prý učí slova, která slyší od příbuzných nebo během jejího rozhovoru s manželem. Chlapci spíše romské řeči rozumí a jen některá romská slova dokáží použít. Ve volném čase se paní Stela dívá společně s vnuky a manželem na televizi nebo video, hrají stolní hry nebo si jen tak povídají. Často také navštěvují své příbuzné. V létě a na podzim si u příbuzných na dvorku společně povídají a opékají maso nebo párky. Paní Stela by chtěla, aby se Tomáš vyučil kuchařem.

Pozorování babičky

Paní Stela byla oblečena do tepláků, trička a zástěry. Své krátké, na černo obarvené vlasy, měla hezky upravené a dlouhé nehty měla nalakované lakem zlaté barvy. Byla přívětivá a automaticky mi uvařila kávu. Během našeho rozhovoru nekouřila, byla klidná a rozuměla tématům rozhovoru. Také se mě ptala na školu, kterou studuji, jak se mi daří a zajímaly ji mé názory (na Tomáška, na vzdělání, na získání práce apod.). Paní Stela se mnou udržovala oční kontakt, při hovoru gestikulovala rukama. V její řeči byl zřejmý romský etnolekt češtiny. Při loučení jsme si podaly vzájemně ruce a Tomášková babička mi popřála, ať se mám hezky a já jí také.

Pozorování rodinného prostředí

Paní Stela bydlí se svým manželem a vnuky ve stále stejném bytě. Nábytek v místnosti se nachází na stejném místě, i vybavení bytu se od mé poslední návštěvy nezměnilo. Akorát na jedné stěně přibyly dvě zasklené fotky, na kterých je vyfocen Tomášek se svými bratry. Tyto fotky byly vyfocené v rámci výletu s Erkem.

Tomáškovu babičku jsem navštívila v dopoledních hodinách. Společně se svým manželem mi zakázala vyzout si boty, na což jsem nechtěla přistoupit a způsobila jsem tak menší povyk. Nakonec jsem byla pozvána (i v botách) do obývacího pokoje. Nevyzutá jsem se cítila nejistě, podlaha se mi totiž zdála čistá a tak jsem se několikrát paní Stely zeptala, zda se přece jen nemám vyzout. U stolu jsem seděla na stejném místě jako při předchozí návštěvě. Vedle mě se posadil Tomáškův dědeček a naproti mě seděla Tomášková babička, která mi automaticky šla uvařit kávu. Do rozhovoru s paní Stelou se Tomáškův dědeček nezapojoval. Pomocí naběračky zašíval tepláky, poté kouřil a sledoval televizi. Náš rozhovor ale poslouchal, chvílemi přikyvoval nebo se usmíval, když jsem já nebo paní Stela řekly něco veselého. Tomáškův dědeček na mě působil unaveně a ustaraně. Co chvíli chodil on nebo paní Stela kontrolovat do kuchyně polévku a také těstoviny, které se pekly v troubě. V kuchyni se také v automatické pračce pralo prádlo. Zabudování teplé vody a sprchového koutu v kuchyni je stále ve fázi plánování.

Kromě Tomášкова dědečka, babičky a mě pobýval v pokoji také malý osmák degu, schovaný v kleci pod menším stolem. Toto zvířátko dostal Tomášek k Vánocům od třídní učitelky. Paní Stela nemá takováto zvířata ráda, bojí se jich a přála si, aby šel Tomáš osmáka vrátit. Tomáškův dědeček nakonec paní Stelu přemluvil, aby si zvíře nechali a pravidelně mu čistí, i když se ho sám štítí a bojí.

5) Diskuse

Tato část bakalářské práce se věnuje zjištěným výsledkům, ve kterých jsem se snažila shrnout jednotlivé výpovědi romských dětí i jejich rodičů a zaznamenat své reflexe z pozorování. Pro účely své práce jsem oslovila osm romských dětí a vždy jednoho rodiče romského dítěte. K průběhu výzkumu bych chtěla uvést, že proběhl bez jakýchkoli větších problémů či nepochopení ze strany dotazovaných. Jejich vstřícnost a ochota spolupracovat byly významným mezníkem při společných setkáních.

Je třeba ještě dodat, že vzhledem k velikosti souboru, jednotlivé údaje vyplývající z tohoto kvalitativního výzkumu nelze zobecňovat na celou populaci Romů žijící v České Republice. Víšek (2006) je přesvědčen o tom, že „mluvit o Romech v množném čísle je vždycky zavádějící.“ Souhlasím s tím, že vše, co člověk řekne či vyzkoumá, může a nemusí být v řadě případů pravda. Slovo totiž, podle mne, dokáže popsat pravdu, ale stejně tak i stvořit lež.

Samotný výzkum byl realizován ve dvou časových obdobích (v červnu až srpnu 2007 a v lednu až březnu 2008). Pro výzkum jsem v obou časových obdobích zvolila zúčastněné pozorování a položený rozhovor, při kterém jsem posuzovala školní úspěšnost. Ta bývá rozdílně vnímána samotným žákem, rodiči i učiteli. Školní úspěšnost je totiž velice subjektivní pocit ovlivněný mnoha faktory. Pro svou práci jsem proto za kritéria školní úspěšnosti zvolila následující: rodinné prostředí (přístup rodičů ke vzdělání svého dítěte, zájem o školní výsledky, domácí příprava na školu), předškolní příprava/ docházka do předškolního zařízení, kamarádi a spolužáci (vztah k dětem), mimoškolní zájmová činnost (vyplnění volného času). Z výše uvedených kategorií byla zjišťována školní úspěšnost romských dětí. K „dokreslení“ získaných informací jsem použila metodu studia (analýzy) dokumentů (vysvědčení romských dětí).

Jak uvádí Pelikán (1997) a já s ním plně souhlasím, „každý z nás se narodil v jiné době i jiné rodině a neměli bychom na to zapomínat zejména v situacích, kdy se setkáme s lidmi jiných zvyků a národů, lišících se od nás výchovou, původem, barvou pleti.“ Také by si mnozí měli připustit, že výchova není všemocná a významný vliv má dědičnost, prostředí a životní podmínky, působící na člověka (Pelikán, 1997).

Ukazuje se tedy, že školní úspěšnost je ovlivňována dobou, ve které žijeme, rozdílným přístupem, hodnotami i zvyky každého člověka. Z výsledků výzkumu vyplývá, že rodiče romských dětí mají většinou základní vzdělání. Dokončené odborné vzdělání se prokázalo u dvou otců. V obou obdobích sběru dat považovali všichni oslovení romští rodiče, s výjimkou jedné maminky, vzdělání pro své děti za velice důležité a potřebné. Toto zjištění je tak v rozporu s názory Unuckové (2007), Heřmanové a Kovaříkové (2000), jež se domnívají, že „školnímu vzdělání Romové nepřipisovali a dodnes nepřipisují velký význam.“ „Potřeba vzdělání se ocitá v jejich hodnotovém žebříčku hluboko pod materiálními hodnotami.“ Goral (1999) se naopak domnívá, že většina romských rodičů si přeje, aby se jejich dětem vzdělání dostalo.

I oslovené romské děti hodnotí v obou obdobích sběru dat vzdělání jako důležité, což vyvrací tvrzení Kovaříkové (1998), že „vzdělání nepředstavuje pro většinu romských rodin hodnotu, o niž by bylo třeba usilovat.“ Polechová (2005) se zmiňuje o tom, že podle některých výzkumů chtějí romští rodiče pro své děti lepší budoucnost, kterou spatřují i v lepším vzdělání a kvalifikaci, než jakých sami dosáhli. I z mého výzkumu tedy vyplynuly tyto první dvě hypotézy: „*Vzdělání romských dětí je pro romské rodiče důležité.*“ „*Být vzdělán(a) je důležité i pro romské děti.*“ Polechová (2005) dodává, že vzdělání je důležitým faktorem úspěšnosti na pracovním trhu.

Říčan (2000) je přesvědčen o tom, že do mateřské školy chodí jen mizivé procento romských dětí, a proto se zřizují přípravné, tzv. nulté ročníky pro romské i neromské děti ve věku těsně předškolním, případně pro děti s odloženou školní docházkou. I z mého výzkumu je zřejmé, že rodiče dávají přednost docházce svých dětí do programu Klubíčko a následně do přípravné třídy než do běžných mateřských škol. Domnívám se, že v rozhodování rodičů o možnostech předškolní přípravy svých dětí hraje významnou roli i jejich finanční situace. V době, kdy mnou oslovené romské děti navštěvovaly Klubíčko nebo přípravnou třídu, byla tato předškolní zařízení bezplatná (v Klubíčku je zaveden od ledna 2007 měsíční poplatek).

Cílem předškolní výchovy, jak upozorňuje Kutálková (2005), není naučit dítě hned číst a psát, aby mu to pak ve škole pěkně šlo, ale zajistit rozvoj schopností, které dítěti

umožní, aby bylo ve škole při výuce čtení, psaní i počítání bez větší námahy úspěšné. Dobrý základ z předškolního období pak, podle Kutálkové (2005), rozhoduje o výsledcích v dalších ročnících a o vztahu ke vzdělání vůbec.

Bartoňová (2004) se zmiňuje o tom, že „o předškolním vzdělání se často hovoří jako o bráně ke vzdělání.“ Z mého výzkumu vyplývá, že touto branou ke vzdělání prošlo pět z osmi oslovených romských dětí, poněvadž navštěvovaly přípravnou třídu, tři z nich dokonce i program Klubíčko při Erku. Dvě z celkového počtu dětí navštěvovaly program Klubíčko nepravidelně a v přípravné třídě byly jen několikrát. Pouze jedna dívka nenavštěvovala žádné předškolní zařízení, což mohlo být také jednou z příčin toho, že musela opakovat první ročník. Je nutno ale uvést, že první ročník opakovaly také další dvě dívky, které navštěvovaly přípravnou třídu. Důvodem opakování prvního ročníku byl u všech tří dětí český jazyk. I přesto však výsledky výzkumu nastínily třetí hypotézu: *„Pokud dítě navštěvuje předškolní zařízení, snižuje se riziko opakování 1. třídy.“* Ze zjištěných informací lze uvést i čtvrtou hypotézu: *„Hlavní příčinou opakování 1. třídy je propadnutí z českého jazyka.“* Náplní českého jazyka v první třídě je skládání písmen do slabik i do slov, vytleskávání slabik, orientace v textu, porozumění čtenému textu, psaní písmen malé a velké abecedy či opisování textu. Neměli bychom však také zapomínat na to, že pro psaní je důležité správné držení psacího náčiní. Propadnutí tak může být způsobeno i nedostatečným rozvinutím jemné motoriky dítěte.

Rokosová (1996) se domnívá, že 1. ročník opakuje nejvíce romských dětí, poněvadž romské dítě se v něm dostává do společenství dětí, které vyrostly v jiném myšlenkovém světě, jiném systému hodnot a ocitá se tak ve specifickém postavení. Většinou v důsledku pro ně rychlého školního tempa a vlivem nedostatečné jazykové znalosti brzy ztratí nit s učitelem i třídou (Rokosová, 1996).

Unucková (2007) si myslí, že jednou z příčin, proč jsou romské děti ve škole pozadu, je kromě absence předškolní přípravy, i odlišnost vyučovacího jazyka od jejich mateřštiny. Český jazyk hodnotila převážná většina oslovených dětí v obou obdobích sběru dat jako předmět, který jim činí ve škole největší potíže. Na vysvědčení romských dětí se z českého jazyka nejčastěji objevovala známka 3. Ve druhém období sběru dat

se dvě dívky také zmínily o matematice jako o předmětu, který je „trochu trápí“. Obě však měli na vysvědčení známku 1. I romští rodiče považovali v obou obdobích sběru dat český jazyk za nejméně oblíbený předmět svých dětí. Volba českého jazyka jako předmětu, s kterým mají romské děti největší problémy, může být způsobena i tím, že „základem jazykové výbavy většiny romských dětí přicházejících do prvního ročníku základní školy je,“ podle Balábánové (1999), „až na výjimky, romský etnolekt češtiny.“ Ten řadu Romů v kontaktu se společností znevýhodňuje (Frištenská, Víšek, 2004).

Polechová (2005) je přesvědčena o tom, že jazyk představuje bariéru pro zapojení romských dětí do hlavního proudu vzdělávání. V této souvislosti pak uvádí, že „romské děti mají často výrazně lepší výsledky v matematice než v ostatních předmětech, které více závisí na češtině.“ Matematiku zařazovaly ve výzkumu oslovené romské děti mezi nejoblíbenější předměty, i když nejčastěji opakující se známkou z matematiky na jejich vysvědčeních byla známka 3. Z dalších oblíbených předmětů jmenovaly především tělesnou, výtvarnou a hudební výchovu (z těchto předmětů byla nejčastější známka 1), dokonce byla zmínka i o čtení a v jednom případě o prvouce. V rozporu s tímto zjištěním je poznatek Šlencové (2004), který hovoří o tom, že „romské děti na základních školách k předmětu hudební výchova přílišný vztah nemají.“ Z oblíbených předmětů oslovení rodiče jmenují matematiku, tělesnou výchovu a hudební výchovu. Z výše uvedených poznatků vyplynula pátá hypotéza: **„Český jazyk činí romským dětem na počátku školní docházky největší potíže a stává se tak nejméně oblíbeným předmětem.“**

Jak vyplynulo z výsledků výzkumu v obou obdobích sběru dat, oslovené děti si rozumí se svými učitelkami, popř. pedagogickými asistentkami, považují je za hodné, jen občas přísné. V obou obdobích sběru dat mi oslovené romské děti sdělily, že si se spolužáky (romskými i neromskými) rozumí. S některými (romskými) spolužáky tráví i část svého volného času. Z výpovědí z prvního období sběru dat vyplynulo, že terčem posměchu svých spolužáků (romských i neromských) se staly tři děti (důvodem byly ušpiněné kalhoty; ve druhém případě spolužáci požadovali po chlapci peníze; ve třetím případě třídní učitelka upozornila dívku na vši ve vlasech a děti se jí poté posmívaly).

Říčan (2000) uvádí, že podle sociometrických výzkumů patří romské děti ve školních třídách, kde mají neromské spolužáky, spíše mezi děti neoblíbené. V mém výzkumu se o pocitu neoblíbenosti mezi spolužáky zmiňuje ve druhém období sběru dat pouze jedna dívka. Převážná část rodičů se v obou obdobích sběru dat domnívala, že jejich děti si ve škole rozumí s učiteli i se všemi svými spolužáky.

Balabánová (1999) je přesvědčena o tom, že „aby mohlo být dítě ve škole úspěšné, musí ji nejprve přijmout za svou.“ Škola by, podle Balabánové (1999), měla být pro dítě místem, kam rádo chodí, kde se dobře cítí. Dále Balabánová (1999) uvádí, že základem dobrého školního startu je navázání vzájemné citové vazby mezi učitelem a žákem a za podstatné považuje, aby do školy chodili rádi i rodiče žáků. Výsledky z prvního období sběru dat hovoří o tom, že oslovení rodiče se neúčastnili společných setkání s třídní učitelkou (jedná se o rodiče, jejichž děti navštěvovaly přípravnou třídu), byli však v kontaktu s pedagogickou asistentkou. Rodičovských schůzek se v obou obdobích sběru dat, s výjimkou jedné maminky, účastnili všichni rodiče. Podle jejich slov si s třídní učitelkou rozuměli. Tímto zjištěním se rozcházejím s názory Kovaříkové a Heřmanové (2000), které uvádí, že „postoj romských rodičů k práci školy je zpravidla spíše negativní až nepřátelský a škola je Romy často vnímána jako nástroj represe.“ Rodina může být, podle Davidové (1997), buď významným partnerem školy nebo naopak příčinou neúspěšné práce s žákem. Kovaříková (1998) zdůrazňuje, že spolupráce školy s romskou rodinou je významným „katalyzátorem“ úspěšnosti dětí ve škole. Z výpovědí rodičů se odvíjí další hypotézy: „**Romští rodiče se zajímají o prospěch svých dětí.**“ „**Romští rodiče si s učiteli svých dětí rozumí.**“

Z výpovědí oslovených romských dětí i jejich rodičů v obou obdobích sběru dat bylo zjištěno, že s domácími úkoly i s učením pomáhají dětem především maminky. V této oblasti lze ještě zpozorovat tradiční postavení ženy v rodině, jejíž povinností bylo, podle Unuckové (2007), zabezpečit chod domácnosti, vychovávat děti a poslouchat svého muže. Na školní přípravě se však, podle výpovědí některých dětí, podílí i otcové (dědeček), pracovnice Erka a některé děti si plní úkoly i sami. Z uvedených poznatků lze nastínit tuto hypotézu: „**V oblasti školní přípravy vlastních romských dětí dominují maminky.**“ Dále se většina romských dětí zmínila o tom,

že na úkoly a učení má doma klid (výjimkou byly v prvním období dvě děti, ve druhém období dítě jedno - děti byly vyrušovány sourozenci). Holomek (1997) zdůrazňuje, že dítě potřebuje minimální dohled a pomoc v prvních dvou letech školní docházky.

Ve druhém období sběru dat měly dvě romské děti během pololetí pocit zlepšení v matematice (na konci školního roku 2006/2007 i v pololetí školního roku 2007/2008 měla jedna dívka známku 3; chlapec měl známku 4 a v pololetí 3), jeden chlapec zpozoroval své zlepšení ve čtení i psaní (dříve známka 2 – v pololetí 1) a jedna dívka se svěřila se zlepšením ve všech předmětech (tato dívka v 1. třídě propadla z českého jazyka a z matematiky – v pololetí školního roku 2007/2008 měla samé 1). Pocity dětí tak ve většině případů korespondují se získanými známkami.

Kolář a Šikulová (2005) upozorňují na to, že být úspěšný nebo neúspěšný je žákův velice intenzivní prožitek. Prožitek úspěchu či neúspěchu není, podle těchto autorů, závislý jen na tzv. „objektivním“ hodnocení a tentýž výkon může být v různých souvislostech posuzován z hlediska jedince jako úspěšný, jindy jako neúspěšný. O své úspěšnosti hovořily v prvním období sběru dat tři děti v souvislosti s tancováním, další děti si svoji úspěšnost spojily s učením (především s počítáním a psáním), s omalováváním, s basketbalem i s vařením. Ve druhém období sběru dat se tři děti považovaly za úspěšné v matematice, další dvě děti ve čtení, ostatní pak v tělesné výchově a v ovládnutí počítače. Goral (1999) uvádí, že pokud škola postaví romské rodiče před volbu, zda mají být jejich děti ve škole úspěšné, nebo spokojené a šťastné, zvolí vždy druhou variantu. Úspěšnost ve škole, jak se Goral (1999) domnívá, neznamena v životě Romů úspěšnost v životě. I možná z těchto důvodů viděli tři romští rodiče úspěšnost svých dětí v tancování, další rodiče pak zmiňovali úspěšnost svých dětí v hlídání sourozenců, ovládnutí počítače a skládání puzzle. Pouze jedna maminka se zmínila o úspěšnosti svého syna v souvislosti s učením. Ve druhém období sběru dat se rodiče zmiňovali o úspěšnosti svých dětí ve výtvarné a tělesné výchově, v matematice i v anglickém jazyce. Každé dítě, jak zmiňují Kolář a Šikulová (2005), je v některé oblasti schopnější a v jiné oblasti má neúspěchy. Oceněné úspěchy v určité oblasti se, podle Koláře a Šikulové (2005), mohou stát motivem ke zvládnutí oblasti, kde je žák zatím neúspěšný; i neúspěch může přinést žákovi určité poznání.

Podle Osecké (2003) potřebuje dítě k plnění svých školních povinností doma vyčleněný prostor. Říčan (2000) však poukazuje na to, že v tradiční romské domácnosti jde „kolektivismus“ tak daleko, že dítě nemá svůj vlastní kout ani věci, které by byly jen jeho – vše je ve společném užívání. Z výsledků prvního období sběru dat vyplynulo, že tři z osmi oslovených romských dětí mají společný pokoj se sourozencem. Zbývající romské děti nemají ani svůj psací stůl. Ve druhém období sběru dat má svůj dětský pokoj jedna dívka, dvě děti mají společný pokoj se sourozencem a zbývající tři děti dětský pokoj ani svůj koutek nemají (dvě děti, jež odjely do Anglie, nejsou do tohoto souboru započítávány). U dětí, jež mají dětský pokoj sami či se sourozenci lze předpokládat, že romští rodiče si uvědomují důležitost vlastního koutku pro své děti. Ve zbylých případech lze souhlasit s Davidovou (1997), která popisuje, že romské dítě nemá svůj oddělený „dětský svět“ jako jeho spolužáci a nemá tak připraveno základní prostředí – psací stolek, někdy ani vlastní postel ne, a to i v rodinách, kde by to v rámci bytu i životní úrovně bylo možné; není to však považováno za potřebné. Jak zvažuje Holomek (1997), romští rodiče často netuší, že jejich dítě potřebuje svůj koutek, kde by se mohlo realizovat ve svých zálibách a připravit se i do školy.

Všechny děti se v obou obdobích sběru dat zmiňovaly o tom, že mají do školy všechny potřebné pomůcky. Osecká (2003) zdůrazňuje, že základní potřeby a pomůcky by mělo mít každé dítě vstupující do školy.

Odměny a tresty jsou, podle Osecké (2003), důležitou součástí výchovy a má-li být účinná, měla by být přiměřená vykonané činnosti. Odměna může mít řadu podob: pochvala, pohlazení, souhlas,... Jak vyplynulo z další části výsledků prvního období sběru dat, bývají děti nejčastěji pochváleny za vědomosti získané v přípravné třídě, a děti navštěvující první třídu pak za hezké známky (1, 2). Navíc bývají děti chváleny za pomoc s úklidem, za své chování a jedna dívka dokonce za hezké oblékání a líčení. Celkem čtyři děti chválí oba rodiče, tři děti jsou chváleny maminkou a jednu dívku chválí především otec. Z odměn převažuje slovní pochvala, následuje odměna penězi a dárkem. Za špatnou známku (3, 4, 5) se musí děti doma učit. Za zlobení a neposlušnost dostává většina oslovených dětí na zadek nebo jsou slovně pokáráni. Pouze jedna dívka dostává za nepořádek ve svém pokoji facku.

Ve druhém období sběru dat se všechny oslovené děti shodly na tom, že pochváleny bývají za výsledky ve škole (za 1, 2, za pěkné čtení). Polovina dětí uvedla, že nebývá za nic potrestána. Ostatní děti jsou prý za odmlouvání a neposlušnost slovně pokárány, jedna dívka dostává od maminky facku. Za poznámku třídní učitelky nemůže jít jeden chlapec ven za kamarády. Všechny děti se společně shodly na tom, že jim každý den kontrolují rodiče žákovskou knížku, notýsek a ptají se na školu. Výpovědi dětí byly v této oblasti téměř totožné s vyprávěním rodičů. Sekyt (1998) je přesvědčen o tom, že „Rom má přesně tolik sebevědomí, kolik lidí ho v jeho bezprostředním okolí chválí.“ „Pochvalte romské dítě a hned vám vyrostе před očima, pokárejte ho a téměř se ztratí,“ konstatuje Sekyt (1998).

Z výzkumu v obou obdobích sběru dat bylo shodně zjištěno, že se svým problémem či trápením by se většina dětí svěřila své mamince nebo oběma rodičům, dále děti jmenovaly paní učitelku i ředitelku, o čemž svědčí pozitivní vztah a důvěra ke škole. V jednom případě byli zmíněni i pracovníci Erka a já.

Pouze jedna dívka se v prvním období sběru dat domnívala, že bývá nemocná více, než její spolužáci. Ve druhém období sběru dat měly takový pocit dvě děti.

Zajímavým zjištěním v obou obdobích sběru dat byla představa romských dětí o svém budoucím povolání. V představách dětí převažují povolání, k jejichž vykonávání je nutné vystudovat odborné učiliště (kuchařka, kadeřnice, kosmetička, barmanka, kuchař, kovář), zmiňují se ale i o povoláních, ke kterým je třeba absolvování střední školy (policista, chovatel zvířat v zoologické zahradě, prodavačka, novinář, sekretářka). V obou obdobích sběru dat si téměř všichni oslovení rodiče přejí, aby se jejich děti vyučili (např. švadlenou, kuchařkou, kuchařem, cukrářkou), ale konečné rozhodnutí chtějí nechat na svých dětech. Výjimku ve druhém období sběru dat tvoří jedna maminka, která si přeje, aby její dcera dokončila povinnou školní docházku.

V trávení volného času romských dětí se výpovědi oslovených dětí v obou obdobích sběru dat téměř shodovaly s tím, co mi sdělili jejich rodiče. Svůj volný čas tráví děti se sourozenci a s kamarády především na dětských hřištích, v Erku, v parku, „na městě“ či někde venku. Romské děti navíc uváděly, že si ve svém volném čase např. hrají s panenkami, malují, poslouchají hudbu, čtou si, sledují filmy, hrají hry na počítači.

Smékal (2003) upozorňuje na rizikové faktory ve vývoji osobnosti romských dětí, jejichž rodiče nesledují jejich volnočasové aktivity a nechávají je neorganizovaně trávit volný čas na ulici. Děti tak mají větší příležitost setkat se s patologickými jevy (kouření, herní automaty, drogy,...) Smékal (2003) se také zmiňuje o tom, že jako prospěšné se ukazuje budování komunitních center volného času, která umožňují dětem hodnotně trávit volný čas a rozvíjet přitom užitečné dovednosti.

O školní zájmové kroužky nemají romské děti velký zájem. V prvním období sběru dat se mi s docházkou do kroužku anglického jazyka pochlubil jeden chlapec, ve druhém období sběru dat docházela jedna dívka do výtvarného kroužku. Beníšková (2007) připisuje zájmové činnosti velkou důležitost a domnívá se, že koníčky mohou dítěti pomáhat zvládnout i školní neúspěchy a lépe zapadnout mezi spolužáky.

V oblasti trávení volného času s rodiči se děti v obou obdobích sběru dat shodují v tom, že nejčastěji s rodiči navštěvují příbuzné, také chodí na vycházky, do zoologické zahrady, „na město“, na nákupy, na dětská hřiště či do vodního ráje. Rodiče navíc v obou obdobích sběru dat zmínili společné sledování televize, hraní stolních her nebo povídání si. Výpovědi romských rodičů byly jinak totožné s vyprávěním dětí.

Co se týče romského jazyka, shodují se výpovědi všech romských dětí v obou obdobích sběru dat v tom, že jejich rodiče romský jazyk umí, romsky hovoří na návštěvách u příbuzných a oslavách, ale na děti hovoří česky. Většina oslovených dětí romským slovům (čhavo – chlapec, čhaj – dívka, Del – Bůh, kaj džas – kam jdeš, so keres – co děláš) rozumí, nedokáže je však použít, dokáží vyslovit pár romských slov. Tento poznatek se shoduje s výzkumem Musilové (2003), která uvádí, že „mladá generace Romů mnohdy neovládá romštinu ani pasivně (neznamená to však, že by vždy bezchybně ovládali češtinu), což může být jeden z možných důvodů neúspěchu romských dětí ve školách.“

V obou obdobích sběru dat mi žádné z oslovených dětí nedokázalo říct romskou historku, hádanku nebo pohádku. Doma je dětem totiž nikdo nevypráví. Romské děti je ani nechtějí slyšet, nedokáží mi vysvětlit proč. Ve druhém období sběru dat projevilily dvě romské dívky zájem o vyprávění romských pohádek. Doma děti poslouchají

romskou hudbu, některým jejich maminka občas romsky zazpívá. Pouze jedna romská dívka mi dokázala zazpívat romskou písničku.

Z vyprávění všech maminek a babičky romských dětí v obou obdobích sběru dat vyplynulo, že své děti romsky neučí, hovoří na ně česky a pouze někdy použijí romská slova. Největší obavou rodičů je to, že by se jejich dětem mohla romština ve škole plést s češtinou. Tento poznatek se plně ztotožňuje s tvrzením Horváthové (2005), která poukazuje na to, že rodiče na své děti romsky raději nemluví ve snaze ulehčit jim život. Horváthová (2005) popisuje, že romský jazyk byl dříve označen za hlavního původce neúspěšnosti romských dětí ve škole a dnes je sice tato teorie překonaná, ale přesto v řadě Romů přežívá hluboce zakořeněná. Dále se autorka zmiňuje o tom, že romské děti od svých rodičů znají pouze nedokonalou češtinu (romský etnolekt češtiny) a romsky už neumí vůbec. Z tohoto výzkumu také vyplynulo, že romští rodiče sami ve společnosti romštinu nepoužívají, romsky hovoří s příbuznými a na oslavách. Také se domnívají se, že jejich děti sice romštině rozumí, ale romský jazyk už nedokáží použít. Přitom je všeobecně známo, jak zmiňuje Frištenská a Víšek (2004), že dvojjazyčná výchova má řadu předností pro intelektuální rozvoj dětí. Romské pohádky, příběhy či hádanky svým dětem romští rodiče nevypráví, sami je totiž také neznají. Dle výpovědi rodičů slýchávají doma čtyři děti romské písničky. Získané informace mě tak dovedly k následujícím hypotézám: **„Romské děti neumí romský jazyk.“** **„Rodiče romským dětem nevypráví romské pohádky ani romské příběhy.“**

Během rozhovorů v obou obdobích sběru dat jsem, s výjimkou jednoho romského chlapce a jeho maminky, u všech oslovených romských dětí a jejich rodičů v jejich řeči zaznamenala romský etnolekt češtiny. Shodují se tak s poznatkem Frištenské a Víška (2004), jež popisují, že „komunikačním jazykem romských komunit s neromským světem se postupně stal romský etnolekt češtiny“ a romský etnolekt češtiny definují jako „neustálenou formu ne-vlastního jazyka, který obsahuje směsici slov z romštiny i češtiny, a který používá romskou výslovnost českých slov a romské mluvnické tvary, naroubované na česká slova.“ Důsledky této jazykové situace, jak uvádí Davidová (2004), přinášejí romským dětem často řadu problémů ve škole, jejíž vyučovací jazyk je odlišný od toho, který slyší doma.

Z polořízených rozhovorů s rodiči romských dětí také vyplynulo, že předkové všech oslovených romských dětí a jejich rodičů pocházejí ze Slovenska.

Prostředí, ve kterém romský žák žije, dům, byt, v němž tráví převážnou část svého života s rodinou, je podstatným faktorem ovlivňujícím školní úspěšnost dítěte a učitelé by na tuto skutečnost neměli zapomínat (Balvín, 2004). Způsob bydlení má, podle Balvína (2004), často bezprostřední vliv i na atmosféru školy. Oslovené romské děti a jejich rodiče bydlí ve starších městských bytech, v blízkosti jihlavského náměstí. Jedná se většinou o byty 2 + 1, ve třech případech mají romské rodiny neromské sousedy. Dvě rodiny nemají vlastní splachovací záchod, užívají ho společně s dalšími romskými rodinami, s nimiž nejsou příbuzní. Jedna rodina dokonce nemá vlastní koupelnu ani sprchový kout, přívod teplé vody v bytě této rodiny také chybí. V takovýchto podmínkách lze předpokládat vyšší riziko přenosu infekčních onemocnění. V prvním období sběru dat se jedna dívka domnívala, že bývá nemocná častěji než její spolužáci, ve druhém období měly takový pocit dvě děti (jedna z dívek se zmínila o společně užívaném záchodě s nepříbuznou romskou rodinou). Ostatní děti uváděly, že nebývají nemocní častěji než jejich spolužáci. Domnívám se, že pokud v bytě romské rodiny nejsou vhodné podmínky (např. chybí přívod teplé vody, rodina nemá vlastní koupelnu či splachovací záchod, v bytě se netopí, dítě nemá klidné prostředí pro psaní domácích úkolů), stává se potřeba školní úspěšnosti a vzdělávání pro romské rodiče, ale především i pro romské děti v takovýchto situacích až krajní záležitostí. Zajímavé zjištění toho, do jaké míry mohou bytové podmínky a vybavení bytu ovlivňovat zdraví romských dětí i dalších členů romské rodiny a do jaké míry tak mohou ovlivňovat školní úspěšnost dítěte, by jistě přineslo důkladné zmapování rodinného prostředí romských rodin se zaměřením na jejich zdravotní stav a životní podmínky. V prvním období sběru dat se mi také jedna z oslovených maminek svěřila, že se během uklízení odpadků okolo popelnic zranila o použitou jehlu. Použité jehly se podle ní na tomto místě vyskytují velice často. Takovéto prostředí považuji za velmi nebezpečné nejen pro děti, ale pro celou rodinu. Riziko přenosu infekčního onemocnění je v tomto případě vysoké a možná onemocnění (např. hepatitida C) mohou mít závažné následky.

V bytech romských rodin se projevoval osobitý romský vkus i záliba Romů v pestrých barvách. Jinak se od neromských, co se týče zařízení, byty nelišily. Místnosti byly vymalovány sytě modrou, růžovou, žlutou, zelenou barvou a i záclony se závěsy byly většinou sladěny s barvou stěn. Všechny romské rodiny vlastnily základní elektronické vybavení (televizor, lednici, mrazák, troubu, rychlovarnou konvici), dále byly domácnosti vybaveny i mikrovlnou troubou, dvd přehrávačem, videem a hifi věží. Ve třech romských rodinách měli zvíře (psa, křečky, osmáka degu). Fotografie svých dětí a příbuzných měly v bytě vystavené tři rodiny.

Na základě polořízených rozhovorů s romskými dětmi a jejich rodiči vznikl přehled témat a otázek (viz příloha 3), které lze dále využít k výzkumům s řízenými či polořízenými rozhovory. Navržené hypotézy mohou být inspirací pro možný kvantitativní výzkum.

6. Závěr

Romové žijí v České republice již po mnoho generací. I přesto však toto etnikum neustále provází mnohé problémy. Za jeden z nejhlavnějších lze považovat nedostatečné vzdělání, s ním související nezaměstnanost, nízké příjmy v rodině, riziko vzniku patologického chování a další těžkosti „nabalující se“ na základní problém.

Vzdělání otevírá cestu k další kvalifikaci, k nalezení zaměstnání a hraje významnou roli v postavení jedince ve společnosti. Jeho význam je proto v současnosti stále více zdůrazňován. Se vzděláváním velice úzce souvisí školní úspěšnost. Má bakalářská práce je proto zaměřena na **romské děti a jejich školní úspěšnost**.

Cílem mé práce bylo zmapovat školní úspěšnost romských dětí na počátku školní docházky (v prvních a druhých třídách) z pohledu romských dětí a jejich rodičů. Stanovený cíl práce považuji za splněný.

Výzkum byl realizován ve dvou časových obdobích. Zvolený polořízený rozhovor s romskými dětmi a jejich rodiči, doplněný pozorováním a analýzou dokumentů, se ukázal v tomto kvalitativním výzkumu jako vhodný a přínosný. Výzkum totiž přinesl jak vlastní názory a postoje jednotlivých romských dětí a jejich rodičů, související se školní úspěšností, tak i mé reflexe z pozorování. Výsledky výzkumu byly zpracovány formou případové studie.

Výzkum přinesl obšírný materiál, který mi umožnil navrhnout několik následujících hypotéz. Zajímavým zjištěním se jeví hned první dvě hypotézy: *„Vzdělání romských dětí je pro romské rodiče důležité.“* *„Být vzdělán(a) je důležité i pro romské děti.“* Pokud by se tyto hypotézy ověřily v kvantitativním výzkumu, mohly bychom hovořit o významné změně v přístupu Romů ke vzdělání, která by jistě měla pozitivní vliv i na školní úspěšnost romských dětí. Tyto poznatky by také vyvrátily mnohá tvrzení o tom, že Romové nepřikládají vzdělání důležitost, poněvadž pro ně není dostatečnou hodnotou. Velmi kladně by školní úspěšnost romských dětí ovlivnila i následující zjištění, pokud by byla ověřena na dostatečně velkém vzorku respondentů: *„Romští rodiče se zajímají o prospěch svých dětí.“* *„Romští rodiče si s učiteli svých dětí rozumí.“*

V předškolním období začíná vedle rodinných tradic, hodnot a vzorů nabývat na významu i působení předškolního zařízení. Jeho důležitost vystihuje i má následující navrhovaná hypotéza: *„Pokud dítě navštěvuje předškolní zařízení, snižuje se riziko opakování 1. třídy.“* Pozitivní vliv předškolního zařízení je nesporný a zabývalo se jím již mnoho autorů. Výrok Bartoňové (2004), že předškolní vzdělání je branou ke vzdělání, snad hovoří za mnohé. Děti se v předškolních zařízeních učí samostatnosti, samoobsluze či hygienickým návykům. Romské děti v těchto zařízeních také vnímají český jazyk. Většinou se jim ale zdá poněkud odlišný od toho, který používají celá rodina doma. Za velmi důležité považuji to, aby již učitelé předškolních zařízení seznamovali romské děti se správnou výslovností českého jazyka, přičemž by neměl být romský jazyk potlačován. Správné užívání českého jazyka spolu se znalostí jazyka romského tak může pozitivně ovlivnit pocit školní úspěšnosti dítěte na počátku školní docházky. Výsledky výzkumu mě však v současné době dovedly k těmto hypotézám: *„Hlavní příčinou opakování 1. třídy je propadnutí z českého jazyka.“* *„Český jazyk činí romským dětem na počátku školní docházky největší potíže a stává se tak nejméně oblíbeným předmětem.“* Jsem přesvědčena o tom, že jednotně uspořádané a vhodně zvolené metody a techniky výuky českého jazyka pro romské děti by v budoucnu mohly změnit obě dvě výše zmíněné hypotézy. Především specifická výuka romských dětí se zaměřením na správné užívání mluvnických tvarů a na důkladnou výslovnost romských dětí by mohla zlepšit užívání českého jazyka a zamezit tak školní neúspěšnosti, mající mnohdy příčinu právě v romském etnolektu češtiny, který se mnohé romské děti učí od svých rodičů. Romský etnolekt češtiny jsem během rozhovorů zaregistrovala, s výjimkou jednoho romského chlapce a jeho maminky, u všech zbývajících romských dětí a jejich oslovených rodičů.

I přesto, že se podle mého výzkumu do školní přípravy svých dětí angažují i někteří romští otcové, tradiční postavení ženy v této oblasti v romské rodině přetrvává, na což upozorňuje další hypotéza: *„V oblasti školní přípravy vlastních romských dětí dominují maminky.“*

Na základě výpovědí romských dětí i jejich rodičů vyloučily následující hypotézy: „*Romské děti neumí romský jazyk.*“ „*Rodiče romským dětem nevypráví romské pohádky ani romské příběhy.*“ Domnívám se, že kdyby romští rodiče učili své děti romskému jazyku, vyprávěli by jim o historii Romů a předávali by jim tradice, vnímaly by děti více svoji identitu a měly by se o co opřít na své cestě ke školnímu úspěchu.

Významné kritérium podílející se na školní úspěšnosti představuje také prostředí, ve kterém romské dítě žije. Vedle toho, zda je v bytě dostatek potřebného tepla, světla či jídla, hraje důležitou roli i to, zda má romské dítě svůj pokoj či alespoň svůj koutek, nebo zda je pro něj okolí bytu bezpečné. Rodinné prostředí totiž může významně ovlivňovat zdravotní stav dítěte v pozitivním, ale i v negativním směru. Častá onemocnění a následné absence ve škole mohou být významným faktorem podílejícím se na školní úspěšnosti romského dítěte.

Otázka školní úspěšnosti je velice obsáhlá a nesnadná. Nesnadná je nejenom pro výzkumníky, tazatele, učitele či psychology, ale především pro děti samotné a pro jejich rodiče. Romské děti přichází do školy vybaveni různorodými předpoklady, které jsou dané dědičností, předškolní přípravou, rodinným prostředím, vztahem k ostatním dětem, mimoškolní zájmovou činností, temperamentem či nadáním. Univerzální recept na lepší nabytí znalostí a na úspěšnou školní kariéru podle mého neexistuje. Jsem ale jednoznačně přesvědčena o tom, že romské děti se ve škole mohou cítit úspěšné, pokud si vytvoří pozitivní vztah k paní učitelce a ke spolužákům. Významná je i předškolní příprava, zájmová činnost dítěte a podpora romských rodičů ve vzdělávání svého dítěte, kdy dítě cítí pocit spoluúčasti, zázemí a jistoty.

Na základě položených rozhovorů s romskými dětmi a jejich rodiči byl vypracován přehled témat a otázek, které lze dále využít k výzkumům s řízenými či polořízenými rozhovory. Výzkum nabízí možnost podrobněji se zabývat tématem této bakalářské práce nebo jím obdobným. Navržené hypotézy mohou být inspirací pro možný kvantitativní výzkum. Zjištěné poznatky z této práce mohou být využity studenty, pedagogy i pracovníky volnočasových center.

Tento výzkum umožňuje blíže nahlédnout do života několika romských dětí a poznat tak hloubku jejich dětské duše – *čhavengeri vodi*.

*Nane ajsa d'ives, so bi pal leste na avelas rat,
nane ajsi rat, so bi pal late na avelas d'ives.
Te sal tele, ma rov, bo bachtale d'ivesa tuke avena pale.
A te sal upre, ma av barikano, bo tiri kereka džala tele, aňi na užareha kana.*

*Není takového dne, po kterém by nepřišla noc,
a není takové noci, po které by nenastal den.
Když jsi dole, nezoufej, protože šťastné dny se k tobě navrátí.
A když jsi nahoře, nepovyšuj se, neboť tvé kolo se stočí dolů, ani nepostřehneš kdy.*

Romský citát

7. Seznam použitých zdrojů

1. BAKALÁŘ, P. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004. 179 s. ISBN 80-7220-180-8.
2. BALABÁNOVÁ, H. Romské děti v systému českého základního školství a jejich následná profesionální příprava a uplatnění. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Romové v České republice*. 1. vyd. Praha: Sociopress, 1999. 558 s. ISBN 80-902260-7-8.
3. BALVÍN, J. a kolektiv. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. 1. vyd. Praha : Hnutí R, 2004. 206 s. ISBN80-86798-01-1.
4. BARTOŇOVÁ, M. Možnosti a strategie vzdělávání minorit se zaměřením na romské etnikum; Evropská dimenze ve vzdělání a řešení problematiky multikulturní výchovy u nás. In: VÍTKOVÁ, M. (ed.). *Integrativní speciální pedagogika : integrace školní a speciální*. 2. vyd. Brno: Paido, 2004. 463 s. ISBN 80-7315-071-9.
5. BENÍŠKOVÁ, T. *První třídou bez pláče*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 168 s. ISBN 978-80-247-1906-1.
6. BOŘKOVCOVÁ, M. *Romský etnolekt češtiny*. 2. svazek. Praha: Signeta, 2006. 130 s. ISBN 80-903325-3-6.
7. BUDILOVÁ, L., JAKOUBEK, M. *Cikánská rodina a příbuzenství*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Dryada, 2007. 207 s. ISBN 978-80-87025-11-6.
8. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Národnostní složení obyvatelstva*. [online]. [cit. 2007-04-21]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/C2002EA6AD/\\$File/Kapitola3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/C2002EA6AD/$File/Kapitola3.pdf).
9. DANIEL, B. *Dějiny Romů*. 1. vyd. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 1994. 199 s. ISBN 80-7067-395-8.
10. DAVIDOVÁ, E. Jinakost – to není negativní vlastnost. In: BALVÍN, J. a kolektiv. *Romové a zvláštní školy : sborník z 10. setkání Hnutí R v Ostravě*. Ústí nad Labem : Hnutí R, 1997. 189 s. ISBN80-902149-6-7.
11. DAVIDOVÁ, E. Osudy a cesty Romů v letech 1945 - 1989. In: Kolektiv autorů Muzea romské kultury. *Romové – O Roma, Tradice a současnost – Angodez*

- the akának*. Brno: SVAN a Moravské zemské muzeum ve spolupráci s Muzeem romské kultury v Brně, 1999. 90 s. ISBN 80-85956-14-4 (SVAN)a.
12. DAVIDOVÁ, E. Ke způsobu bydlení, obživy a odívání. In: Kolektiv autorů Muzea romské kultury. *Romové – O Roma, Tradice a současnost – Angodez the akának*. Brno: SVAN a Moravské zemské muzeum ve spolupráci s Muzeem romské kultury v Brně, 1999. 90 s. ISBN 80-85956-14-4 (SVAN)b.
 13. DAVIDOVÁ, E. Lidová hudba a písně Romů. In: JAŘABOVÁ, Z. *Černobílý život*. Olomouc: Gallery, 2000. 172 s. ISBN 80-86010-37-6.c.
 14. DAVIDOVÁ, E. Změny ve hmotné kultuře Romů – bydlení, strava. In: JAŘABOVÁ, Z. *Černobílý život*. Olomouc: Gallery, 2000. 172 s. ISBN 80-86010-37-6.d.
 15. DAVIDOVÁ, E. *Romano drom – Cesty Romů 1945 – 1990*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 273 s. ISBN 80-244-0524-5.
 16. DAVIDOVÁ, E., LHOTKA, P., VOJTOVÁ, P. *Právní postavení Romů v zemích Evropské unie*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005. 156 s. ISBN 80-7254-727-5.
 17. DEMETEROVÁ, H. Jak byli stvořeni Romové. In: MANUŠ, E. *Jdeme dlouhou cestou: odkud jsme? kdo jsme? kam jdeme?* 1. vyd. Praha: Arbor vitae, 1998. 279 s. ISBN 80-901964-5-4.
 18. DĚDIČ, M. Historická a společenská východiska současného stavu a perspektiv vzdělávání a výchovy romských dětí a mládeže. In: *Výchova a vzdělávání romských dětí a mládeže*. České Budějovice: Pedagogické centrum, 1999. 74 s. ISBN 80-7019-003-5.
 19. DĚDIČ, M. Metody práce v období začátků vzdělávání romských dětí. In: BALVÍN, J. a kolektiv. *Romové a alternativní pedagogika : 16. setkání Hnutí R na Technické univerzitě v Liberci. Ústí nad Labem : Hnutí R, 2000. 198 s. ISBN80-902461-7-6.*
 20. DOBŠÍKOVÁ, E. Vzdělávání a volný čas romských dětí a mládeže. In: BALVÍN, J. a kolektiv. *Romové a volný čas : sborník z 9. setkání Hnutí R v Brně. Ústí nad Labem : Hnutí R, 1997. 155 s. ISBN80-902149-5-9.*

21. FRIŠTENSKÁ, H., ŠIŠKOVÁ, T., VÍŠEK, P. *Řetízek II - O Romech*. Občanské sdružení R-MOSTY, 2004. 102 s. ISBN neuvedeno.
22. GABAL, I. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a komunit v České republice a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti (říjen 2005 - červenec 2006)*. [online]. [cit. 2007-03-17]. Dostupné z: http://www.gabal.cz/documents/brozura_4.pdf.
23. GERYKOVÁ, V. Terne čhave – mladí lidé. *KEREKA*. 2007, roč. 10, říjen, s. 4. ISSN 1212-1401.
24. GORAL, V. Pohled romské komunity na současný stav a problémy v oblasti vzdělávání a výchovy romských dětí a mládeže. In: *Výchova a vzdělávání romských dětí a mládeže*. České Budějovice: Pedagogické centrum, 1999. 74 s. ISBN 80-7019-003-5.
25. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
26. HEŘMANOVÁ, V., KOVAŘÍKOVÁ, M. Využití alternativních výchovně – vzdělávacích programů jako prostředků zefektivnění vzdělávacích výsledků romských žáků. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Vzdělání : klíč ke změně společenské pozice rómské komunity*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2000. 89 s. ISBN 80-7044-327-8.
27. HOLOMEK, K. Návrh vzdělávacího systému romských žáků a studentů v českém školství. In: BALVÍN, J. a kolektiv. *Společně (spolu s Romy k multikulturní výchově ve školství) : setkání romské i neromské mládeže s pedagogy a přáteli v Brně*. Ústí nad Labem : Hnutí R, 1997. 143 s. ISBN 80-902149-2-4.
28. HOLOMEK, K. Romská menšina v České republice. In: GABAL, I. a kolektiv. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. 1. vyd. Praha: G plus G, 1999. 341 s. ISBN 80-86103-23-4.
29. HOLOMEK, K. Postavení Romů v současnosti. In: JAŘABOVÁ, Z. *Černobílý život*. Olomouc: Gallery, 2000. 172 s. ISBN 80-86010-37-6.

30. HORVÁTHOVÁ, J. Historické osudy Romů od jejich odchodu z Indie do 19. století. In: Kolektiv autorů Muzea romské kultury. *Romové – O Roma, Tradice a současnost – Angodez the akának*. Brno: SVAN a Moravské zemské muzeum ve spolupráci s Muzeem romské kultury v Brně, 1999. 90 s. ISBN 80-85956-14-4 (SVAN).
31. HORVÁTHOVÁ, J. Kdo jsou hrdinové romského obrození? In: WYATT, CH. E. *Roma Rising: Romské obrození*. 1. vyd. Praha: Argo, 2005. 205 s. ISBN 80-7203-693-9.
32. HORVÁTHOVÁ, J. Kapitoly z dějin Romů. *KEREKA*. 2007, roč. 10. duben/květen, s. 8 – 9. ISSN 1212-1401.
33. HÜBSCHMANNOVÁ, M. K počátkům romských dějin. In: JAŘABOVÁ, Z. *Černobílý život*. Olomouc: Gallery, 2000. 172 s. ISBN 80-86010-37-6.
34. HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*. 4. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 129 s. ISBN 80-244-0496-6.
35. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.
36. KOBLOVÁ, S. *Práva dítěte v dokumentech*. Praha – Themis, 1998. 94 s. ISBN 80-8521-56-7.
37. KOLÁŘ, Z., NAVRÁTIL, S., ŠIKULOVÁ, R. *Školní hodnocení a jeho současné problémy*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta UJEP, 1998. 35 s. ISBN 80-7044-202-6.
38. KOLÁŘ, Z., ŠIKULOVÁ, R. *Hodnocení žáků*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 157 s. ISBN 80-247-0885-X.
39. KOVAŘÍK J. a kolektiv. *Dětská práva, právní podvědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2001. 222 s. ISBN 80-7040-531-7.
40. KOVAŘÍKOVÁ, M.a kolektiv. *Pedagogicko-psychologická problematika romských žáků ve vztahu k jejich školní úspěšnosti*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1998. 105 s. ISBN 80-7044-225-5.

41. KUTÁLKOVÁ, D. *Jak připravit dítě do 1. třídy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. 165 s. ISBN 80-247-1040-4.
42. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
43. LÁZNIČKOVÁ, I. Tradiční rodinné vztahy, obřady a obyčeje. In: Kolektiv autorů Muzea romské kultury. *Romové – O Roma, Tradice a současnost – Angodez the akának*. Brno: SVAN a Moravské zemské muzeum ve spolupráci s Muzeem romské kultury v Brně, 1999. 90 s. ISBN 80-85956-14-4 (SVAN).
44. LHOTKA, P. Romové v první Československé republice (1918 – 1938). In: Kolektiv autorů Muzea romské kultury. *Romové – O Roma, Tradic a současnost – Angodez the akának*. Brno: SVAN a Moravské zemské muzeum ve spolupráci s Muzeem romské kultury v Brně, 1999. 90 s. ISBN 80-85956-14-4 (SVAN).
45. MANN, A. B., *Romský dějepis*. 1.vyd. Praha:Fortuna, 2001. 48 s. ISBN 80-7168-762-6.
46. MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J. et al. *(Ne)rovné šance na vzdělání*. 1. vyd. Praha: Academia, 2006. 411 s. ISBN 80-200-1400-4.
47. MUSILOVÁ, L. *Vývoj kultury a tradic romského etnika*. České Budějovice, 2003. 58 s. Diplomová práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity. Vedoucí diplomové práce PhDr. Eva Davidová, CSc.
48. *Národní zpráva o rodině*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2004. 224 s.
49. NEČAS, C. *Historický kalendář*. 1. vyd. Olomouc: vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. 123 s. ISBN 80-7067-769-4.
50. NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 129 s. ISBN 80-7067-952-2.
51. NEČAS, C. Historické reflexe. In: JAŘABOVÁ, Z. *Černobílý život*. Olomouc: Gallery, 2000. 172 s. ISBN 80-86010-37-6.
52. NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2005. 475 s. ISBN 80-86488-20-9.

53. OSECKÁ, T. *Sar vaš e škola. Jak na školu*. Praha : Slovo 21, 2003. 48 s. ISBN neuvedeno.
54. PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. 1. vyd. Praha: ISV, 1997. 108 s. ISBN 80-85866-23-4.
55. POLECHOVÁ, P. (ed.). *Jak se dělá „Škola pro všechny“*. 1. vyd. Kladno: AISIS, 2005. 101 s. ISBN 80-239-4667-6.
56. RADA VLÁDY ČR PRO ZÁLEŽITOSTI ROMSKÉ KOMUNITY. *Dekáda romské inkluze 2005 – 2015*. Praha: Copyright, 2005. 17s. ISBN 80-86734-46-3.
57. ROKOSOVÁ, M. Co lze ještě udělat pro zvýšení vzdělanosti romských dětí – specifický přístup k romským dětem. In: BALVÍN, J. a kolektiv. *Romové a obecná škola : 5. setkání Hnutí R v ZŠ Karviná*. Ústí nad Labem : Hnutí R, 1996. 121 s. ISBN80-902149-3-2.
58. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. 149 s. ISBN 80-7178-410-9.
59. SEKYT, V. Odlišnosti mentality Romů a původ těchto odlišností. In: ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 203 s. ISBN 80-7178-285-8.a.
60. SEKYT, V. Zamyšlení nad zvláštnostmi romských dětí vstupujících do školy. In: ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 203 s. ISBN 80-7178-285-8b.
61. SEKYT, V. Romové. ŠIŠKOVÁ, T. a kol. *Menšiny a migranti v České republice*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 188 s. ISBN 80-7178-648-9.
62. SEKYT, V. Romské tradice a jejich konfrontace se současností. In: JAKOUBEK, M., HIRT, T. *Romové: Kulturologické etudy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. 383 s. ISBN 80-86473-83-X.
63. SCHEINOSTOVÁ, A. *Romipen: Literaturou k moderní identitě*. 1. vyd. Praha: Athinganoi, 2006. 95 s. ISBN 80-239-7746-6.
64. SMÉKAL, V. Rizikové a protektivní faktory v utváření osobnosti dětí různých etnik. In: SMÉKAL, V. a kolektiv. *Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit*. Brno: Barrister a Principál, 2003. ISBN 80-85947-82-x.

65. ŠEBKOVÁ, H. *Bacht the balvaj pheňa hin. Štěstí a vítr jedno jsou*. 1.vyd. Příchovice: BUK, 2003. ISBN 80-902862-4-0.
66. ŠLENCOVÁ, M. *Komparace výsledků pedagogického procesu u dětí z etnických a národnostních menšin na ZŠ*. České Budějovice, 2004. 83 s. Diplomová práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity. Vedoucí diplomové práce: doc. Ing. Lucie Kozlová, Ph.D.
67. ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. 2. vyd. Praha : Grada Publishing, 2001. 84 s. ISBN 80-247-0277-0.
68. UNUCKOVÁ, M. *Žijí mezi námi. Historie a současnost Romů*. Karviná: Občanské sdružení „Sdružení Romů severní Moravy“, 2007. 35s. ISBN 978-80-239-9286-1.
69. ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY: *Zpráva o stavu romských komunit v České republice 2004 a koncepce romské integrace*. Polygrafické středisko Úřadu vlády České republiky, 2005. ISBN 80-86734-49-8.
70. VÍŠEK, P. 60 let řešení romské problematiky – úspěch, či neúspěch?. In: JAKOUBEK, M., HIRT, T. *Romové osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 414 s. ISBN 80-86898-76-8.
71. *ZÁKON O ROVNÉM ZACHÁZENÍ A O PRÁVNÍCH PROSTŘEDCÍCH OCHRANY PŘED DISKRIMINACÍ* (antidiskriminační zákon). [online]. [cit. 2007-04-21]. Dostupné z: http://www.diskriminace.cz/dt-zakon/antidiskriminacni_zakon_do_vlady.pdf
72. ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 207 s. ISBN 80-7178-544-X.
73. ZUNT, T. *Poznáním k porozumění: příručka pro výuku o romské menšině na základních školách*. Český Krumlov: Informační centrum občanského sektoru, 2004. 20 s. ISBN neuvedeno.

8. Klíčová slova

Romské děti

Romští rodiče

Školní úspěšnost

Tradice a zvyky Romů

9. Přílohy

Příloha 1: Doplnující otázky pro děti a učitele

Příloha 2: R centrum - Erko

Příloha 3: Přehled témat a otázek, které byly stanoveny na základě položených rozhovorů s romskými dětmi a jejich rodiči

Příloha 4: Romské děti na fotografiích pořízených při aktivitách Erka

Příloha 1

Doplňující otázky pro děti a učitele

(jejich znění navrhli PhDr. Kovařík a Prof. Dunovský)

1. Kdo, myslíš, že tě má na světě nejraději?

2. Máš doma svůj vlastní pokoj?

1. ano – sám pro sebe
2. ano – se sourozencem
3. ne

Pokud jsi zaškrtnl variantu 2 (ano - se sourozencem) nebo 3 (ne), pak odpověz na následující otázku:

3. A máš svůj koutek, svůj pracovní stůl a židli?

1. ano
2. ne

4. A teď mi pověz, býváš často nemocný?

1. ano, velmi často
2. ano, ale jen občas
3. ne, jen výjimečně
4. ne – vůbec ne

5. Z čeho máš největší obavy nebo největší strach?

6. A na co se nejvíc těšíš?

7. Jakou řečí se u vás doma mluví? (Můžeš zaškrtnout více možností.)

1. česky	ano	ne
2. slovensky	ano	ne
3. německy	ano	ne
4. romsky	ano	ne
5. polsky	ano	ne
6. rusky	ano	ne
7. maďarsky	ano	ne
8. jinak (jak.....)	ano	ne

Příloha 2

R centrum – ERKO **„R“ jako rozum, radost, ready, Rom ...**

Rok 1995 – 2007
www.romcentrum.kvalitne.cz

Cílem projektu je umožnit dětem a mládeži vzájemně se setkávat, komunikovat a navazovat kamarádské vztahy jak mezi minoritami, tak i mezi minoritou a majoritou. Dovolit jim ukázat, co dovedou. Soustředit jejich energii do činností, jež mají smysl a dobrý vliv na okolí i na ně samé. Děti motivovat na vytváření vlastní seberealizace, touze po vzdělání, upevňování pracovních návyků, lepšímu uplatnění ve společnosti. Kontinuální vytváření rovných příležitostí na trhu práce.

Cílové skupiny

- děti a mládež ze sociálně nejslabších rodin mezi Romy i majoritou
 - romské děti a mládež od 3 do 18 let, dle zájmu do 26 let - vstup do Malých řemesel a Park in Park
 - romské děti a mládež v krizových situacích
 - děti a mládež z majority 15 - 18 let, mladí lidé dle zájmu do 26 let
- nízkoprahové zařízení: 160 osob v evidenci, denně 50 - 60, nejvíce 103 za den
 - dílny, arteterapie: skupiny po 4 až 12 v různých aktivitách a kroužcích

mladší děti (do 6 let) děti (7 –15 let) dorost (15 – 18 let) mladí dospělí (19 – 26 let)

3x týdně je otevřené **Klubíčko** pro předškolní děti, toto Klubíčko navštěvuje 8 - 12 dětí a pokračuje zařazením do nultého ročníku. Výuka a doučování starších dětí probíhá průběžně denně dle potřeby.

Od 12:00 do 17:00 je centrum denně otevřené pro všechny, kteří zde chtějí kvalitně pod odborným dozorem trávit svůj volný čas.

Erko – projekt vzdělávání v nízkoprahovém centru pro děti a mládež při Oblastní charitě Jihlava

Dopolední vzdělávací program pro děti od 3 – 6 let:

Projekt „Klubíčko“ je realizován celoročně v dopoledních programech - 3x týdně (pondělí, středa a pátek) se děti připravují na vstup do školky, do nultého ročníku, k zápisu, následnému vstupu do I. třídy základních škol a k absolvování prvních tříd na základní škole.

Odpoledního programu v Erku a během letních prázdnin, kdy bylo otevřeno denně, se nejmenší děti mohou našich aktivit dále zúčastňovat v doprovodu rodiče či staršího sourozence.

Podarilo se nám přesvědčit rodiče o prospěšnosti dobrovolné docházky do Erka, kde nabyté poznatky, nové zkušenosti a všechny realizované programy vedou k tomu, aby dítě nastoupilo do školky, absolvovalo tzv. nultý ročník či zvládlo zápis do I. třídy ZŠ a poté tam nastoupilo.

Kvalitním způsobem se prezentovala nová romská asistentka, která se dokázala začlenit do kolektivu a realizovat svěřené úkoly – především komunikovat s romskými rodinami a učitelkami v nultém ročníku.

Odpolední vzdělávací program pro děti od 6 – 15 let a starší (v evidenci 60 dětí, denně 10 - 16) :

Poukázání na smysl školních činností – denní doučování, příprava domácích úkolů, pravidelná spolupráce se školami a třídními učitelkami, vzájemné návštěvy, řešení problémů jednotlivců a zpětná reflexe.

Motivace k pokračování vzdělání po ukončení ZŠ – možnost rekvalifikace a vstupu na střední školy.

Rozšiřování obecných vědomostí – formou her, zábavy, zájmovými kroužky a výukou na počítačích.

Poradenská činnost pro děti a rodiče ohledně vzdělávacích možností.

Vedení docházky, evidence, supervize, monitorování, foto a video dokumentace (vlastní filmy média, TV Prima – 4x v r. 2006).

Motivační a rekvalifikační kurzy – navazující projekt pro mladé lidi od 16 do 26 let.

Odpolední volnočasový program pro děti od 6 – 15 let a starší (v evidenci 120 klientů, denně 40 – 60) :

Výchova k samostatnosti a zodpovědnosti při vytváření vhodných aktivit i v souvislosti s doučováním.

Primární prevence drogových závislostí v součinnosti s Centrem prevence a kontaktním centrem.

Prevence kriminality a sociálně patologických jevů v součinnosti se spolupracujícími subjekty.

Celodenní, víkendové i týdenní pobyty po celé ČR za poznáním.

Multiplikační efekt – předávání zkušeností a spolupráce s dalšími subjekty.

Vytvořené nové sportovní kroužky - judo, koloběžky pro všechny, florbal, break, tance.

Služby jsou poskytovány v důstojném prostředí odpovídajícím okruhu osob a jejich individuálně určeným potřebám.

Venkovní prostory, volnočasové aktivity - využití pro všechny věkové kategorie chlapců a dívek. Veškeré pohybové aktivity, které je možné realizovat za pěkného počasí venku, v přírodě, v ZOO, na dopravním hřišti, na koupališti, na dvorku, na detašovaných pracovištích.

Erko – terapie, arteterapie, zájmové kroužky, mini fotbal, florbal, vybíjená, aerobik s lektory, taneční kroužek, hudebna, vlastní tatami na výuku sebeobrany – zde dochází na tréninky i školy.

Výstava o našich aktivitách – po první měsíční výstavě 40ti velkoformátových fotografií a výrobků pro veřejnost v klubu Vrakbar, vystavujeme v dalších prostorách (divadlo, knihovna)

Magistrát – fotbal a florbal pro starší chlapce pravidelně ve čtvrtek a pátek odpoledne (účastní se i dospělí), pravidelná účast 12 až 20 osob. Pořádání turnajů.

Výlety, výjezdy - pro všechny věkové kategorie na základě splněných úkolů a účasti na aktivitách Erka, akce jsou doplněné vhodnými kulturními i pohybovými aktivitami. Zde chceme spolupracovat s rodiči, především maminkami a dobrovolníky. Turistika v přírodě, poznávání okolí i měst.

Školy – účast na akcích Erka podle programu. Docházka přímo do Erka na společné volnočasové aktivity, účast na soutěžích a akcích. **Činnosti s dobrovolníky.**

Aktuální kontaktní osoby a adresy

Název organizace:	Diecézní charita Brno - Oblastní charita Jihlava				
Ulice:	Jakubské nám. 2	PSČ:	586 01	Obec:	Jihlava
http://	www.jihlava.cz/charita www.romcentrum.kvalitne.cz		e-mail:	ochjihlava@caritas.ji.cz	
Telefon:	567 321 908	567 563 683	Fax:	567 321 908	
Jméno statutárního zástupce			Mgr.Michal Novotný- ředitel		
Jméno řešitele projektu		Vladislav Hamršmíd - vedoucí			
Jméno účetní projektu		Ing. Milada Šimová			
Název projektu		ERKO – nízkoprahové zařízení pro děti a mládež			
Kde je projekt realizován		Jihlava - ERKO, Joštova 3			

Pozn: připravují se nové internetové stránky Erka: www.erko.vesele.info

Příloha 3

Přehled témat a otázek, které byly stanoveny na základě polořízených rozhovorů s romskými dětmi a jejich rodiči

Rozhovor s dítětem

Údaje o dítěti:

Věk, pohlaví, předškolní zařízení, základní škola

Rodina (úplná/neúplná), sourozenci

Vztah dítěte k předškolnímu zařízení/ ke škole

Navštěvoval/a jsi nějaké předškolní zařízení? Jak dlouho? Pravidelně?

Jaké byly začátky školní docházky? Opakoval/a jsi 1. třídu?

Jak se ti líbí ve přípravné třídě (popř. v mateřské školce, Klubíčku)/ ve škole?

Chodíš do ní rád/a? Pravidelně? Proč? Učíš se rád(a)? Proč?

Co se ti v přípravné třídě/ ve škole líbí? Co se ti vůbec nelíbí?

Co Tě nejvíce v přípravné třídě baví, s čím si tam nejraději hraješ?

Jak vycházíš s paní učitelkou, s paní asistentkou? Rozumíte si?

Rozumíš všemu, na co se Tě paní učitelka ptá?

Který/é vyučovací předmět/y ve škole máš rád? Proč ho/je máš rád?

Který/é vyučovací předmět/y ve škole nemáš rád? Proč ho/je nemáš rád?

Který předmět ti dělá největší potíže?

Chodíš na doučování? Na jaké? Kdo tě doučuje? Proč?

Chodíš do nějakých kroužků?

Které vědomosti získané ve škole jsou pro tebe důležité?

Co jsi se ve škole naučil/a? V čem jsi se zlepšil/a? Co by jsi se chtěl/a naučit?

Naučil/a jsi se ve škole něco o historii Romů? Romské příběhy, pohádky?

Těšíš se do dalšího ročníku (do 1., 2. třídy), proč?

Víš, co se ve škole budeš učit?

Myslíš si, že je vzdělání důležité?

Vztah k ostatním dětem

Máš ve třídě kamarády (romské, neromské)? Vycházíš s nimi?

Posmíval se ti někdo ve škole? Z jakého důvodu?

Scházíš se s dětmi (romskými/ neromskými) ze školy i ve svém volném čase?

Informace o rodinném prostředí

Máš doma svůj vlastní pokoj, svůj koutek? Svůj pracovní stůl se židlí?

Máš vždy všechny pomůcky do školy, které potřebuješ?

S kým, kdy a kde si píšeš nejčastěji úkoly? Kdo ti pomáhá s úkoly?

Máš doma na učení klid? Učí se s tebou někdo z rodiny?

Chválí, trestají tě rodiče? Za co? Jak jsi pochválen? Jak jsi potrestán?

Ptají se rodiče, co jste dělali v přípravné třídě (popř. mateřské škole)/ ve škole; ptají se, co jsi se nového naučil/a?

Kontrolují ti rodiče notýsek, žákovskou knížku? Ptají se na známky?

Co děláš ve svém volném čase? S čím si nejraději doma hraješ?

Chodíš (jezdíš) s rodiči (s rodičem, se sourozenci) na výlety, procházky, ...?

Víš, co dělají tví rodiče (popř. jeden z rodičů) během dne? Jsou zaměstnaní?

Jakou řečí se u vás doma mluví?

Vyprávěl ti někdo doma o historii Romů? Jejich příběhy, pohádky? Znáš nějaké?

Chtěl bys ses o Romech dozvědět něco víc?

Pohled dítěte na svoji předškolní/školní úspěšnost a doplňující otázky

Co rád děláš? V čem jsi úspěšný? Co ti jde? Ve které činnosti jsi dobrý?

Trápí tě momentálně něco? Máš nyní nějaké problémy, potíže?

S kým o problémech mluvíš?

Kdybys měl/a problém, na koho by ses obrátil/a? (Rom, nerom).

S kým o problémech mluvíš?

Myslíš si, že býváš často nemocný/á?

Častěji než ostatní děti v přípravné třídě/ v mateřské školce, ve škole?

Čím bys chtěl/a být, až budeš velký/á?

Rozhovor s rodičem dítěte

Údaje o rodiči

Věk rodiče; stav (svobodný/á; ženatý/vdaná)

Rodina úplná/ neúplná;

Počet dětí – jejich věk

Kde bydlí (popis lokality). Přestěhovali jste se?

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Navštěvujete nějaký rekvalifikační kurz?

Jste zaměstnán?

Co děláte během dne? Jaké máte zájmy?

Jste spokojen/a se svou současnou životní situací?

Jaký je váš postoj ke vzdělání. Myslíte si, že je důležité pro vás, vaše děti?

Odkud pochází vaše rodina? Kde máte kořeny?

Hodnocení předškolního zařízení/ školy rodičem

Do jakého předškolního zařízení chodilo Vaše dítě?

Jak dlouho zařízení navštěvovalo?

Byl/a jste s předškolním zařízením spokojena?

Jste spokojen/a s formou výuky Vašeho dítěte na základní škole?

Dochází do předškolního zařízení/ do školy Vaše dítě pravidelně?

Jste v kontaktu s učitelkou přípravné třídy, s asistentkou učitele?

Jaký máte vztah k třídní učitelce, popř. jiným učitelům? Rozumíte si s nimi?

Účastníte se rodičovských schůzek?

Docházíte na individuální pohovory o dětech?

Posouzení předškolní/školní úspěšnosti dítěte rodičem

Jak si Vaše dítě zvyklo na docházku do přípravné třídy, mateřské školky, školy?

Jaký má Vaše dítě vztah k tomuto zařízení?

Dochází do tohoto zařízení rádo, pravidelně? Líbí se mu v tomto zařízení?

Má/ Mělo Vaše dítě odklad školní docházky? Opakovalo Vaše dítě 1. třídu?

Těší se Vaše dítě do 1., 2. třídy?

Dělalo Vašemu dítěti v předškolním zařízení něco problémy?

O jakých zážitcích, činnostech z předškolního zařízení/ ze školy Vám Vaše dítě nejvíce vypráví?

Jak Vaše dítě vychází s učitelkami, popř. asistentkou učitele? Rozumí si s nimi?

Jaký má vaše dítě vztah se spolužáky, s kamarády?

Který/é vyučovací předmět/y ve škole má Vaše dítě rádo? Proč?

Který/é vyučovací předmět/y ve škole rádo nemá? Proč?

Které předmět Vašemu dítěti dělá největší potíže? Proč?

Chodí Vaše dítě na doučování? Na jaké? Kdo Vaše dítě doučuje? Proč?

Který předmět ho nejvíce baví?

Co se Vaše dítě již naučilo? Popř. v čem se zlepšilo? Učí se Vaše dítě rádo?

Chodí Vaše dítě do nějakých kroužků?

Pomáháte svému dítěti s úkoly? S učením?

Za co Vaše dítě chválíte? Jakým způsobem?

Za co Vaše dítě trestáte? Jakým způsobem?

Co si myslíte, že Vaše dítě bude dělat až bude dospělé?

Co jste schopni/ schopna udělat pro vzdělání svého dítěte?

Co dělá Vaše dítě ve svém volném čase?

Bývá Vaše dítě často nemocné?

Vyprávíte Vašemu dítěti romské pohádky, hádanky?

Mluvíte na děti romsky? Učíte ho romskou řeč?

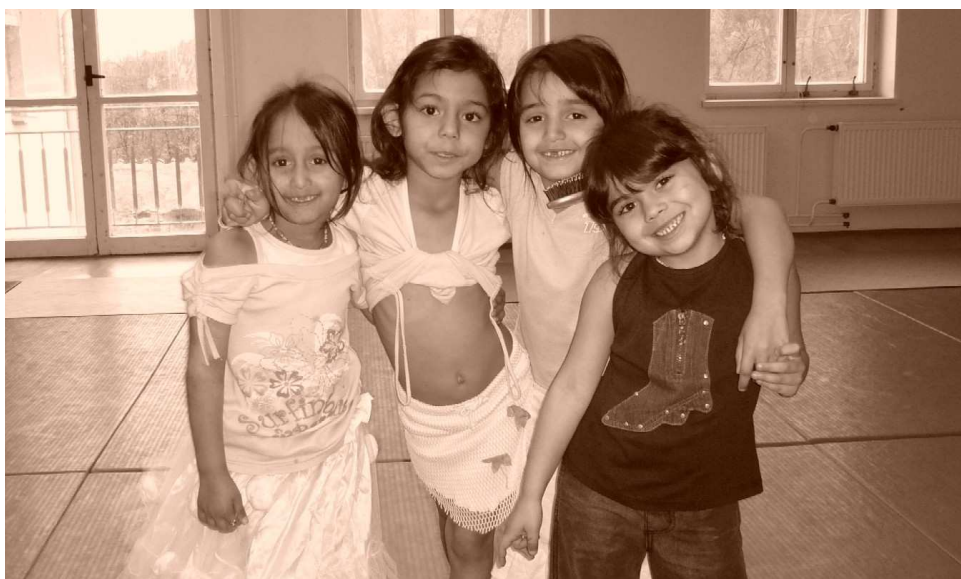
Zpíváte mu romské písničky?

V čem je Vaše dítě úspěšné? Co mu jde nejvíce/nejlépe?

Příloha 4

Romské děti na fotografiích pořizených při aktivitách Erka

Veškeré fotografie v této bakalářské práci byly pořízeny se souhlasem dětí a jejich zákonných zástupců. Zdroj: Erko, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež.